

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ VE ALT
SOYLARININ TÜRK VATANDAŞLIĞINI
KAZANMALARI VE BULGAR VATANDAŞLIĞI
HAKLARI**

Nurettin Kerem ÖZSOY

2501211439

TEZ DANIŞMANI:

PROF. DR. Naciye Günseli GELGEL

İSTANBUL, 2025

ÖZ

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ VE ALT SOYLARININ TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANMALARI VE BULGAR VATANDAŞLIĞI HAKLARI

NURETTİN KEREM ÖZSOY

Türkiye, Osmanlı Devleti'nin son döneminden yakın bir geçmişe değin Bulgaristan'dan önemli miktarda Türk soylu göçmen almıştır. Bu göçmenler, “Bulgaristan göçmenleri” olarak nitelendirilmektedir. Bu göçmenlerin önemli bir çoğunluğu, göç ederek Türkiye'ye gelmeden önce Bulgar vatandaşlığına sahip olmuşlardır ve birçoğu Türkiye'ye geldikten sonra ilgili mevzuat hükümleri uyarınca Türk vatandaşlığını “göçmen” olarak kazanmışlardır.

Bu göçmenlerin ve kimi zaman alt soylarının göçten sonra Bulgar vatandaşlığına ilişkin haklarının mevcut olup olmadığı günümüzde bu kişilerin birçoğu tarafından merak konusu olmakta, günümüzde Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üye ve Schengen Bölgesi'nde bulunan ülkelerden olması gibi etkenlerin de etkisiyle bu kişiler Bulgar vatandaşlığı sahibi olmak istemektedirler. Gerçekten Bulgaristan göçmenleri ve alt soyları, içinde bulundukları hukukî statü gereğince günümüzde yürürlükte olan Bulgar mevzuatı uyarınca Bulgar vatandaşlığı yönünden bazı istisnaî haklara sahiptirler.

Çalışmada Bulgaristan göçmenlerinin Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçleri ve Türk vatandaşlığını kazanmaları meseleleri incelenmiştir. Ardından bu kişilerin göç tarihindeki vatandaşlık durumlarına ilişkin dönem yürürlükteki Bulgar mevzuatı irdelenmiş ve böylece günümüzde Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının yürürlükteki Bulgar mevzuatı uyarınca Bulgar vatandaşlığı hakkına hangi şartlarda sahip olabileceklerinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Göç, Göçmen, Vatandaşlık, Türk Soylu Yabancı.

ABSTRACT

ACQUISITION OF TURKISH CITIZENSHIP AND BULGARIAN CITIZENSHIP RIGHTS OF BULGARIAN IMMIGRANTS AND THEIR DESCENDANTS

NURETTİN KEREM ÖZSOY

Turkey has received a significant number of immigrants of Turkish origin from Bulgaria since the late Ottoman Empire until the recent past. These immigrants are referred to as “Bulgarian immigrants”. A significant majority of these immigrants had Bulgarian citizenship before migrating to Turkey, and many of them acquired Turkish citizenship as “immigrants” after coming to Turkey, in accordance with the relevant legislation.

Whether these immigrants and sometimes their descendants have rights to Bulgarian citizenship after migration is a matter of curiosity for many of these people today, and due to factors such as Bulgaria being a member of the European Union and a member of the Schengen Area, these people want to acquire Bulgarian citizenship. Indeed, Bulgarian immigrants and their descendants have some exceptional rights in terms of Bulgarian citizenship in accordance with the current Bulgarian legislation, due to their legal status.

The study examines the migration of Bulgarian immigrants from Bulgaria to Turkey and the issues of their acquisition of Turkish citizenship. Then, the Bulgarian legislation in force at the time regarding the citizenship status of these people at the time of migration was examined, thus aiming to clarify under what conditions today's Bulgarian immigrants and their descendants can acquire the right to Bulgarian citizenship in accordance with the current Bulgarian legislation.

Keywords: Bulgaria, Migration, Immigrant, Citizenship, Foreigner of Turkish Origin.

ÖNSÖZ

Çalışmada Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının Türk vatandaşlığını nasıl kazandıklarının ve bugün Bulgar vatandaşlığı hakkına sahip olup olmadıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın Türk hukuku bakımından taşıdığı önem, çalışma her ne kadar esasen Bulgar mevzuatı hükümleri temel alınarak yürütülmüş olsa da çalışma konusunun doğrudan ülkemiz vatandaşlarını ilgilendirmesi ve hak sahiplerinin bu kişiler olmasından doğmaktadır. Bugün Türk soylu vatandaşların ülkemizin etki alanını genişletmek istediği Balkan ülkelerinin vatandaşlığına sahip olmaları, yarın bu kişilerin bu ülkelerin en basit anlatımla seçimlerinde oy hakkına sahip olmalarını ve ilerleyen aşamada bir anlamda bu ülkelerin geleceğinde söz sahibi olacak noktaya gelmelerini dahi sağlayabilecektir.

Çalışma kapsamına Türk soylu yabancıların göçlerine ilişkin iskân kanunları başta olmak üzere ilgili Türk mevzuatı, Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihindeki vatandaşlık durumuna dair Bulgar mevzuatındaki ilgili düzenlemelerle bilhassa vatandaşlık kanunları ile Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının Bulgaristan vatandaşlığı hakkına ilişkin hükümler bakımından başta günümüzde yürürlükte olan 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu ve ilgili sair mevzuat hükümleri alınmış, çalışma bu ekseninde yürütülmüştür.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını hiçbir zaman esirgememiş olan değerli tez danışmanı hocam Prof. Dr. Naciye Günseli Gelgel'e teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda çalışmanın hazırlanması sürecinde her zaman yanımda olan Deniz'e, aileme ve dostlarıma teşekkürü borç bilirim. Çalışmadaki Bulgarca kaynakların temini ve tercümesinde bana yardımcı olan değerli meslektaşım Avukat Yordan Georgiev Hristev'e özel olarak teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin hazırlanmasında bana destek olan TÜBİTAK 2210-A Yurt İçi Genel Yüksek Lisans Programı'na da ayrıca teşekkür ederim. Son olarak bana tarih bilinci ve sevgisi aşıl原因, kendisi de bir Bulgaristan göçmeninin evladı olan merhum dedem Mustafa Nurettin Akbay'a teşekkür eder, mekanının cennet olmasını dilerim.

Nurettin Kerem ÖZSOY

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ VE TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANMALARI

I. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ.....	5
A. Bulgaristan Göçmenleri ve Alt Soyları Tanımı	5
1. Bulgaristan Göçmenleri	5
2. Bulgaristan Göçmenlerinin Alt Soyları	8
B. Tarihi Süreçte Bulgaristan Göçmenleri	9
1. Osmanlı Öncesi Dönem	9
2. Osmanlı Dönemi	11
a. 14. Yüzyıl - 19. Yüzyıl.....	11
b. 19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl	12
3. Cumhuriyet Dönemi	15
II. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ	19
A. Genel Olarak.....	19
B. Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye'ye Göçlerinin Kronolojisi.....	20
1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) Göçü	20

2. 1912-1913 Balkan Savaşları Göçü	22
3. 1950-1951 Toplu Göçü.....	25
4. 1969-1978 Yakın Akraba Göçü.....	27
5. 1989-1990 Zorunlu Göçü.....	29
III. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANMALARI.....	35
A. Genel Olarak.....	35
B. Bulgaristan Göçmenlerinin Türk Vatandaşlığını Kazanmaları	37
1. 2510 Sayılı İskân Kanunu Öncesi Dönem.....	37
2. 2510 Sayılı İskân Kanunu Dönemi	39

İKİNCİ BÖLÜM

BULGAR HUKUKUNDA VATANDAŞLIK VE BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN VATANDAŞLIK DURUMU

I. BULGAR HUKUKUNDA VATANDAŞLIK VE BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ	44
A. Genel Olarak.....	44
B. Bulgar Anayasaları	45
1. 1879 Tırnova Anayasası	46
2. 1947 Dimitrov Anayasası	49
3. 1971 Jivkov Anayasası	52
4. 1991 Anayasası	53
C. Milletlerarası Antlaşmalar	56
1. 1878 Berlin Antlaşması	57
2. 1909 İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi	58
3. 1913 İstanbul Antlaşması.....	59

4. 1925 Türkiye Bulgaristan Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi.....	61
5. 1968 Göç Antlaşması.....	63
D. Bulgar Vatandaşlık Kanunları	64
1. 1880 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu.....	65
2. 1883 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu.....	66
3. 1904 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu.....	68
4. 1940 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu.....	69
5. 1948 Tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu.....	72
6. 1968 Tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu.....	75
7. 1998 Tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu ve İlgili Yönetmelik	77
II. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN GÖÇ TARİHİNE GÖRE VATANDAŞLIK DURUMU	80
A. Genel Olarak.....	80
B. Bulgaristan'ın Kuruluşundan 29 Mart 1948 Tarihine Kadar Göç Edenler.....	80
C. 29 Mart 1948 - 22 Kasım 1950 Tarihleri Arasında Göç Edenler	83
D. 22 Kasım 1950 - 14 Ekim 1968 Tarihleri Arasında Göç Edenler	84
E. 14 Ekim 1968 - 1 Haziran 1989 Tarihleri Arasında Göç Edenler	86
F. 1 Haziran 1989 Tarihinden Sonra Göç Edenler	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGAR VATANDAŞLIĞI KANUNU UYARINCA BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ VE ALT SOYLARININ VATANDAŞLIK HAKKI

I. BULGAR VATANDAŞLIĞI KANUNU'NDA GENEL ANLAMDA BULGAR VATANDAŞLIĞI.....	90
A. Genel Olarak.....	90
B. Bulgar Vatandaşlığının Kazanılması	91

1. Soy Bağı Esasıyla Kazanma	91
2. Doğum Yeri Esasıyla Kazanma	92
3. Yetkili Makam Kararıyla Kazanma	93
C. Bulgar Vatandaşlığının Kaybedilmesi	98
1. Vatandaşlıktan Çıkmayla Kaybetme	99
2. Yetkili Makam Kararının İptaliyle Kaybetme	100
3. Vatandaşlığın Kaybettirilmesiyle Kaybetme	101
II. BULGAR VATANDAŞLIĞININ TESPİTİ	103
A. Bulgar Vatandaşlığının Tespiti Kavramı	103
B. Bulgar Vatandaşlığının Tespiti Usulü	105
C. Tespit Neticesinde Elde Edilebilecek Sonuçlar	108
1. Göçmenin Vatandaşlığının Korunuyor Olması	108
2. Göçmenin Vatandaşlığının Korunmuyor Olması	109
III. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ VE ALT SOYLARININ BULGAR VATANDAŞLIĞINI İSTİSNAÎ YOLDAN KAZANMASI	111
A. Genel Olarak	111
B. Bulgar Vatandaşlığının Bulgaristan'da Doğmuş Olma Koşuluyla İstisnaî Yoldan Kazanılması	112
1. Başvuru Koşulları	112
a. Bulgaristan'da Doğmuş Olma	113
b. Başvurunun Yapıldığı Tarihten En Az 3 Yıl Önce Bulgaristan'da Daimî veya Uzun Süreli İkamet İzni Almış Olma	114
c. 12. Maddedeki Genel Koşullardan Bir Kısımını Yerine Getirme	116
2. Başvuru Usulü	116
C. Bulgar Vatandaşlığının Bulgar Soylu Olma Koşuluyla İstisnaî Yoldan Kazanılması	119

1. Başvuru Koşulları	119
a. Bulgar Soylu Olma.....	120
(1). “Bulgar Soylu” Kavramı.....	120
(2). Bulgaristan Göçmenlerinin Bulgar Soylu Olarak Kabul Edilip Edilemeyeceği	123
b. 12. Maddedeki Genel Koşullardan Bir Kısımını Yerine Getirme	126
2. Başvuru Usulü.....	127
D. Bulgar Vatandaşlığının Ebeveynlerden Birinin Bulgar Vatandaşı Olması veya Bulgar Vatandaşı Olarak Ölmüş Olması Koşuluyla İstisnâî Yoldan Kazanılması	129
1. Başvuru Koşulları	129
a. Ebeveynlerden Birinin Bulgar Vatandaşı Olması veya Bulgar Vatandaşı Olarak Ölmüş Olması.....	130
b. 12. Maddedeki Genel Koşullardan Bir Kısımını Yerine Getirme	131
2. Başvuru Usulü.....	132
E. Diğer İstisnâî Hükümler	132
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	141
DİĞER KAYNAKLAR	164

KISALTMALAR LİSTESİ

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.y.	: Aynı yer
Bkz./bkz.	: Bakınız/bakınız
BVK	: 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu
BVKY	: 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'nun 5. Kısımının Uygulanmasına Dair Yönetmelik
dn.	: dipnot
DV	: Dırjaven Vestnik
EGN	: Edinen Grajdanski Nomer
f.	: fıkra
HÖH	: Hak ve Özgürlükler Hareketi
m.	: madde
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Kurumu
RG	: Resmî Gazete
s.	: sayfa
TCKN	: Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TVK	: 2009 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu

YBDA	: Yurtdışı Bulgarlar Devlet Ajansı
YBDADK	: Yurtdışı Bulgarlar Devlet Ajansı Danışma Konseyi
YKS	: Yükseköğretim Kurumları Sınavı
YÖS	: Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı

GİRİŞ

Bilindiği üzere ülkemiz Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminden itibaren çevre ülkelerden yoğun göç almış bir ülkedir. Bu göçlerin birçok farklı sebebi olmakla birlikte, göç ederek ülkemize gelenlerin genel olarak Türk soylu ve/veya İslam dinine mensup ve Osmanlı Devleti'nin egemenlik döneminde ülke toprağı olup toprak kayıpları neticesinde farklı devletlerin eline geçmiş olan coğrafyalardan anavatana dönmek isteyen gruplar oldukları görülmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan Bulgaristan göçmenleri de, bu kapsamdaki göçlerle anavatana dönmüş olan gruplardan yalnızca biridir.

Göçmenler göç tarihinde çoğunlukla Bulgaristan'daki çeşitli etnik ve dinî baskılardan kurtulmak için göç ederek Bulgar vatandaşlığından Türk vatandaşlığına geçmiş olmakla birlikte, günümüzde Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üye ve Schengen Bölgesi'nde bulunan ülkelerden olması gibi etkenler, talebi bir anlamda tersine çevirmiştir. Şöyle ki, günümüzde Bulgar vatandaşlığı, bir anlamda Avrupa vatandaşlığı anlamına gelmektedir ve Bulgar vatandaşları Avrupa'da serbest dolaşım, ikamet, çalışma gibi avantajlara sahiptir.¹ Bununla birlikte Bulgar vatandaşlığını kazandıktan sonra Türk vatandaşlığından çıkıp mavi kartlı yabancı statüsüyle Türkiye'de yaşamayı sürdürmenin de beraberinde getirdiği birtakım avantajlar bulunmaktadır.² Bu doğrultuda Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının bir çoğunda, çoğu zaman mevzu bahis pragmatik amaçlarla ve son yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden iyiden iyiye uzaklaşmasının da etkisiyle göçten sonra hâlâ Bulgar vatandaşlığına ilişkin haklarının mevcut olup olmadığı yönünde soru işareti uyandırmaktadır.

¹ Bulgar vatandaşlığının Avrupa'da sağladığı çeşitli avantajlar için bkz. Veselin Tsankov, **Az, Grajdanim na Republika Bılgariya i na Evropeiskiya Sıyuz**, Sofiya, MP, 2005.

² Bu statüde bulunan üniversite çağındaki gençler Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin (ÖSYM) Türk vatandaşları için düzenlediği üniversiteye giriş sınavı olan Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) yerine yabancı devlet vatandaşı olan öğrenciler için düzenlediği ve nispeten daha kolay bir sınav olan Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı'na (YÖS) girip üniversiteye daha kolay bir şekilde yerleşebilirler. Yine bu statüdeki erkekler, askerlikten muaftır. Bu hususlarda bkz. Hacı Can/Ekin Tuna, **Mavi Kartlı Yabancılar**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin, 2023; Nuray Ekşi, **Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü**, 2. Baskı, İstanbul, Beta, 2005.

İşte bu çalışmada, Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının vatandaşlık hakları detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde öncelikle “Bulgaristan göçmenleri ve alt soyları” kavramının tanımı yapılacak, kimlerin bu tanımın kapsamına girdiği ve kimlerin bu tanımın dışında kaldığı belirlenecektir. Ardından Bulgaristan göçmenlerinin tarihi anlatılacak, önce Bulgaristan göçmenlerinin kökenine ve klasik Osmanlı devrinde Anadolu’dan Bulgaristan coğrafyasına göçlerine, daha sonra eş zamanlı gerçekleşen Osmanlı’nın dağılma ve Bulgaristan’ın kuruluş döneminden itibaren günümüze kadar içinden geçtikleri tarihî süreç izah edilecektir. Bundan sonra, Bulgaristan göçmenlerinin Bulgaristan’dan önce Osmanlı ve sonrasında Türkiye’ye olan göçlerine değinilecek, bu doğrultuda Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihinde beş önemli kırılma noktası olan 1877-1878, 1912-1913, 1950-1951, 1969-1978 ve 1989-1990 tarihlerindeki göçlerin üzerinde önemle durulacaktır. Bunun ardından, Bulgaristan göçmenlerinin göçten sonra Türk vatandaşlığını nasıl kazanmış oldukları, göç tarihinde yürürlükte bulunan mevzuat ve bilhassa oldukça geniş bir dönemi kapsayan 2510 sayılı İskân Kanunu³ hükümleri çerçevesinde açıklığa kavuşturulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kuruluşundan günümüze Bulgar vatandaşlık mevzuatı ele alınacaktır. Bu doğrultuda Bulgar anayasalarına, Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığını ilgilendiren milletlerarası antlaşmalara ve Bulgar vatandaşlık kanunlarına değinilecek, bunların bilhassa Bulgar vatandaşlığının kazanılmasına, kaybedilmesine ve özellikle ülkeden göç edenlerin vatandaşlığına ilişkin hükümleri incelenecektir. Bunun ardından Bulgar mevzuatının incelenmesi doğrultusunda Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına uygulanacak hukukî rejimin benzer nitelik arz ettiği tarih aralıkları tespit edilecek, her bir tarih aralığında göç etmiş olan göçmenlerin Bulgar vatandaşlığının akıbetinin ne olduğu hususu açıklığa kavuşturulacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, öncelikle yürürlükteki Bulgar Vatandaşlığı Kanunu’nun⁴ (BVK) Bulgar vatandaşlığına ilişkin çizmiş olduğu genel

³ RG. 20.06.1934 - 2733.

⁴ Yayınlanma: 18.11.1998 tarihli ve 136 sayılı Dirjaven Vestnik, yani Bulgaristan’ın resmî gazetesi. Dirjaven Vestnik, çalışmada bundan böyle Resmî Gazete’nin RG olarak kısaltılmasına benzer şekilde DV olarak kısaltılacaktır.

çerçeve Türk vatandaşlık hukukuyla mukayeseli olarak izah edilecek, ardından Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık durumlarının akıbetini resmî olarak öğrenmelerinin yolu olan Bulgar vatandaşlığının tespiti kurumuna değinilecektir. Son olarak, BVK hükümleri uyarınca Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının vatandaşlık hakkını nasıl ve ne şekilde elde edebileceklerinin çeşitli yolları üzerinde durulacak, çeşitli durumlardaki başvuruçular için çeşitli çözüm önerileri sunulacaktır. Burada önemle değinilmelidir ki, bu bölümdeki çözüm önerileri, BVK'daki göçmenlere ve bunların alt soylarına ilişkin hükümler çerçevesinde sunulacaktır. Bu anlamda söz gelimi evlenme, evlat edinilme, ülkede belli bir süre ikamet etme gibi yollar da vatandaşlığın kazanılmasını sağlayabilecek yollar olmakla birlikte, bunlar göçmenlere mahsus yollar olmadığından çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır ve çalışma kapsamında yalnızca göçmenlere ve alt soylarına ilişkin istisnâî yollara yer verilmiştir.

Önemle belirtilmelidir ki, çalışmada “Bulgaristan vatandaşlığı” değil, “Bulgar vatandaşlığı” ifadesi kullanılmıştır ve terminolojinin bu şekilde kullanılması, tamamen bilinçli bir tercihten ibarettir. Zira mesele Türk kamuoyunda her ne kadar “Bulgaristan vatandaşlığı” olarak bilinmekte ve konuya ilişkin tartışmalar bu ifade üzerinden yürütülmekte ise de, gerek Türk mevzuatında, gerekse Bulgar mevzuatında hiçbir zaman “Bulgaristan vatandaşlığı” ifadesi kullanılmamış, bunun yerine “Bulgar vatandaşlığı”⁵ ifadesine yer verilmiştir. Bununla birlikte, konunun Türk kamuoyundaki “Türk-Türkiyeli” tartışmasına benzeyen ve “Bulgar vatandaşlığı” ifadesinin Bulgaristan'daki Bulgarlar dışındaki etnik grupları dışlayıcı bir terminoloji olarak değerlendirilebileceği şeklinde politik bir yönü de mevcuttur. Biz, çalışmada bu tartışmaya girmeden, yalnızca resmî metinlerdeki ifadelerle uygun olarak “Bulgaristan vatandaşlığı” yerine “Bulgar vatandaşlığı” ifadesine yer vermeyi daha uygun bulduk. Bu tercih, katiyen politik bir anlama gelecek şekilde değerlendirilmemelidir. Zira Bulgaristan'daki soydaşların Türk ve İslam kimliğiyle şimdiye kadarki ve bundan sonraki varlıkları, hangi ifade kullanılırsa kullanılsın, hiçbir şekilde inkar edilemeyecek bir gerçektir.

⁵ Bulgar mevzuatında kullanılan ifade, “Bilgarskoto grajdanstvo”dur. Bu ifade Türkçeye “Bulgaristan vatandaşlığı” olarak değil, “Bulgar vatandaşlığı” olarak tercüme edilebilir.

Belirtilmesi gereken diğerk bir mesele şudur ki, çalışma konusu sebebiyle Bulgarca kaynaklara ve Bulgarcaya yoğun bir ihtiyaç duyulmuştur. Halihazırda Bulgarca dilinde yeterliliğimiz bulunmadığından, kavramların tercümesinde Türkçe-Bulgarca sözlüğü⁶ başvurulmuş, Bulgarca kaynakların temini ve tercümesinde Bulgar meslektaş Avukat Yordan Georgiev Hristev'den yardım alınmıştır. Yine tercüme safhasında, zaman zaman internet tabanlı çeviri programlarına başvurulmuştur.

⁶ Zeynep Zafer, **Türkçe-Bulgarca Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2018.

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ VE TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANMALARI

I. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ

A. Bulgaristan Göçmenleri ve Alt Soyları Tanımı

1. Bulgaristan Göçmenleri

“Bulgaristan göçmenleri” tanımı, esasen oldukça geniş kapsamlı ve kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlara gelebilecek olan bir tanımdır. Tanım, “Bulgaristan” ve “göçmenler” olarak iki farklı unsurdan oluşmaktadır.

Bunlardan ilki olan “Bulgaristan”, günümüzde Balkanlar’da bulunan bir ülkedir. Tarihte, birbirinin devamı niteliğinde olan üç Bulgar devleti mevcuttur. Bunlardan ilki olan I. Bulgar Devleti, 681 yılında Asparuh Han tarafından Balkanlarda kurulmuş ve 1018 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından yıkılmıştır. Bu devletin devamı niteliğinde olan II. Bulgar Devleti de 1186 yılında Çar I. Asen tarafından günümüzdeki Bulgaristan coğrafyasına yakın bir coğrafyada kurulmuş ve çeşitli savaşlarda arka arkaya aldığı yenilgilerin ardından devletin varlığına 1396 yılında Osmanlı Devleti tarafından son verilmiştir. III. Bulgar Devleti ise, her iki devletin devamı niteliğindedir ve bu devlet, esasında günümüzdeki Bulgaristan Devleti’dir.^{7 8}

Bulgaristan, çeşitli bağımsızlık isyanlarının başarıya ulaşması ve nihayetinde 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı’nda (93 Harbi) Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya karşı ağır bir yenilgi alması neticesinde 1878 yılında akdedilen Berlin Antlaşması ile

⁷ M. Türker Acaroğlu, **Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006, s. XXIV-XXXII, XLVII; Bülent Yıldırım, **Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)**, 2. Baskı, İstanbul, İlgi, 2020, s. 17-25.

⁸ İşbu çalışmada “Bulgaristan” veya “Bulgaristan Devleti” ifadeleri, III. Bulgar Devleti’ni tanımlamak için kullanılmaktadır.

Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik⁹ olarak bağımsızlığını kazanmıştır.¹⁰ Daha sonra Bulgaristan, 1908 yılında Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından aynı yıl tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiş, 1909 yılında da Bulgaristan'ın bağımsızlığı Osmanlı tarafından resmen tanınmış ve böylece Bulgaristan'da krallık dönemi başlamıştır.¹¹ Bulgaristan'da krallık dönemi, 1944 yılında komünist rejime geçilerek akabinde Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle sona ermiştir.¹² Bulgaristan'da 46 yıl süren komünist dönem nihayet 1990 yılında sona ermiş, resmî adıyla bugünkü Bulgaristan Cumhuriyeti kurulmuştur.¹³

Çalışmadaki “Bulgaristan” ifadesi, coğrafi bir yer adı olarak kullanıldığı kısımlar haricinde rejim değişiklikleri fark etmeksizin 1878 yılında kurulmuş ve bu tarihten günümüze kadar gelmiş olan Bulgaristan Devleti'ni ifade etmektedir.

“Bulgaristan Göçmenleri” tanımını oluşturan iki unsurdan bir diğeri olan “göçmen” ise, Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'nde “Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk); muhacir” olarak tanımlanmaktadır.^{14 15}

Bu iki unsur bir arada değerlendirildiğinde, “Bulgaristan göçmenleri”, genel anlamda “Kendi ülkesi olan Bulgaristan'dan ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden kişiler” olarak düşünülebilecektir. Bu doğrultuda, sözgelimi daha önce Bulgaristan'da yaşayan ve Türkiye'ye göç ederek yerleşen bir Bulgar veya Yunanistan'a göç ederek yerleşen bir Yunan da “Bulgaristan göçmeni” addedilebilecektir.

⁹ Bulgaristan Prensliği, Osmanlı döneminde “Bulgaristan Emareti” olarak adlandırılmaktaydı.

¹⁰ 93 Harbi, savaştan sonra tasarlanan ilk antlaşma Ayastefanos ve yerine imzalanan 1878 Berlin Antlaşması'na ilişkin sürecin detayları için bkz. Acaroğlu, **a.g.e.**, s. XLVI-XLVII; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 48.

¹¹ Acaroğlu, **a.g.e.**, s. L; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 81-82.

¹² Acaroğlu, **a.g.e.**, s. LIV-LVI; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 86.

¹³ Murat Gül/Emrah Karapınar, “Bulgaristan: Yok Olmanın Eşiğinden Batı Ortaklığına”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, Ocak 2021, s. 12-13.

¹⁴ Çalışmada Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi sözlüğü kullanılmıştır. Bundan sonra TDK sözlüğüne yapılacak atıflar için bkz. (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr/>, 13 Kasım 2024.

¹⁵ “Göçmen”, Türk hukukunda 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 3/1(d) maddesinde “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlar” olarak tanımlanmaktadır. Göçmenler, önceki 2510 sayılı İskân Kanunu döneminde de kanunda “muhacir” olarak nitelendirilmişlerdir. Hukukî bir kavram olarak göçmenliğe, ileride Bulgaristan göçmenlerinin Türk vatandaşlığını kazanmaları bahsinde değinilecektir.

Oysaki “Bulgaristan göçmenleri” tabiri, Türkiye özelinde, gerek literatürde, gerekse halk arasında daha özel bir anlamda kullanılmaktadır. Türkiye’de “Bulgaristan göçmenleri” tabiri, özel olarak “Bulgaristan’da doğup yaşamış olan ve Türkiye’ye göç ederek yerleşen Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı kişiler” için kullanılan bir tabirdir. Bu kişileri tanımlamak için zaman zaman “Bulgaristan Türkleri”, “Bulgar Türkleri”, “Bulgar göçmenleri”, “muhacir” ve halk dilinde “macır” gibi ifadeler kullanılmaktadır.¹⁶

Kanaatimizce, “Bulgar Türkleri” ve “Bulgar göçmenleri” gibi isimlendirmeler, “Bulgar” kelimesi etnik bir aidiyeti ifade ettiğinden ve bu kişiler etnik olarak “Türk” kökenli olduklarından, bilimsel olarak isabetli değildir.¹⁷ “Bulgaristan Türkleri” ise, literatürde birçok yazar tarafından tercih edilen bir ifade olmakla birlikte, işbu çalışma kapsamında tam anlamıyla hedeflenen grubu ifade etmemektedir. Zira Bulgaristan Türkleri, genel anlamda Bulgaristan’da doğan, yaşayan ve Bulgaristan’dan göçerek Türkiye’ye gelen Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı kişileri ifade etmekle birlikte, Bulgaristan’da doğup yaşayan ancak Türkiye’ye göç etmemiş kişileri de kapsamına almaktadır. Bir diğer deyişle her Bulgaristan göçmeni aynı zamanda Bulgaristan Türküdür, ancak her Bulgaristan Türkü Bulgaristan göçmeni değildir. İşbu çalışma ise, Bulgaristan Türkleri arasında yalnızca Türkiye’ye göç etmiş olanları konu aldığından, Bulgaristan Türkleri tabiri çalışma bağlamında ele alınan gruptan daha geniş yelpazedeki bir grubu ifade etmektedir. “Muhacir” ve halk dilindeki “macır” tabirleri ise ise, “göçmen” kelimesinin eski dilde ifadesinden ibarettir ve hangi ifadenin kullanılacağı tamamen tercih meselesi olmakla birlikte, çalışmada tarafımızca güncel olan göçmen tabiri kullanılmıştır.

Netice itibariyle işbu çalışmada “Bulgaristan göçmenleri”, “Kendi ülkesi olarak Bulgaristan’da doğan, belli bir süre burada yaşayan, bu süre zarfında Bulgar

¹⁶ Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, 3. Baskı, Ankara, İlgi, 2012, s. 218. “*Eskiler hicret, muhaceret derlerdi. Halk diliyle muhacirlik denirdi.*”

¹⁷ Bununla birlikte bu ifadeler politik bir anlam da taşımaktadır ve bu kişilerin etnik olarak Bulgar oldukları anlamını taşıdıklarından Bulgaristan göçmenlerince olumsuz karşılanan ifadelerdir.

vatandaşı olan¹⁸; bunun ardından Bulgaristan'ı terk ederek anavatanı olan Türkiye'ye¹⁹ yerleşmek için göç eden Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı²⁰ kişileri" ifade etmektedir.

2. Bulgaristan Göçmenlerinin Alt Soyları

Esasen hukukî bir ifade olan "alt soy" kavramı, TDK Sözlüğü'nde "Kişinin kendi çocukları ve çocuklarının çocukları; fûru" olarak tanımlanmaktadır.

Belirtilmelidir ki, buradaki "çocukları ve çocuklarının çocukları" ifadesinden, yalnızca çocuk ve torunların, bir diğer deyişle iki alt soya kadar olan kişilerin alt soy kapsamında değerlendirildiği anlaşılmamalıdır. Buradaki alt soy, çocukları, çocukların çocuklarını (torunları), çocukların çocuklarının çocuklarını (torunların çocuklarını) ve bunların da alt soyunu kapsayan oldukça geniş bir tabirdir. Yani Bulgaristan göçmenlerinin alt soyları, kaçınıcı dereceden olursa olsun bunların neslinden gelen alt soyları ifade etmektedir.

Bu doğrultuda, işbu çalışmada "Bulgaristan göçmenlerinin alt soyları", Bulgaristan göçmenleri tanımından hareketle "Kendi ülkesi olarak Bulgaristan'da doğan, belli bir süre burada yaşayan, bu süre zarfında Bulgar vatandaşı olan; bunun

¹⁸ Bulgaristan göçmenleri, Bulgaristan'dan göç etmeden önce Bulgar vatandaşı olan kişilerdir. Bu hususa ileride detaylı olarak değinilecektir.

¹⁹ Buradaki Türkiye, göçün gerçekleştiği tarih dilimine bağlı olarak Osmanlı Devleti veya Türkiye Cumhuriyeti'ni ifade etmektedir. Cumhuriyet'in ilanından önce gerçekleşmiş olan göçler de mevcut olup bu göçler neticesinde Osmanlı Devleti'ne gelen Bulgaristan Türkleri de Bulgaristan göçmeni olarak nitelendirilmektedir.

²⁰ Burada Pomaklara ayrıca değinmek gerekir. Pomaklar, Bulgaristan'ın güney bölümünde yerleşik tarihî bir halk olup etnik olarak Bulgar soyuna mensup olmakla birlikte İslam dinini benimseyip zaman içerisinde Türkleşmişlerdir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türklerinin yanında, Pomaklar da bulunmaktadır. Osmanlı Devleti ve devamında Türkiye Cumhuriyeti Pomakları Türklerden ayırmamış, bunları da -din birliğinin de etkisiyle- Türk soylu göçmenler olarak kabul ederek ülkeye kabul etmişlerdir. Çalışmada kavram karışıklığına mahal vermemek için "Bulgaristan Türkleri" ifadesi kullanılmış olmakla birlikte, bu ifadenin çalışma boyunca Pomakları da kapsayacak şekilde kullanıldığının önemle belirtilmesi gerekir. Zira Pomaklar gerçekten Türkiye ve Bulgaristan devletlerince Bulgaristan Türkleriyle neredeyse her zaman benzer koşullarda değerlendirilmiştir. Öyle ki Pomaklar için doktrinde "Pomak Türkleri" ifadesinin kullanıldığı dahi olmuştur. Pomaklar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. İbrahim Kamil, "Pomak Türklerinin "Kimlik" Mücadelesi ve Bulgaristan Komünist Partisinin Gizli Kararları (1948-1984)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 59, 2017, s. 435-477; Kader Özlem, "Bulgaristan Pomaklarının Kimliğinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü ve Bulgaristan'ın Pomak Politikaları", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Cilt 126, Sayı 246, Mayıs-Haziran 2020, s. 167-192.

ardından Bulgaristan'ı terk ederek anavatanı olan Türkiye'ye yerleşmek için göç eden Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı kişilerin kaçınıcı dereceden olursa olsun neslinden gelenleri" ifade etmektedir.

B. Tarihî Süreçte Bulgaristan Göçmenleri

Bulgaristan göçmenleri, zikredildiği üzere Bulgaristan'da doğan, belli bir süre burada yaşayan ve bu süre zarfında Bulgar vatandaşı olan Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı kişilerdir. Bu doğrultuda, Bulgaristan Türklerine ve tarihte Türklerin Bulgaristan'daki varlığına değinmek gerekir.

1. Osmanlı Öncesi Dönem

Bulgaristan coğrafyasında Türklerin varlığı, oldukça uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Bulgaristan coğrafyasında ilk Türk varlığı, 378 yılında Hunlar ile başlamaktadır. Hunların ardından yine Türk kavimleri olan Avarlar, Ogurlar, Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar da bu coğrafyada varlık göstermişlerdir. Aslına bakılacak olursa, Bulgar kavmi Orta Avrupa'dan Karadeniz'in kuzeyine gelen Hunlar ile burada yerleşik olan Ogurlar'ın karışması sonucu ortaya çıkmıştır.²¹ Hatta "Bulgar" kelimesi dahi günümüz Türkçesinde "karışmak" anlamına gelen öz Türkçe bir kelime olan "bulgamak" kelimesinden türemiştir.²² Bu doğrultuda, 681 yılında Balkanlarda kurulmuş olan Tuna Bulgar Devleti'nin (I. Bulgar Devleti), esasen Türk kökenli bir devlet olduğu söylenebilir. Bu ön-Bulgarlar, 5. yüzyıldan itibaren Balkanlara Slavların yerleşmeye başlamasıyla Slavlarla kaynaşmaya başlamış, devletin 864 yılında resmî olarak Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmesiyle birlikte kaynaşma iyice artmış ve gitgide Türk kültüründen uzaklaşmışlardır.²³

²¹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 17-18.

²² Ayşe Kayapınar, "Tuna Bulgar Devleti (679-1018)", **Türkler**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye, Cilt 2, 2002, s. 630.

²³ R.J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, Çev. Nuray Ekici, İstanbul, Jeopolitika, 2007, s. 16-17.

I. Bulgar Devleti'nin 1018 yılında Bizans İmparatorluğu'na yenilerek sona ermesinin ardından, 1186 yılında o dönem toprak sahibi olan Asen ve Peter kardeşlerin Bizans'a karşı ayaklanmasına yine bir Türk kavmi olan Kumanların destek vermesiyle II. Bulgar Devleti kurulmuştur.²⁴ Literatürde, İkinci Bulgar Devleti'nin kurulmasında ve devamında Kumanların önemli ölçüde desteğinin olduğu çoğu tarihçi tarafından ittifakla kabul edilmektedir.²⁵ Öyle ki, devletin kurulmasının ardından gayrimeşru yöneticilerin hüküm sürdüğü ara dönem dışında devleti yöneten bütün hanedanlar Kuman kökenlidir.²⁶ Bu doğrultuda, II. Bulgar Devleti'nin de Türk kökenli bir devlet olduğu söylenebilecektir.

Ne var ki, ilk iki Bulgar devletinin kurucu ve yöneticilerinin Türk kökenli olması, bu devletlerin ve tebaası olan halkların da Türk kültür dairesine mensup ve Türk kültürüne bağlı olduğu anlamına gelmemektedir. Her ne kadar I. Bulgar Devleti'nin kuruluş safhasında bu şekilde bir durumdan söz edilebilecek olsa da, zikredildiği üzere 5. yüzyılda Slavlarla kaynaşmanın başlaması ve özellikle 864 yılında devletin resmî din olarak Ortodoksluğu kabul etmesiyle birlikte Türk kavimleri zamanla Slavlaşarak asimile olmuşlar ve Türkî özelliklerini kaybetmişlerdir. Netice itibariyle, ilk iki Bulgar devleti halkları her ne kadar Türk kökenli yöneticiler tarafından yönetilmiş ve kendileri de Türk kökenli olsalar da, Türk kültürüne bağlı oldukları söylenemeyeceğinden bu çalışma kapsamında "Bulgaristan Türkleri" olarak kabul edilemeyeceklerdir.

Osmanlı dönemi öncesi Bulgaristan coğrafyasına Anadolu'dan ilk Türk göçleri, Türkiye Selçuklu Devleti döneminde başlamıştır. Bu göçlerin en önemlilerinden birini, 1262 yılında yanındaki Türk topluluğuyla birlikte Moğollardan kaçarak Bizans'a sığınan Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus'un, Bizans tarafından Balkanlara yerleştirilmesi teşkil eder. Sultan'ın yanındaki Türk topluluğu, Bektaşî bir din adamı olan Sarı Saltık önderliğinde Anadolu topraklarından Balkanlara göç

²⁴ Crampton, **a.g.e.**, s. 19.

²⁵ István Vásáry, **Kumanlar ve Tatarlar, Osmanlı Öncesi Balkanlar'da Doğulu Askerler 1185-1365**, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 30-31; László Rásonyi, **Tarihte Türklük**, 3. Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1993, s. 93.

²⁶ László Rásonyi, **Doğu Avrupa'da Türklük**, Yay. Haz. Yusuf Gedikli, İstanbul, Selenge, 2006, s. 139.

etmişlerdir.²⁷ Osmanlı dönemi öncesinde gerçekleştirilen bu göçlere konu kişiler, teorik anlamda ilk Bulgaristan Türkleri olarak kabul edilebileceklerdir. Zira bu kişiler, Türk kökenli olmakla birlikte I. ve II. Bulgar Devletlerindeki aksine aynı zamanda Türk kültürüne bağlıdır. Günümüzde Bulgaristan ve sair Balkan ülkelerindeki Türklerin kendi ataları olarak Hunları, Ogurları, Kumanları ve sair Türk kavimlerini değil, Sarı Saltık'ı benimsemiş olmaları, bu hususu doğrulayan bir olgudur.²⁸

2. Osmanlı Dönemi

a. 14. Yüzyıl - 19. Yüzyıl

II. Bulgar Devleti, 14. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'yle sürekli savaş halinde olmuştur. I. Murat döneminde, önce 1371 yılında Çirmen, ardından Yanbolu ve Zağra bölgeleri Osmanlı tarafından ele geçirilmiştir. 1389 yılında I. Kosova Savaşı ile II. Bulgar Devleti ve diğer Balkan devletlerinin direnişi tamamen kırılmış, daha sonra Yıldırım Bayezit döneminde 1393 yılında II. Bulgar Devleti'nin başkenti olan Tırnova alınmış ve nihayet 1396 yılında Vidin'deki son direniş de ortadan kaldırılarak II. Bulgar Devleti'ne tamamen son verilmiştir.²⁹ Bunun ardından, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan coğrafyasında 1878 yılına kadar sürecek olan 482 yıllık tam egemenlik dönemi başlamıştır.

Osmanlı Devleti, gerek Bulgaristan'ı fethettiği süreç boyunca, gerekse fetihden sonraki dönemde Anadolu'daki özellikle konargöçer yaşayan Türkleri düzenli olarak Bulgaristan'a iskân etmiştir. Bu politika, Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki iskân politikasının genel amaçları doğrultusunda yeni alınan bölgelerin Türkleştirilmesi, fetih nedeniyle boşalan toprakların doldurulması, Anadolu'da asayiş tehdit eden kimi grupların sürgün edilmesi, bölgede siyasî ve askerî emniyetin sağlanması gibi çeşitli sebeplerle uygulanmıştır.³⁰ Bununla birlikte, Anadolu'daki Türkler yalnızca

²⁷ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 25-26.

²⁸ Rafet Ulutürk, **Dünden Bugüne Bulgaristan 354-1989**, İstanbul, Gülmat, 2024, s. 61-62.

²⁹ Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, 5. Baskı, İstanbul, Kronik, 2019, s. 19; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 27-28.

³⁰ Mehmet İnbaşı, "Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti", **Türkler**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye, Cilt 9, 2002, s. 158.

Osmanlı'nın iskân uygulamasıyla değil, kendi istekleriyle de bölgeye gelip yerleşmişlerdir. Örneğin, 14. yüzyılda, Timur'un Anadolu seferlerinden kaçmak amacıyla, yine aynı dönemde bölgedeki şehir ve yerleşim birimlerinin sosyal, ekonomik ve dini anlamda yeni cazibe merkezleri haline gelmeye başlamaları gibi sebeplerle Anadolu'daki Türkler bölgeye sürekli olarak yerleşmeye devam etmişlerdir.³¹ Devlet tarafından iskân edilen veya kendi istekleriyle bölgeye yerleşen bu gruplar, Bulgaristan coğrafyasında yerleşik hale gelmişler ve nesillerini burada sürdürmüşlerdir. İşte bu Türkler, günümüzdeki Bulgaristan Türkleri ile Bulgaristan göçmenlerinin atalarıdır.

Osmanlı'nın Bulgaristan'ı fethinden sonra III. Bulgar Devleti'nin kurulacağı 1878 tarihine kadar Türkler, Bulgaristan'ın neredeyse bütün şehirlerinde nüfusun yarısından fazlasını teşkil etmişlerdir. Deliorman³² Rodop³³ ve Kırcaali bölgeleri Bulgaristan coğrafyasında Türklerin her zaman yoğun olarak bulunduğu bölgelerden olmakla birlikte, Sofya gibi günümüzde neredeyse hiç Türk nüfusun yaşamadığı şehirlerde dahi, Osmanlı döneminde Türkler çoğunluklardı.³⁴ Ancak bu durum, 19. yüzyılda isyanlar ve savaşların çıkmaya başlamasıyla değişmeye başlayacaktır.

b. 19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl

19. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlarda çıkan çeşitli ayaklanmaların ve bunların Osmanlı tarafından bastırılmasının ardından Rusya İmparatorluğu, Osmanlı topraklarındaki Hristiyanları korumak iddiasıyla 1877 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.³⁵ 1877 ve 1878 yıllarında süren ve Rumi 1293 yılına denk geldiğinden 93 Harbi olarak anılan bu savaşı Osmanlı, Rusya'ya karşı ağır bir yenilgi

³¹ Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", **Bal-Tam Türklük Bilgisi**, Sayı 3, 2005, s. 32-33; Yaşar Yücel, "Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları", **Bulgaristan'da Türk Varlığı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987, s. 75.

³² Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda, Tuna Nehri ve Balkan Dağları arasında, Varna, Rusçuk, Şumnu, Burgaz, Dobriç, Razgrad, Silistre, Eski Cuma gibi şehirlerden oluşan, sınırları net olmayan bir bölge.

³³ Bulgaristan'ın güneyinde, Rodop Dağları'nın kuzeyinde, Smolyan, Dövlén, Nevrekop gibi şehirlerden oluşan, sınırları net olmayan bölge. Türkler de yoğun olarak yaşamakla birlikte, esas etnik unsur Pomaklardır.

³⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 30-35.

³⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 40-42.

olarak kaybetmiştir. Osmanlı, savaşta her ne kadar Plevne Savunması gibi birtakım askerî başarılar elde etmiş olsa da³⁶, netice itibarıyla Rusya ordularıyla İstanbul'a çok yakın olan Yeşilköy'e kadar ilerlemiştir ve Osmanlı böylece önce 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne Ateşkesi'ni, ardından 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos³⁷ Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır.³⁸ Ayastefanos Antlaşması ile, sınırları bugünkü Bulgaristan Devleti'ne ait olan topraklarla birlikte bugün Türkiye toprağı olan Edirne, bugün Yunanistan toprağı olan İskeçe, Kavala, Selanik ve bugün Makedonya toprağı olan Ohri ve Üsküp gibi şehirleri de içine alan ve dışişlerinde Osmanlı'ya bağlı, içişlerinde özerk bir Büyük Bulgaristan kurulmuştur.³⁹

Ayastefanos Antlaşması ile oluşturulan sınırlar, Rusya'nın Balkanlardaki egemenlik alanını oldukça genişletmiş olmasından ötürü başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerini rahatsız etmiş ve böylece Ayastefanos Antlaşması yerine yine 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır.⁴⁰ 1878 Berlin Antlaşması ile Bulgaristan'ın sınırları yeniden düzenlenmiş, önceki antlaşmayla kurulan Büyük Bulgaristan üç parçaya ayrılmıştır. Yeni antlaşma ile Bulgaristan Prenslığı'nin sınırları Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında kalan alana daraltılmış, Balkan Dağları ile Rodoplar arasındaki bölge Doğu Rumeli Vilayeti adı altında Osmanlı'ya bağlı özerk bir vilayet olarak Osmanlı'ya bırakılmış, Makedonya ise burada reform yapması şartıyla tamamen Osmanlı'ya bırakılmıştır. 1878 Berlin Antlaşması ile III. Bulgar Devleti olan Bulgaristan Prenslığı⁴¹, Osmanlı'ya bağlı bir vasalet devlet olarak resmen kurulmuştur.⁴²

Sonraki süreçte 1885 yılında Bulgaristan, 1878 Berlin Antlaşması ile kurulan Doğu Rumeli Vilayeti'ni ilhak etmiş, Osmanlı'nın buna karşılık herhangi bir

³⁶ Gazi Osman Paşa'nın Plevne Savunması hakkında detaylı bir inceleme için bkz. Hakan Seyfettin Yükselen, "Plevne Müdafaası", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006.

³⁷ Yeşilköy'ün eski adı.

³⁸ Yunus Tuna, "Osmanlı - Rus Savaşı (93 Harbi)", **Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2019, s. 9; Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)", **Turkish Studies**, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 268.

³⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 46-47.

⁴⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 47-48.

⁴¹ Resmî adıyla Knyajestvo Bulgariya - Bulgaristan Prenslığı.

⁴² Yıldırım, **a.g.e.**, s. 48-49. Bulgaristan Prenslığı hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Ömer Turan, **The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı 165, 1998, s. 47-77.

müdahalede bulunamaması dolayısıyla ilhak örtülü biçimde kabul edilmiş ve Doğu Rumeli Vilayeti, Bulgaristan Prensliği'ne katılmıştır.⁴³ Daha sonra, 23 Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine müteakip Bulgaristan Prensliği, 5 Ekim 1908 tarihinde tek taraflı olarak Osmanlı'dan bağımsızlığını ilan ederek krallık olmuş, Osmanlı her ne kadar buna karşılık 1878 Berlin Antlaşması'nı imzalayan diğer devletlere müracaat etse de olumlu bir yanıt alamamış, ordusunun da savaşıyor durumda olmamasından ötürü bağımsızlığı kabul etmek zorunda kalmıştır. Nitekim 19 Nisan 1909 tarihinde Bulgaristan Krallığı⁴⁴ ile karşılıklı yapılan İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi ile bu durum Osmanlı tarafından da resmen tanınmıştır.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin iyice zayıfladığını gören Balkan devletleri, Osmanlı'dan toprak elde edebilmek için birleşerek 1912 yılında Osmanlı'ya karşı savaş ilan etmiştir. I. Balkan Savaşı adı verilen bu savaşta Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Krallıkları hep birlikte Osmanlı'yla savaşmış, savaş neticesinde Bulgaristan ordusu Edirne'yi dahi ele geçirmiş ve Osmanlı kuvvetleri tarafından ancak Çatalca'da durdurulabilmiştir. Savaşın ardından toprak paylaşımının adaletsiz olduğu iddiasıyla I. Balkan Savaşı'ndaki diğer devletler 1913 yılında Bulgaristan'a karşı savaş ilan etmiş, bu durumdan faydalanan Osmanlı ordusu II. Balkan Savaşı adı verilen bu savaş neticesinde Kırklareli ve Edirne'yi Bulgaristan'dan geri almıştır. Her iki Balkan Savaşı sonucu Osmanlı, Balkanlar'daki Doğu Trakya'da bulunan Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne hariç bütün topraklarını kaybetmiştir. Savaşın ardından Osmanlı ve Bulgaristan arasındaki 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması ile Osmanlı-Bulgaristan sınırı Meriç Nehri olarak belirlenmiştir.⁴⁶

Balkan Savaşlarının ardından 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Osmanlı Devleti aynı yıl bu savaşta ittifak bloğunda yer almış, Bulgaristan Krallığı da 1915 yılında bu bloğa girerek savaşa dahil olmuş, böylece ilk kez Osmanlı ve Bulgaristan bir savaşın aynı tarafında yer almıştır. Bu dönemde Osmanlı, müttefiki olan Bulgaristan'a 1915 yılında Dimetoka'yı ve Edirne'deki bir bölüm toprağı terk

⁴³ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 74.

⁴⁴ Resmî adıyla Tsarstvo Bulgariya - Bulgaristan Çarlığı. Çalışmada literatürde kullanılan "Bulgaristan Krallığı" tercümesi tercih edilmiştir.

⁴⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 81-82; Şimşir, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁶ Acaroğlu, **a.g.e.**, s. LI.

etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda ittifak bloğunun mağlup olması üzerine Bulgaristan 27 Kasım 1919 tarihinde Neuilly Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış, Osmanlı Devleti de 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması'nı imzalamasından sonra yaşanan gelişmeler neticesinde 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle resmen sona ermiştir. 24 Temmuz 1923 imzalanan Lozan Antlaşması ile mevcut Türkiye-Bulgaristan sınırı resmen çizilmiştir ve bu sınır günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.⁴⁷

Görüldüğü gibi, Osmanlı döneminde 93 Harbi ile başlayan ve devam eden süreçte, Bulgaristan Türklerinin günümüze kadar uzanan göç serüveni başlamıştır. Daha sonra zikredileceği üzere, Osmanlı döneminde savaşın başladığı 1877 tarihinden itibaren yüzbinlerce Bulgaristan Türkü, Bulgaristan'dan anavatan olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne göç etmiştir. Bulgaristan'dan göçler, Osmanlı'nın bölgede sürekli olarak mağlubiyet alarak toprak kaybetmesi nedeniyle durmaksızın süregelmiş, özellikle 1913 yılında I. Balkan Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından artarak devam etmiştir. Bununla birlikte, tahmin edileceği üzere, 482 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmış olan Bulgarların bütün bu süreçler boyunca Bulgaristan'daki Türklere uyguladıkları muamele pek de iyi olmamıştır. Yıllarca bu topraklarda egemen devletin aslî unsuru olarak yaşamış olan Türkler, bir anda azınlık durumuna düşmüşler, Osmanlı'nın her anlamda zayıflık göstermesi sebebiyle can ve mal güvenlikleri bir anlamda egemen hale gelen Bulgarların insafına kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak Bulgaristan Türkleri, çareyi Osmanlı topraklarına göç etmekte bulmuşlardır. Bu doğrultuda denebilir ki, 93 Harbi ve sonraki süreçte Bulgaristan'dan Osmanlı'ya göç eden Bulgaristan Türkleri, tarihî anlamda ilk Bulgaristan göçmenleridir.

3. Cumhuriyet Dönemi

1923 yılına gelindiğinde Türkiye'de cumhuriyet ilan edilmiş, Osmanlı Devleti sona ererek Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bulgaristan ise, krallığın ilan edildiği 5 Ekim 1908 tarihinden 9 Eylül 1944 tarihine kadar krallık rejimiyle yönetilmiş, bu

⁴⁷ Acaroğlu, a.g.e., s. XV, LII.

tarihte komünist devrim gerçekleşmiş ve 15 Eylül 1946 tarihinde resmî olarak Bulgaristan Krallığı yıkılarak Bulgaristan Halk Cumhuriyeti⁴⁸ ilan edilmiştir. 15 Kasım 1990 tarihine kadar komünizmle yönetilen Bulgaristan’da bu tarihte komünist rejim ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti sona ermiş, günümüzdeki Bulgaristan Cumhuriyeti⁴⁹ kurulmuştur. Günümüzde Bulgaristan, parlamenter demokrasi ile yönetilen bir cumhuriyettir.

Bulgaristan Türkleri, Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Bulgaristan’da varlıklarını sürdürmeye devam etmişler ve her zaman Bulgaristan’daki en yüksek nüfusa sahip etnik azınlık olmuşlardır. Öyle ki, gerçekleşen ve gerçekleşmeye devam eden bütün göçlere rağmen Bulgaristan, günümüzde hâlâ Avrupa’da yerli unsur olarak en fazla Türk nüfusun bulunduğu ülke olma özelliğini korumaktadır.⁵⁰ Bulgaristan Türklerinin günümüzde Bulgaristan’da en yoğun olarak bulundukları bölgelerden bazıları Burgaz, Dobriç, Eski Cuma, Hasköy, İslimye, Kırcaali, Razgrad, Rusçuk, Silistre, Şumnu, Varna bölgeleridir.⁵¹

Aslına bakılacak olursa Bulgaristan Türkleri, Osmanlı sonrası dönemde de bir anlamda Bulgaristan için bir “sorun” olma özelliğini korumuşlardır. Bu “sorun olma hali”, Prenslük döneminde de, Krallık döneminde de, Komünist dönemde de söz konusu olmuştur ve hatta günümüzdeki Cumhuriyet döneminde dahi üstü kapalı bir şekilde devam etmektedir. Özellikle Bulgaristan’ın kuruluş döneminde ve takip eden dönemde, millî bir devlet olarak kurulan ülkede haddinden fazla Türk nüfus bulunmaktadır ve zaman zaman değişen uygulamalar görülmekle birlikte Bulgaristan’ın kuruluşundan itibaren genel bir politika olarak Türkler Bulgaristan’da istenmemekte ve çeşitli yollarla Türkiye’ye göç etmeye zorlanmakta veya tam tersine ülkeden çıkışlarına izin verilmemekle birlikte her halde kimliklerini terk ederek “Bulgarlaştırılmaya” çalışılmaktadırlar. Bulgaristan Türklerinin bir azınlık olarak Bulgaristan’da yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik, kimliksel ve çeşitli sair problemlere ilişkin literatürde birçok çalışma bulunmakla birlikte, işbu çalışmada konu yalnızca “göç ve vatandaşlık” ekseninde ele alınacaktır. Bulgaristan Türklerinin

⁴⁸ Resmî adıyla Narodna Republika Bılgariya – Bulgaristan Halk Cumhuriyeti.

⁴⁹ Resmî adıyla Republika Bılgariya – Bulgaristan Cumhuriyeti.

⁵⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 105.

⁵¹ Ulutürk, **a.g.e.**, s. 59.

Bulgaristan tarafından nasıl ve ne şekilde göç etmeye veya tam tersine göç etmelerine izin verilmeyip ülkede kalmaya zorlandıkları, ileride teferruatlı bir şekilde izah edilecektir.

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasından sonra, kendisi de bir Balkan Türkü olan⁵² ve 1913-1915 yılları arasında Sofya’da askerî ataşemiliterlik görevini üstlenmiş olan kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk, Bulgaristan’la ilişkilerin iyileştirilmesi ve Bulgaristan Türklerinin haklarının korunması için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu dönemde 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Krallığı arasında Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi imzalanmış, antlaşmalar hükümlerine karşılıklı olarak riayet edilmiştir.⁵³

Bulgaristan’da 1934 yılında askerî darbe gerçekleşmiş, yönetime milliyetçiler tarafından el konulmuştur. Bu dönem, Bulgaristan Türkleri için çeşitli problemlerin yaşandığı bir dönem olmuş⁵⁴, 1944’te komünizme geçilmesiyle birlikte uygulamaların değişeceği düşüncesiyle nispi bir rahatlama yaşanmış ancak kısa süre içerisinde yaşananlar sonucu komünist rejimin de önceki rejimden çok da farklı olmadığı anlaşılmıştır.⁵⁵ Bulgaristan Türkleri, 1971-1989 arasındaki Todor Jivkov döneminde en zor günlerini yaşamışlar⁵⁶ ve nihayet 1990 yılında demokratik Bulgaristan’ın kurulması ve birtakım haklarını geri almaya başlamalarıyla tam anlamıyla olmasa da bütün Bulgaristan tarihi göz önüne alındığında olumlu gelişmelerin yaşandığı bir döneme girmişlerdir.

⁵² Bilindiği üzere Mustafa Kemal Atatürk, Selanik doğumludur.

⁵³ Atatürk döneminde Türkiye-Bulgaristan ilişkilerine dair bkz. Esra Sarıkoyuncu Değerli, “Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919–1923)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 18, 2007, s. 301-319; Esra Sarıkoyuncu Değerli, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Sofya Askeri Ataşeliğinden Ölümüne Kadar Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2005.

⁵⁴ Örnek olarak 1934 yılında Türkçe yer adlarının önemli bir bölümünün Bulgarca yer adlarıyla değiştirilerek Bulgaristan’daki Türk varlığının unutturulmaya çalışılması verilebilir. Bkz. Acaroğlu, **a.g.e.**, s. XVI.

⁵⁵ Örnek olarak 1946 yılında o zamana değin özel okul statüsünde olan Türk okullarının devletleştirilmesi, ardından Türkçe eğitim-öğretimin yasaklanması ve 1960 yılında nihayet Türk okullarının tamamen kapatılması; 1969 yılında Türkçe gazete ve kitaplarının basım-yayınının yasaklanması verilebilir. Bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 202-217, 249-335.

⁵⁶ Örnek olarak Jivkov dönemindeki “Yeniden Doğuş Süreci”nde yüzbinlerce Türk ve Müslüman azınlık mensubunun isimlerini zorla Bulgar isimleriyle değiştirmeye zorlanması ve karşı çıkanların Belene Toplama Kampı’na gönderilmeleri ve ailelerinden ayrı düşürülerek devletin istediği bölgelere sürgün edilmeleri verilebilir. Bu meselelere çalışmanın ilerleyen kısımlarında özellikle değinilecektir.

Netice itibariyle, Cumhuriyet dönemi, esasen Osmanlı'nın çözülmesiyle birlikte Bulgaristan'da kalan Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları sorunların ve anavatana göçlerinin devam ettiği bir dönem olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bulgaristan Türkleri, neredeyse her dönemde anavatana göç etme arzusu içinde olmuşlar, Bulgaristan tarafından sınırlar kapatılmadığı sürece de kademe kademe, peyderpey ancak sürekli olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmeye devam etmişlerdir. Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan yönetimleri tarafından zaman zaman etnik ve dinî kimlikleri kabul edilmeyerek ve değiştirilmeye çalışılarak, zaman zaman taşınır ve taşınmaz malları ellerinden alınarak, zaman zaman Türkiye'ye göç etmelerine engel olunarak, zaman zaman tam tersine çeşitli güçlüklerle bir an önce ülkeyi terk etmeye zorlanarak bütün bunlar neticesinde Bulgaristan'da hiçbir zaman eşit vatandaş kabul edilmeyecekleri kanaatine varmışlardır. Bu nedenledir ki Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Bulgaristan Türkleri her zaman göç olgusuyla iç içe olup çözümü Türkiye'ye göç etmek olarak görmüşlerdir. İşte Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ederek gelen bu Bulgaristan Türkleri, çalışmada ele alınacak Bulgaristan göçmenleridir.

II. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ

1. Genel Olarak

Bulgaristan Türkleri, 93 Harbi'nin başladığı tarih olan 1877 tarihinden günümüze kadar, çeşitli sebeplerle sürekli ve düzenli olarak Bulgaristan'dan önce Osmanlı Devleti ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik bir göç hareketliliği içerisinde olmuşlardır.⁵⁷ Bu göçlerin, tarihin hangi safhasında gerçekleştiklerine bağlı olarak göçe zorlanma, can ve mal emniyetini sağlama, kötü muamele ve zulümle karşılaşma, millî ve dinî kimliğin yaşatılmasına müsaade edilmemesi ve asimile edilmeye çalışılma, eğitim ve mülkiyet gibi temel hakların kullanılmasına engel olunması veya sınırlı olarak kullandırılması, ekonomik baskı görme ve ikinci sınıf vatandaş olarak görülme gibi birçok sebebi bulunmaktadır.

Önemle belirtmelidir ki, esasen Bulgaristan göçmenlerinin göçleri, parçalara ayrılarak izah edilebilecek bir konu olmaktan uzaktır. Zira defaatle zikredildiği üzere, bu göçler Bulgaristan tarafından sınırların kapatıldığı dönemler hariç sürekli bir mahiyet arz etmekte olup yalnızca belirli dönemlerde gerçekleşen bir göç hareketliliğinden söz edilmesi mümkün değildir. İşbu çalışmada gerçekleşen göçlerin dönemsel olarak incelenmesinin sebebi, özünde incelenen tarihlerin göç hareketliliği bakımından “kırılma noktası” teşkil etmesi sebebiyledir. Örneğin 1877-1878 tarihleri, Bulgaristan'ın kurulduğu dönem olup Osmanlı'nın toprak kaybetmesiyle göçlerin başlaması bakımından bir kırılma noktası, 1912-1913 tarihleri de Balkan Savaşları'nda Osmanlı'nın yine toprak kaybetmesiyle buradaki topraklardan gelen göçmen sayısının artması bakımından önemli kırılma noktalarıdır. Ancak bu elbette ki 1877-1878 tarihleri ile 1912-1913 tarihleri arasında herhangi bir göç hareketi gerçekleşmediği anlamına gelmemektedir, bu aralıkta da göçler bazen artan, bazen azalan oranda fakat sürekli olarak devam etmiştir. Bununla birlikte, bazı dönemler de siyasî nitelikleri nedeniyle kırılma noktası teşkil etmektedir. Örneğin 1950-1951 dönemindeki göçün, Bulgaristan'ın vermiş olduğu notayla Türkiye'den 250.000 göçmeni 3 ay içerisinde

⁵⁷ Şimşir, a.g.e., s. 217. Yazar, “Bulgaristan Türkleri tarihi, bir bakıma upuzun bir göç tarihidir.” ifadesiyle durumu veciz bir şekilde ifade etmiştir.

ülkeye alması talebinde bulunması ve sonrasında yaşanan politik gelişmeler neticesinde oldukça büyük bir göç hareketliliğinin başlaması ve nihayet sınır kapısının kapatılıp göçlerin yasaklanmasıyla bir sonraki kırılma noktası olan 1969 tarihine kadar herhangi bir göç hareketliliğinin görülmediği de göz önüne alındığında, bir kırılma noktası teşkil ettiği aşıkardır.

Netice itibariyle, işbu çalışmada Bulgaristan göçmenlerinin Osmanlı Devleti'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'ne olan göçleri göç tarihindeki temel beş kırılma noktası esas alınarak 1877-1878 göçü, 1912-1913 göçü, 1950-1951 göçü, 1969-1978 göçü ve 1989-1990 göçü başlıkları altında izah edilmiştir. Bununla birlikte, dönemler bir silsile halinde ele alınarak bütünsel bir yaklaşım sergilenmiş, sürecin en başından günümüze nasıl ve ne şekilde süregeldiği izah edilmeye çalışılmıştır.

B. Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye'ye Göçlerinin Kronolojisi

1. 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı (93 Harbi) Göçü

Osmanlı döneminde Bulgaristan'da her ne kadar 19. yüzyılda 93 Harbi'nin başlamasından önceki süreçte de komiteler kurulup çeşitli isyanlar ve ayaklanmalar baş göstermiş olsa da, bu isyanlar yerel halkın toplu göçüne sebep olmamış ve Osmanlı tarafından kısa süre içerisinde bastırılmıştır.⁵⁸

93 Harbi döneminde ise, Osmanlı savaşta hem asker hem sivil olmak üzere oldukça büyük miktarda insan kaybı yaşamış, 1877-1878 yılları arasında henüz savaş sonuçlanmadan bölgedeki yerli Türk halkı savaştan kaçmak amacıyla Anadolu'ya doğru göç etmeye başlamışlardır.

1878 yılında savaşın sona ermesinin ardından Berlin Antlaşması ile Osmanlı'nın Bulgaristan bölgesindeki Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında kalan bütün toprakları antlaşma ile kurulan Bulgaristan Prensliği'ne bırakılmıştır. Buradaki Bulgaristan Türkleri, eşkiya komitelerinin baskıları, silahlarının tamamen toplatılması

⁵⁸ Bu dönemdeki isyanlardan en önemlisi olan Vidin İsyanı hakkında bkz. İnalçık, **a.g.e.**, s. 73-85.

ve böylece savunmasız kalmaları, taşınmaz mallarının çeşitli sebeplerle gasp edilmesi, zorla askere alınmaları, üzerlerine korku salınması, kendilerine yönelik eğitim faaliyetlerinin neredeyse sona ermesi ve Bulgar eğitimi görerek “Bulgarlaşma” korkusu gibi sebeplerle savaştan sonra da Osmanlı’ya olan göçlerini sürdürmüşlerdir.⁵⁹

93 Harbi döneminde Bulgaristan’dan Osmanlı’ya göç eden göçmen sayısı, tam olarak bilinmemektedir. Ancak 93 Harbi öncesi ve sonrasında tutulmuş nüfusa ilişkin verileri kullanarak genel bir projeksiyon yapmak mümkündür. Şöyle ki, 93 Harbi’nden önce, 1876 yılında, o dönem Osmanlı Devleti’nin Tuna Vilayeti’nde 1.120.000 Türk ve 1.130.000 Bulgar yaşıyordu.⁶⁰ Savaştan sonra bu coğrafyada kurulan Bulgaristan Prenslığı’nde ise ilk nüfus sayımı 1880 yılında yapılmış ve Türk nüfusu 578.060 olarak tespit edilmiştir.⁶¹ Bulgaristan’daki Türk nüfustaki bu azalmanın sebebi, elbette yalnızca göçler olarak düşünülmemelidir. Savaş sırasında hayatını kaybeden hatırı sayılır bir nüfus olduğu gibi, savaş sonrasında açlık ve hastalık sebebiyle hayatını kaybetmiş olanlar da mevcuttur.⁶² Ancak coğrafyadaki Türk nüfusunun dört yıl içerisinde neredeyse yarısına düşmüş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yalnızca bu istatistikler dahi savaş döneminde ölümler haricinde ne denli büyük bir göç hareketliliğinin gerçekleştiğini açıkça gözler önüne sermektedir.

Değindiği üzere, göçler, parçalara ayrılarak incelenebilecek bir nitelikten uzaktır ve süreklilik arz etmektedir. Bu doğrultuda, 93 Harbi’nin sona erdiği 1878 yılıyla Balkan Savaşları’nın başladığı 1912 yılı arasındaki dönemde de göçler devam etmiştir. Örneğin bu dönemde Haziran 1879-Eylül 1880 tarihleri arasında yalnızca Varna limanından 18.033 göçmen, Bulgaristan’dan Osmanlı’ya göç etmiştir.⁶³ Yine bu dönemde 1886-1890 yılları arasında 74.753 göçmen, 1893-1902 yılları arasında resmî Bulgar istatistiklerine göre 70.603 göçmen Bulgaristan’dan Osmanlı’ya göç

⁵⁹ Köse, **a.g.m.**, s. 270-287.

⁶⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s. 218; Köse, **a.g.m.**, s. 270.

⁶¹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 75.

⁶² Bu hususta bkz. Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)**, Çev. Fatma Sarıkaya, 6. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2024, s. 107-110.

⁶³ Şimşir, **a.g.e.**, s. 221-222.

etmiştir.⁶⁴ Ayrıca bu dönemde 1878 Berlin Antlaşması ile kurulan Doğu Rumeli Vilayeti'nin 1885 yılında Bulgaristan tarafından ilhak edildiği ve burada yaşamakta olan Türklerin de benzer sebeplerle göç kervanına katılmış olduğu unutulmamalıdır.⁶⁵

Netice itibarıyla, 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen 93 Harbi esnasında ve bundan sonraki dönemde gerçekleşen göç hareketliliği, Bulgaristan göçmenlerinin günümüze kadar devam edecek olan göçlerinin başladığı dönem olup göçler bakımından ilk kırılma noktasını teşkil etmektedir. Savaş esnasında büyük sayıda ölüm gerçekleşmiş olmakla birlikte, savaş sırasında ve sonraki dönemde Bulgaristan'dan Osmanlı'ya yoğun bir göç hareketliliği tezahür etmiştir. En yoğun göç hareketliliği savaş döneminde yaşanmış, bundan sonra Balkan Savaşları'na kadar olan 35 yıllık zaman diliminde de Bulgaristan'dan Osmanlı'ya göçler sürekli bir şekilde devam etmiştir.⁶⁶ Ancak bu dönem, Bulgaristan göçmenleri için sadece bir başlangıçtır.

2. 1912-1913 Balkan Savaşları Göçü

1912-1913 tarihlerinde gerçekleşen Balkan Savaşları döneminde vuku bulan göçler, Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihinde 93 Harbi Göçü'nden sonraki ikinci kırılma noktasını teşkil etmektedir.

Osmanlı, bu döneme kadar Balkanlar'da bulunan Trakya, Makedonya ve Arnavutluk bölgelerini hâlâ elinde tutuyordu. Bu savaşlar neticesinde Balkanlar'da bulunan Doğu Trakya bölgesi hariç olmak üzere bütün topraklar kaybedilmiş kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin çok büyük bir kısmı Osmanlı'ya göç etmiştir. Savaşlar neticesinde Bulgaristan'a geçen topraklardaki Türkler de, doğal olarak bu göçlerden nasibini almıştır.⁶⁷ Bu dönemde Bulgaristan göçmenleri, 93 Harbi'ndeki sebeplere benzer sebeplerle Bulgaristan'dan Osmanlı'ya göç etmişlerdir.

⁶⁴ Gülay Özgür, "Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 43.

⁶⁵ Köse, **a.g.m.**, s. 299; Özgür, **a.g.t.**, s. 2.

⁶⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. 224.

⁶⁷ Balkan Savaşları ve bu dönemde gerçekleşen göçlere ilişkin detaylı bilgi için bkz. Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1994.

Balkan Savaşları'nın sona ermesinin ardından, 29 Eylül 1913 tarihinde Osmanlı ve Bulgaristan arasında İstanbul Antlaşması ve Protokolü akdedilmiş, bu antlaşma ve protokol uyarınca Bulgaristan'daki Türk nüfusun bir kısmı Osmanlı'ya ve Osmanlı'daki Bulgar nüfusun bir kısmı da Bulgaristan'a göç etmiştir. 1913 İstanbul Antlaşması ve Protokolü kapsamında göç eden Bulgaristan Türkleri de, Balkan Savaşları Göçü kapsamında göç etmiş olarak değerlendirilebilir.⁶⁸

93 Harbi'ne benzer şekilde bu dönemde de Bulgaristan'dan Osmanlı'ya göç eden göçmenlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. McCarthy, çeşitli kaynakları incelemiş ve Balkan Savaşları'nda ele geçirilen bütün topraklardan Osmanlı'ya göç eden nüfusun 812.771 kişi olduğu sonucuna varmıştır.⁶⁹ Yıldırım da, bu 812.771 kişiden yaklaşık 150.000'inin Bulgaristan'ın ele geçirdiği topraklardan göç eden Türkler olabileceği yorumunda bulunmuş, bu sayıya savaşların sona ermesinin ardından 1913 İstanbul Antlaşması ve Protokolü kapsamında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen 48.750 kişiyi de ekleyerek yaklaşık 200.000 Bulgaristan göçmeninin Balkan Savaşları Göçü kapsamında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ettiğini belirtmiştir.⁷⁰

Bulgaristan göçmenlerinin göçleri, bu dönemden sonra da uzun süre ara vermeksizin devam etmiştir. 1914-1918 yılları arasında süren I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve Bulgaristan müttefik cephelerde yer almış, savaşın ardından 1919 yılında Bulgaristan'da Aleksandr Stamboliyski liderliğindeki Çiftçi Partisi gelmiş ve Çiftçi Partisi'nin iktidarda kaldığı 1923 yılına kadar Bulgaristan Türkleri rahat bir nefes almıştır.⁷¹ 1923 yılında Çiftçi Partisi hükümeti faşist olarak nitelendirilen bir darbeye devrilmiş, Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskı önceki döneme nispeten artmıştır.⁷² Bu dönemde 1925 yılında Bulgaristan ve henüz yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti arasında Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi akdedilmiş, bu antlaşma ve sözleşme kapsamında Bulgaristan'dan Türkiye'ye düzenli olarak göçler

⁶⁸ 1913 İstanbul Antlaşması ve Protokolü hükümlerine çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı olarak değinilecektir.

⁶⁹ McCarthy, **a.g.e.**, s. 186-194.

⁷⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 57-58.

⁷¹ Meşkure Yılmaz Börklü, "Tarihî Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 10, 1999, s. 65.

⁷² Şimşir, **a.g.e.**, s. 68.

meydana gelmiştir.⁷³ Aġanoġlu, bu dönemde 1923-1934 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 110.189 göçmenin geldiğini ifade etmiştir.⁷⁴

1934 yılında Bulgaristan yönetimi Bulgaristan Türkleri  zerindeki baskıyı iyiden iyiye arttırmış, bu nedenle bu dönemde göçmen sayısında artış gözlenmiştir.⁷⁵ Bu dönemden II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılına kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Bulgaristan göçmeni sayısı, şu şekildedir: 1934 yılında 8.682 göçmen, 1935 yılında 24.968 göçmen, 1936 yılında 11.730 göçmen, 1937 yılında 13.490 göçmen, 1938 yılında 20.542 göçmen ve 1939 yılında 17.769 göçmen.⁷⁶

II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1939-1945 yıllarında, göçmen sayısında azalma gözlenmiştir. Bu dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmen sayısı, şu şekildedir: 1940 yılında 6.960 göçmen, 1941 yılında 3.803 göçmen, 1942 yılında 2.672 göçmen, 1943 yılında 1.145 göçmen, 1944 yılında 489 göçmen ve 1945 yılında 631 göçmen.⁷⁷ Dikkat edilecek olursa, 1944 ve takip eden 1945 yıllarında göçmen sayısında ciddi derecede azalma mevcuttur. Bunun sebebi, 9 Eylül 1944 tarihinde Bulgaristan'da rejim değişikliği gerçekleşerek komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kurulmuş olması ve bunun neticesinde 1925 Dostluk Antlaşması ve  kamet Sözleşmesi'nin askıya alınmış olmasıdır.⁷⁸ Gerçekten komünist dönemin ilk safhasında, Bulgaristan yönetimi Bulgaristan Türklerinin g   etmelerini istememiştir. Aslında Bulgaristan Türkleri de, yeni gelen komünist rejimden yana umutlulardır ve üzerlerindeki baskıların azalacağını  mit etmişlerdir.⁷⁹

Ancak asıl mesele, göründüğünden farklıdır. Komünist dönemde Bulgaristan Türkleri  zerindeki baskı azalmış ve Bulgaristan Türkleri bu sebeple Türkiye'ye g   etmekten vazgeçmiş değildir. Gerçekte olan şudur ki, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti yönetimi bu dönemde yurtdışına  ıkışları neredeyse tamamen yasaklamıştır.

⁷³ 1925 Dostluk Antlaşması ve  kamet Sözleşmesi hükümlerine çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı olarak değinilecektir.

⁷⁴ H. Yıldırım Aġanoġlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi G  **, İstanbul, Kum Saati, 2001, s. 319.

⁷⁵ şimşir, **a.g.e.**, s. 68; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 89.

⁷⁶ Aġanoġlu, **a.g.e.**, s. 319.

⁷⁷ Aġanoġlu, **a.y.**

⁷⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 60.

⁷⁹ şimşir, **a.g.e.**, s. 183-190.

Bulgaristan Türkleri, göç etmeleri için gerekli göç pasaportlarını alamamış ve bu nedenle göç edememişlerdir.⁸⁰ 1946-1949 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmen sayısı şu şekildedir: 1946 yılında 706 göçmen, 1947 yılında 1.763 göçmen, 1948 yılında 1.514 göçmen ve 1949 yılında 1.670 göçmen.⁸¹

Burada ayrıca değinilmesi gereken bir husus da şudur ki, rejim değişikliğinin gerçekleşmesinin ardından 1944-1949 döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenlerin neredeyse hepsi serbest göçmendir.⁸² Bu ise, esasında bu dönemde göç eden göçmenlerin Bulgaristan'dan Türkiye'ye pasaportsuz olarak, diğer bir deyişle kaçak yoldan geçmiş olduklarını göstermektedir.⁸³

Netice itibariyle, ortada göçün azalarak durma noktasına geldiği yaklaşık on yıllık bir zaman dilimi mevcuttur. Bu dönemde göç edebilen göçmenlerin büyük çoğunluğu ise kaçak yollardan göç edebilmişlerdir, diğer bir deyişle Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçlerine bu on yıl boyunca müsaade edilmemiştir. İşte bu on yıl boyunca meydana gelen birikme, bir diğer kırılma noktası olan 1950-1951 Toplu Göçü'ne giden süreci oluşturmuştur.

3. 1950-1951 Toplu Göçü

Değinildiği üzere, 1939-1949 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu husus, 1950 yılında, Bulgaristan göçmenlerinin göçleri bakımından üçüncü kırılma noktasını teşkil edecek 1950-1951 Toplu Göçü'ne sebebiyet vermiştir.

Bulgaristan hükümeti, yaşanan çeşitli gelişmelerin ardından⁸⁴ 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye'ye sert bir nota vermiş, özetle 250.000 Bulgaristan Türkü'nün üç ay içinde Türkiye'ye alınmasını talep etmiştir. Türkiye ise, 28 Ağustos 1950 tarihinde bu

⁸⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s. 230.

⁸¹ Ağanoğlu, **a.g.e.**, s. 319.

⁸² Göçmenlerin iskân durumuna çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

⁸³ Şimşir, **a.g.e.**, s. 230.

⁸⁴ 1950-1951 Toplu Göçü'ne giden süreç hakkında detaylı bir değerlendirme için bkz. İbrahim Kamil, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri", **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2016, s. 31-45.

notaya cevabî bir nota vererek özetle 1925 Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi uyarınca Bulgaristan Türklerinin serbestçe göç etme haklarının bulunduğunu ve mallarını da yine bu antlaşma ve sözleşme uyarınca serbestçe tasfiye edebileceklerini, Bulgaristan hükümetinin Bulgaristan Türklerinin mallarına el koyduğunu ve Bulgaristan Türklerini göçe zorladığını, Türkiye'nin kapılarının göçmenlere her zaman açık olduğunu ancak 250.000 kişinin üç ay içinde alınmasının olanaksız olduğunu belirtmiştir. Bunun ardından Bulgaristan hükümeti, bu notaya cevaben 22 Eylül 1950 tarihli notasıyla özetle yine sert ifadelerle bu 250.000 Bulgaristan Türkü'nün Türkiye'ye alınması talebini yenilemiştir. Daha sonra Türkiye de, 16 Ekim 1950 tarihli notası ve ekli muhtırasıyla önceki notasındaki hususları tekrarlamıştır.⁸⁵

Bununla birlikte, devletler karşılıklı notalaşırken fiilî olarak göç başlamış ve devam etmiştir. Bulgaristan hükümeti, Bulgaristan Türklerine göç pasaportu vermiş, bunun ardından Türkiye'nin bu kişilere giriş vizesi vermesinin akabinde bu göçmenler Türkiye'ye giriş yapmışlardır. Türkiye, sürecin başlamasının ardından sahte vizelerle Türkiye'ye giriş yapanların tespit edilmesi sebebiyle ilk kez 12 Eylül 1950 tarihinde sınırı kapatmış, yaklaşık on gün sonra sınırı tekrar açmıştır. Daha sonra 7 Ekim 1950 tarihinde Türkiye, Bulgaristan'ın sınırlardan vizesiz ve Türk soyundan olmayan kişileri soktuğu iddiasıyla sınırı tekrar kapatmıştır.⁸⁶ Sınırın bu tarihte ikinci kez kapatılmasının ardından, nihayet 2 Aralık 1950 tarihinde iki devlet arasında karşılıklı uzlaşmaya varılmış ve sınır tekrar açılmıştır. Bu tarihten sınırın Türkiye tarafından tekrar ve son kez kapatıldığı 8 Kasım 1951 tarihine kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç aralıksız olarak devam etmiştir.⁸⁷ Zaten bu tarihten sonra 30 Kasım 1951 tarihinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç Bulgaristan tarafından yasaklanmış ve göç pasaportları geri toplanmıştır.⁸⁸

⁸⁵ Karşılıklı verilen notaların tam metinleri ve sürecin daha detaylı bir anlatımı için bkz. Ulvi Özgür, "Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 44-71.

⁸⁶ Burada "Türk soyunda olmayan kişiler" ifadesiyle kastedilen grup, Romanlardır.

⁸⁷ Filiz Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)", **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt 2013, Sayı 14, 2013, s. 123.

⁸⁸ Sürecin baştan sona detaylı anlatımı için bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 231-249; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 60-62; Özgür, **a.g.t.**, s. 44-71.

1950-1951 Göçü kapsamında, 1 Ocak 1950 - 30 Kasım 1951 tarihleri arasında tam olarak 154.393 göçmen, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir.⁸⁹ Gerek göç sürecinde yaşanan olaylar, gerekse yaklaşık iki yıllık bir zaman diliminde bu kadar yüksek bir nüfusun göç etmiş olması, 1950-1951 Toplu Göçü'nü Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihinde önemli bir kırılma noktası haline getirmektedir.

Bu göçün sona ermesinin ardından, 1969 yılına kadar tam on sekiz yıl boyunca Bulgaristan Türkiye'ye olan göçleri yasaklamış ve Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmelerine izin vermemiştir.⁹⁰ Bu ise, bir diğer kırılma noktası olan 1968-1978 Yakın Akraba Göçü'ne kapı aralamıştır.

4. 1969-1978 Yakın Akraba Göçü

Bir önceki bahiste değinildiği üzere, bu göçten önceki son göç 1950-1951 Toplu Göçü'dür. Bu göçten sonra, Türkiye 1953 yılının Şubat ayında sınır kapısını açmış olmasına rağmen Bulgaristan, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye olan göçlerine izin vermemiştir. Bu husus ise büyük bir probleme yol açmıştır: Parçalanmış aileler sorunu.

Gerçekten, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçün 1951 yılının Kasım ayında birdenbire kesilmesiyle birlikte, 1950-1951 Toplu Göçü kapsamında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen 154.393 göçmenin birçoğunun aile fertleri ve akrabaları, Bulgaristan'da kalmıştır. Göç olağan seyrinde devam etmiş olsaydı Bulgaristan'da kalanlar da Türkiye'ye gelebilecek ve böylece aileler birleşebilecek iken Bulgaristan'ın kuruluşundan itibaren neredeyse her zaman doğal olarak devam eden göçlerin bu şekilde yasaklanmış olması, haliyle potansiyel bir sorun teşkil etmiştir.⁹¹

Bu doğrultuda Bulgaristan Türkleri, 1952-1969 arası dönemde Bulgaristan'daki Türk temsilciliklerine Türkiye'ye göçmen olarak gelme isteklerini belirten on binlerce dilekçe vermişlerdir. Böylece 1955-1956 yıllarından itibaren,

⁸⁹ Ağanoğlu, **a.g.e.**, s. 319.

⁹⁰ Çolak, **a.g.m.**, s. 129.

⁹¹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 336-337.

elçiliklerde dilekçeler birikmeye başlamış, hatta 1963 yılında verilmiş olan dilekçelerin sayısı neredeyse Bulgaristan Türklerinin yarısını bulmuştur.⁹² Yani aslında Bulgaristan Türklerinin neredeyse yarısı, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek istemiş ancak bu durum Bulgaristan tarafından engellenmiştir.

1969-1978 Yakın Akraba Göçü'ne giden dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçen göçmen sayılarına bakılacak olursa, bu sayı 1952 yılında 4 göçmen, 1953 yılında 2 göçmen, 1954 yılında 9 göçmen, 1955 yılında 4 göçmen, 1956 yılında 32 göçmen, 1957 yılında 0 göçmen, 1958 yılında 6 göçmen, 1959 yılında 25 göçmen ve 1960 yılında 11 göçmen şeklinde tezahür etmiştir. 1961-1969 yılları arasındaki döneme ilişkin veri ise bulunmamaktadır.⁹³ Göçmen sayıları ve gelen göçmenlerin neredeyse hepsinin serbest göçmen⁹⁴ oluşu hususları, bu dönemde göçmenliğin yasaklanmış olduğunu açıkça göstermektedir.⁹⁵

Bu gelişmeler doğrultusunda, 16-21 Ağustos 1966 tarih aralığında o dönem Bulgaristan Dışişleri Bakanı olan İvan Başev Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş, bu ziyarette o dönem Türkiye Dışişleri Bakanı olan İhsan Sabri Çağlayangil ile Bulgaristan Türkleri ve göç konularını görüşmüştür.⁹⁶ Nihayet çeşitli gelişmelerin ardından, o dönem Bulgaristan Başbakanı olan Todor Jivkov'un heyetiyle birlikte Türkiye'yi ziyarete geldiği 20-26 Mart 1968 tarih aralığında, 22 Mart 1968 tarihinde İhsan Sabri Çağlayangil ve İvan Başev Ankara'da 1968 Göç Antlaşması'nı imzalamışlardır.⁹⁷

1968 Göç Antlaşması ile⁹⁸, 1952 yılına kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ederek Türk vatandaşlığını kazanmış bulunan kişilerin halihazırda Bulgaristan'da bulunan karı-kocalarının, üst soylarının, alt soylarının ve bunların eşlerinin, evli

⁹² Hacer Hande Ergin Çağatay, "1969-1978 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Yakın Akraba Göçü (Trakya Bölgesine İskân Edilmiş Göçmenler Örneği)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bölgesel Araştırmalar Ana Bilim Dalı, Çanakkale, 2017, s. 57-58.

⁹³ Ağanoğlu, **a.g.e.**, s. 319.

⁹⁴ Göçmenlerin iskân durumuna çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

⁹⁵ Şimşir, **a.g.e.**, s. 339.

⁹⁶ Şimşir, **a.e.**, s. 342-343.

⁹⁷ Süreç boyunca yaşanan gelişmelerin detayları için bkz. Şimşir, **a.e.**, s. 342-349.

⁹⁸ 1968 Göç Antlaşması hükümlerine, çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı olarak değinilecektir.

olmayan kardeşlerinin ve ölü kardeşlerinin bekar çocuklarının Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmelerine izin verilmiştir.⁹⁹

Bulgaristan Türkleri tarafından antlaşmanın kapsamı her ne kadar dar bulunmuş olsa da, sonuç olarak her şeye rağmen on sekiz yıllık göç yasağı dönemi sona ermiş, sınır kapıları tekrar açılmıştır.¹⁰⁰ Antlaşma, imzalanmasının ardından 17 Mart 1969 tarihinde TBMM tarafından onaylanmış, 19 Ağustos 1969 tarihinde de Sofya'da teati edilerek yürürlüğe girmiştir. Böylece antlaşma kapsamında ilk göç 8 Ekim 1969 tarihinde gerçekleşmiş, göçler 1978 yılının sonuna kadar sürmüştür.¹⁰¹

1969-1978 Yakın Akraba Göçü kapsamında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmen sayısı, yaklaşık 130.000 olarak tahmin edilmektedir.^{102 103} Göçmen sayısı ve göçün 1968 Göç Antlaşması kapsamında düzenli bir şekilde gerçekleştirilmiş olması, 1969-1978 Yakın Akraba Göçü'nü Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihindeki bir diğer kırılma noktası olmasına sebebiyet vermiştir.

Bu göçün 1978 yılında sona ermesinin ardından sınır kapısı tekrar kapatılmış ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler durdurulmuştur.¹⁰⁴ Bu tarihten sonra göç, gerçekleşen birtakım olaylar silsilesinin ardından tekrar 1989 yılında başlayacaktır.

5. 1989-1990 Zorunlu Göçü

Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihindeki beşinci ve son kırılma noktası, 1989-1990 Zorunlu Göçü'dür ve bu göçe giden süreç, belki de Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihindeki en karmaşık süreçtir. Bu göçün ve sonrasında yaşananların anlaşılabilmesi için, göçe giden sürecin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

⁹⁹ Ergin Çağatay, **a.g.t.**, s. 59-60.

¹⁰⁰ Bu hususta ayrıca bkz. Ergin Çağatay, **a.g.t.**, s. 60.

¹⁰¹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁰² Yıldırım, **a.y.**; Şimşir, **a.g.e.**, s. 361; Ağanoğlu, **a.g.e.**, s. 319.

¹⁰³ Tekin/Altunsoy ise, bu sayıyı 114.356 olarak belirtmektedir. Cemile Tekin/Yılmaz Altunsoy, "Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitleli Göçler", **Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 2, 2019 Bahar, s. 139.

¹⁰⁴ Ergin Çağatay, **a.g.t.**, s. 64.

1978 yılında 1969-1978 Yakın Akraba Göçü'nün sona ermesinin ardından göçler durmuş, 1984 yılında da Bulgaristan Türkleri yeni bir döneme girmiştir. O dönem başta olan Todor Jivkov idaresindeki komünist Bulgaristan, “Soya Dönüş”¹⁰⁵ adı verdikleri bir süreci yürürlüğe koymuşlardır. Soya Dönüş Projesi'nin temel iddiası şuydu: Bulgaristan Türkleri, esasen Slav ırkından gelen Bulgarlar iken 500 yıllık Osmanlı idaresinde zorla asimile edilerek Türkleştirilmiş ve İslamlaştırılmışlardır. Bu nedenle Bulgaristan Türkleri, bu proje kapsamında tekrar “soylarına dönecekler”, gerçek kimliklerine kavuşacaklardır.¹⁰⁶ Biz bu çalışmada bunun gibi ancak komik sıfatıyla addedilebilecek tezlerin gerçeklik yönüne değinerek vakit kaybetmek istemiyoruz. Yalnızca belirtmek isteriz ki, bugün bu dönemin politikaları, Bulgar yazarlarca dahi utançla anılmaktadır.¹⁰⁷

1984 yılının Aralık ayında Soya Dönüş Projesi yürürlüğe konmuş, proje 1989 yılının Mart ayına kadar devam etmiştir. Proje kapsamında Bulgaristan Türklerinin isimleri Bulgar isimleriyle değiştirilmiş, kamusal alanda Türkçe konuşmak yasaklanmış ve yasağa uymayanlara para cezası kesilmiş, Türk müziği dinlemek yasaklanmış, Bulgar bayram ve adetlerinin uygulanması zorunlu hale getirilmiş, başta sünnet olmak üzere İslamî adetler yasaklanmış, ölenler Hristiyan adetlerine göre gömülmüş ve mezar taşlarına Slav isimleri yazılmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Kavramın Bulgarca orijinali, Türkçeye “Uyanış Süreci”, “Diriliş Süreci” veya “Canlanma Süreci” olarak tercüme edilebilecek “Vızroditelen Protsets”tir. Türk literatüründe yazarlar, kavram için “Soya Dönüş Süreci” ve “Soya Dönüş Projesi” gibi ifadeleri kullanmışlardır. Çalışmada kavramın niteliğine uygun olan “Soya Dönüş Projesi” ifadesi tercih edilmiştir.

¹⁰⁶ Zeynep Zafer, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, **Akademik Bakış**, Cilt 3, Sayı 6, Yaz 2010, s. 29.

¹⁰⁷ Vesselin Dimitrov, “In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria's Turkish Minority, 1984-1985”, **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe**, 23 December 2000, (Çevrimiçi) <https://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf>, 13 Kasım 2024; Alexander Karadjov, “The Turkish Minority in Bulgaria and the “Revival Process”: The Construction of a Political Minority”, Supervisor: Szabolcs Pogonyi, Budapest, Hungary, 2011, (Çevrimiçi) https://www.etd.ceu.edu/2011/karadjov_alexander.pdf, 13 Kasım 2024.

¹⁰⁸ Bu sayılanlar, uygulanan politikalardan sadece bazılarıdır. Diğer politikalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Tekin/Altunsoy, **a.g.m.**, s. 140-141; Berrak Çeçen, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Düzensiz Göçmenlerin Yasallaşma Süreçlerinde Değişen Yasal Düzenlemelerin Rolü”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 15, Sayı 29, Bahar 2016/2, s. 271; Rengin Yavuz, “Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Temmuz 2019, s. 227; Adnan Tarık Doğan, “Geçici Koruma Statüsü Altındaki Sığınmacıların Terör Bağlantısı Sebebiyle Sınır Dışı Edilmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2023, s. 25.

Bulgaristan Türkleri Soya Dönüş Projesi'ne karşı sessiz kalmamış, projenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren çeşitli protestolar düzenleyerek tepkilerini dile getirmişlerdir.¹⁰⁹ İlk büyük direniş 24 Aralık 1984 tarihinde Kırcaali'de gerçekleşmiş, bu direnişi 26 Aralık 1984 tarihinde Killi'de¹¹⁰, 27 Aralık 1984 tarihinde Mestanlı'da ve 17-19 Ocak 1985 tarihleri arasında Alvanlar'da yapılan mitingler takip etmiştir. Bu gösterilerin her biri kanlı şekilde bastırılmış, göstericilerden bir kısmı tutuklanmış, bir kısmı işkence görmüş ve bir kısmı da Belene Kampı'na¹¹¹ sürgüne gönderilmiştir. Türkiye de Soya Dönüş Projesi kapsamında uygulanan politikalara karşı sessiz kalmamış, büyük illerde protestolar düzenlenmiş, üniversite, dernek ve meslek kuruluşları bildiriler yayınlamış, Sofya Büyükelçisi Ankara'ya çağırılıp kendisinden konu hakkında bilgi alınmış, 20 Şubat 1985 tarihinde TBMM'de gizli bir oturumda mesele görüşülmüş ve ardından 22 Şubat 1985 tarihinde Bulgaristan'a konu hakkında bir nota verilmiştir. Notada her ne kadar konunun müzakere edilerek çözülmesi ve geniş kapsamlı bir göç antlaşması yapılması teklifleri ileri sürülmüş olsa da, bu teklifler Bulgaristan tarafından içişlerine müdahale olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.¹¹²

Süreç 1984 yılından 1989 yılına kadar çözümsüzlük içinde ilerlemiş, Bulgaristan Türkleri'nin bütün direnişlerine ve Türkiye'nin bütün çözüm önerisi tekliflerine rağmen Soya Dönüş Projesi ve bu doğrultuda politikalar uygulanmaya devam etmiştir.¹¹³ Son olarak Bulgaristan Türklerinin direniş hareketi 20-21 Mayıs 1989 tarihinde doruk noktasına ulaşmış, bu tarihte önce Deliorman'da, daha sonra bütün ülke genelinde büyük protestolar ve açlık grevleri yapılmış; Bulgar yönetimi tarafından göstericilere ateş açılarak 60'tan çok Bulgaristan Türkü öldürülmüş ve yüzlercesi yaralanmış ve tutuklanmış, Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı

¹⁰⁹ Bulgaristan Türklerinin Soya Dönüş Projesi'ne karşı direniş ve eylemleri hakkında bkz. Zafer, **a.g.m.**, s. 30-41.

¹¹⁰ Killi'deki bu miting, o dönem Türk basınında büyük yankı uyandıran Türkan Bebek'in öldürülmesi olayının yaşandığı mitingdir.

¹¹¹ Belene Kampı, Soya Dönüş Projesi sürecine mukavemet gösteren Bulgaristan Türklerinin gönderildiği toplama kampıdır. Belene Kampı hakkında detaylı bilgi için bkz. Vildane Özkan, "Bulgaristan'da Siyasi Otoritenin Ulusal Türk Azınlığı Üzerindeki Politikaları: Belene Toplama Kampı Örneği (1985-86)", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 20, Bahar 2014, s. 117-162.

¹¹² Yıldırım, **a.g.e.**, s. 66-67.

¹¹³ Sürecin nasıl ilerlediği hakkında bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 388-431.

bölgeler kuşatma altına alınmıştır.¹¹⁴ Bunun üzerine nihayet Jivkov rejimi Soya Dönüş Projesi'nin istenen sonucu vermediğini, aksine Bulgaristan Türklerinin millî ve dinî kimliklerine daha da sıkı tutunmalarına sebep olduğunu anlayarak projeyi uygulamaktan vazgeçmiş, bunun yerine Bulgaristan Türklerini göçe zorlama politikasını hayata geçirmiştir.¹¹⁵

2 Haziran 1989 tarihinde Todor Jivkov Bulgaristan televizyonunda tarihî bir konuşma yaparak Türkiye'yi sınır kapılarını açmaya çağırmış, Türkiye'ye gitmek isteyen bütün Bulgaristan Türklerine pasaport verileceğini ve isteyen herkesin gidebileceğini açıklamıştır. Bu tarihte Türkiye de sınır kapılarını açmış, böylece 1989-1990 Zorunlu Göçü başlamıştır.¹¹⁶

Burada önemle belirtilmesi gereken bir durum mevcuttur. Çalışmada bu göçün adı, “zorunlu göç” olarak zikredilmiştir, zira kapılar her ne kadar karşılıklı olarak açılmış ve Bulgaristan hükümetince isteyenlerin Türkiye'ye gidebileceğine yönelik bir çağrı yapılmış olsa da, bu göç kapsamında göç eden göçmenler isteğe bağlı bir göç gerçekleştirmemişlerdir. Gerçekten, 1984-1989 arası dönemde protestolar düzenleyen Bulgaristan Türklerinin amacı Türkiye'ye göç etmek değildir. Bunlar yalnızca Soya Dönüş Projesi'nin ve kendilerine yönelik asimilasyon girişiminin sona ermesini ve doğup büyüdükları Bulgaristan topraklarında kimliklerini muhafaza ederek yaşamak istemişlerdir.¹¹⁷ Ancak Bulgaristan yönetimi bunun aksine Bulgaristan Türklerinden tespit ettiklerinin mallarına ve mülklerine el koymuş, ardından bu kişileri adeta Türkiye'ye sınır dışı etmiştir.^{118 119}

¹¹⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s. 439.

¹¹⁵ Çeçen, **a.g.m.**, s. 272; Tekin/Altunsoy, **a.g.m.**, s. 142.

¹¹⁶ Ahmet Ceylan/İsa Uslu, “Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı 36, 2019, s. 206-207.

¹¹⁷ Çeçen, **a.g.m.**, s. 272.

¹¹⁸ Şimşir, **a.g.e.**, s. 440-441. Zaten Todor Jivkov'un yapılan gizli bir görüşmenin tutanaklarına geçen şu sözleri, meseleyi özetlemektedir: “Biz, büyük göç psikozunun eşiğindeyiz. Bu psikozu nasıl değerlendirmeliyiz? Bizim böyle bir psikozu ihtiyacımız var, iyi bir fırsat çıktı. Ben, sır olarak sakladığımız bir şey söyleyeceğim. Eğer biz bu halktan 200-300 bin kişiyi sınır dışı etmezsek, 15 yıl sonra Bulgaristan artık olmayacak. Bulgaristan, Kıbrıs veya ona benzer bir şey olacak.” Zafer, **a.g.m.**, s. 42.

¹¹⁹ Şimşir ve Zafer, çalışmalarında bu göç için “tehcir” ifadesini de kullanmışlardır. Bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 439; Zafer, **a.g.m.**, s. 42.

Bu göç kapsamında Türkiye, göçün başladığı 2 Haziran 1989 tarihinden 22 Ağustos 1989 tarihine kadar olan dönemde vize uygulamasını Bulgaristan'dan gelen göçmenler için geçici olarak kaldırmış, bu tarih aralığında toplam 311.862 göçmen Bulgaristan'tan Türkiye'ye giriş yapmıştır. Gelen göçmenlerin neredeyse hepsi vizesiz olarak gelmiştir. Bunun ardından Türkiye, 22 Ağustos 1989 tarihinde Bulgaristan'ı kapsamlı bir göç antlaşmasına zorlamak ve Türkiye'ye gelen ve gelecek olan göçmenlerin Bulgaristan'daki mal varlıklarını ve sosyal haklarını güvence altına almak amacıyla vize uygulamasını geri getirmiş, bu tarihten 1990 yılının Mayıs ayına kadar zorunlu göç kapsamında toplam 34.098 göçmen vize almak suretiyle Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir.¹²⁰

Bununla birlikte, bu göç kapsamında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen 133.272 göçmen, mal varlıklarının Bulgaristan'da kalmış olması, sosyal haklarını bırakmaya mecbur kalmış olmaları, bazı aile fertlerinin Bulgaristan'da kalmış olması gibi çeşitli sebeplerden ötürü Türkiye'ye göç ettikten sonra burada kalmayıp Bulgaristan'a geri dönmüşlerdir.¹²¹ Ayrıca süreç devam ederken 10 Kasım 1989 tarihinde Todor Jivkov'un görevinden istifa etmiş olması, yeni gelen yönetimin Soya Dönüş Projesi'ni sona erdirmesi ve böylece Bulgaristan Türklerinin haklarının iade edilmesi de geri dönüşlerde etkili olmuştur.¹²²

Böylece netice itibariyle, geri dönenler de hesaba katıldığında 1989-1990 Zorunlu Göçü kapsamında toplam 212.688 göçmen Bulgaristan'tan Türkiye'ye göç ederek burada kalmıştır. Bu sayı, bu göçün o tarihe kadar II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük kitlesel göç olayı sıfatını almasına sebep olmuştur.¹²³ Öyle ki, Doğan, çalışmasında bu göçü Cumhuriyet tarihinin o zamana kadarki en büyük göç dalgası ve "kitlesel bir akın" olarak değerlendirmiştir.¹²⁴ Bütün bu sebepler, 1989-1990 Zorunlu Göçü'nün Bulgaristan göçmenlerinin göç tarihindeki beşinci ve son kırılma noktası olarak değerlendirilmesine sebebiyet vermiştir.

¹²⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s. 440-443 ve 457.

¹²¹ Şimşir, **a.e.**, 443-444.

¹²² Tekin/Altunsoy, **a.g.m.**, s. 143-144.

¹²³ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 68.

¹²⁴ Doğan, **a.g.t.**, s. 25.

Bu göçün sona ermesinin ardından Bulgaristan'tan Türkiye'ye gerçekleşen göçler, doktrinde bu göç ve önceki göçlerin aksine artık politik göç olarak değil, ekonomik göç olarak değerlendirilmektedir. Zira özellikle 1993 sonrası Bulgaristan'da çeşitli ekonomik sıkıntılar gözlenmiş, Bulgaristan Türkleri politik baskılardan ziyade ekonomik sebeplerle Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmişlerdir.¹²⁵ Ancak bu göçlerin de 2007 yılında Bulgaristan'ın Avrupa Birliği üyesi olması ve bundan birkaç yıl sonra Türkiye'de şiddeti her geçen yıl artan bir ekonomik krizin doğmasıyla birlikte sona erdiği rahatlıkla söylenebilecektir. Günümüzde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler az da olsa devam etmekle birlikte, bu göçler eski göçlerin aksine daha ziyade münferiden ve Türkiye'ye vizeyle gelip belli bir süre sonra Türk vatandaşlığına geçmek şeklinde gerçekleştirilmektedir.¹²⁶

¹²⁵ Çeçen, **a.g.m.**, s. 274; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 69.

¹²⁶ Yıldırım, **a.y.**

III. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANMALARI

A. Genel Olarak

Çalışmanın buraya kadarki kısmında izah edildiği üzere, Bulgaristan göçmenleri Bulgaristan'ın kurulduğu tarihten bugüne kimi zaman artan, kimi zaman azalan ancak sürekli olarak devam eden bir göç hareketliliği sergilemişlerdir. Bu göçmenler Bulgaristan'dan yerleşmek amacıyla Osmanlı/Türkiye'ye gelmişler ve bundan sonraki hayatlarını burada devam ettirmişlerdir.

Burada ise cevaplanması gereken birkaç soru bulunmaktadır: Bulgaristan göçmenleri, Osmanlı/Türkiye'ye göçlerinden sonra burada hangi statüyle ikamet etmişlerdir? Bunlar Osmanlı tebaası/Türk vatandaşı mı olmuşlardır, yoksa ülkede yabancı statüsünde mi kabul edilmişlerdir? Şayet vatandaşlık kazanmışlarsa, bunun hukukî rejimi nedir?

Her şeyden önce belirtilmelidir ki, Bulgaristan'ın kurulmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına değin Bulgaristan göçmenlerinin Türk hukuku nezdindeki vatandaşlık durumuna ilişkin hukukî rejim, kesin bir belirlilik arz etmekten uzaktır. Bu zaman aralığında daha sonra da izah edileceği üzere döneme bağlı olarak çeşitli hukukî rejimler öngörülmüştür. Gerçekten, bu dönemde Osmanlı'nın çeşitli savaşlar neticesinde sürekli toprak kaybetmekte olduğu, akabinde Osmanlı Devleti'nin yıkılarak yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu, bunun neticesinde ülkede idarî, demografik, ekonomik ve daha birçok alanda köklü değişiklikler gerçekleştiği hususları göz önünde bulundurulduğunda ülkede genel anlamda bir belirsizliğin hakim olması ve bunun konu bakımından da yansımalarının meydana gelmiş olması oldukça doğaldır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ülkenin sınırlarının da artık net olarak belli olmasıyla birlikte¹²⁷ konu hakkında hukukî düzenlemeler yapma ihtiyacı hissedilmiş, bu amaçla öncelikle 1923 tarih ve 368 sayılı Mübadele, İmar ve

¹²⁷ Hatay hariç.

İskân Kanunu¹²⁸; ardından 1926 tarih ve 885 sayılı İskân Kanunu¹²⁹ yürürlüğe konmuştur. Bu kanunlarla yurtdışından Türkiye'ye gelecek olan göçmenlerin yurda iskânı düzenlenmiş olmakla birlikte, kanunlarda bu göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanmalarına ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemiştir.¹³⁰

Daha sonra 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu ile konu hakkında oldukça net ve detaylı bir düzenleme yapılmıştır. İşbu kanun hükümlerine çalışmanın devamında detaylı olarak değinilecek olmakla birlikte, bu kanunun yürürlüğe girmesiyle göçmenler genelinde ve Bulgaristan göçmenleri özelinde bunların Türk vatandaşlığını kazanma usulünün nihayet kesin olarak belirlenmiş olduğu söylenebilecektir. Öyle ki, kanun, 2006 tarih ve 5543 sayılı İskân Kanunu'nun¹³¹ yürürlüğe girmesine kadar, tam 72 yıl yürürlükte kalmış ve yürürlükte kaldığı dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen neredeyse bütün göçmenlere işbu kanun hükümleri uygulanmıştır.¹³² Bununla birlikte, Bulgaristan göçmenlerinin göçlerinde Cumhuriyet döneminde meydana gelen kırılma noktalarının 1950-1951, 1969-1978 ve 1989-1990 tarihlerinde gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda, bu göçlerin akabinde göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanmalarında hep 2510 sayılı Kanun hükümleri tatbik edilmiştir.

5543 sayılı Kanun ise, yürürlükteki kanun olmakla birlikte bu kanunda öngörülen hukukî rejim birçok yönden 2510 sayılı Kanun ile paralellik arz etmektedir.¹³³ Bununla birlikte, uygulamada Bulgaristan göçmenlerinin 1990 yılından sonraki göçlerine İskân Kanunu hükümleri tatbik edilmediğinden ve bu göçmenlerin göçten sonra Türk vatandaşlığını kazanmaları yürürlükteki Türk vatandaşlığı

¹²⁸ RG. 08.11.1923 - 132.

¹²⁹ RG. 01.07.1926 - 948.

¹³⁰ Bu iki kanun hakkında bkz. (Çevrimiçi) <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/911/Atat%C3%BCrk-D%C3%B6nemi-%C4%B0sk%C3%A2n-Kanunlar%C4%B1>, 15 Kasım 2024.

¹³¹ RG. 26.09.2006 - 26301.

¹³² Bu dönemdeki göçmenlerin Türk vatandaşlığını yürürlükteki 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (RG. 04.06.1928 - 904) ve ardından 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun (RG. 22.02.1964 - 11638) Türk vatandaşlığının sonradan kazanılmasına ilişkin genel hükümlerine göre kazanmaları da pek tabii mümkündü. Ancak uygulamada, neredeyse bütün Bulgaristan göçmenlerin Türk vatandaşlığını 2510 sayılı Kanun hükümlerine göre kazanmış olduğu görülmektedir.

¹³³ Çeçen, a.g.m., s. 276.

kanunlarının genel hükümlerine göre gerçekleştiğinden¹³⁴, her ne kadar günümüzde Bulgaristan göçmenlerine 5543 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması teoride mümkün olsa da, pratikte bu yönde bir uygulama olmadığından işbu çalışmada 5543 sayılı Kanun hükümlerine ayrıca detayıyla değinilmemiştir.¹³⁵

Böylece çalışmanın bu bölümünde Bulgaristan göçmenlerinin Türk vatandaşlığını kazanması hususu, 2510 sayılı İskân Kanunu öncesi ve sonrası dönem olmak üzere ikiye ayrılmış, önce 2510 sayılı Kanun öncesi getirilmiş olan çeşitli düzenlemelere yer verilmiş, ardından 2510 sayılı Kanun'daki rejime detaylı olarak değinilmiştir.

B. Bulgaristan Göçmenlerinin Türk Vatandaşlığını Kazanması

1. 2510 Sayılı İskân Kanunu Öncesi Dönem

Belirtildiği üzere, Bulgaristan'ın bir prenslik olarak kurulduğu 1878 yılından 2510 sayılı İskân Kanunu'nun yürürlüğe girdiği döneme kadar Bulgaristan göçmenlerine Türk vatandaşlığı bakımından uygulanan hukukî rejim, dönemsel olarak farklılık arz etmektedir ve bu yönde istikrarlı olarak uygulanmış bir hukukî rejim mevcut değildir.

Bu dönemde yürürlükte olan ilk vatandaşlık kanunu, 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesidir.¹³⁶ Kanun'un 9. maddesinde Osmanlı topraklarında ikamet eden herkes karine olarak Osmanlı tebaası kabul edilmiştir.¹³⁷ Kanunun yürürlükte olduğu dönemde Bulgaristan Prensliği, önce Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik

¹³⁴ Çeçen, **a.g.m.**, s. 276-277. Çeçen, eserin bütününde bu uygulamayı eleştirmekte ve uygulamanın Bulgaristan göçmenleri nezdinde yol açtığı problemlerden bahsetmektedir.

¹³⁵ 5543 sayılı Kanun hükümleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Dilara Karagül, **Türk Soylu Yabancıların Hukuki Rejimi**, İstanbul, Onikilevha, 2023; Necla Öztürk Yılmaz, "5543 Sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması", **TBB Dergisi**, Sayı 68, 2007, s. 241-264.

¹³⁶ Takvim-i Vekayi 23.01.1869 - 1044.

¹³⁷ Rona Aybay/Nimet Özbek/Gizem Ersen Perçin, **Vatandaşlık Hukuku**, Ankara, Siyasal, 2019, s. 61; Vahit Doğan/Alper Çağrı Yılmaz/Lale Ayhan İzmirli, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 19. Baskı, Ankara, Rehber, 2023, s. 32; B. Bahadır Erdem, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2022, s. 33. Kanun hakkında detaylı bilgi için bkz. Gülşen Ulukaya, "1869 Osmanlı Tabiiyet Kanunu ve Büyük Devletlerin Bu Kanuna Bakışı", **Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2022, s. 136-150.

olarak kurulmuş olduğundan bu devlet toprakları da Osmanlı toprağı olarak kabul edilmiş, dolayısıyla buradaki kişiler de 1869 tarihli Kanun uyarınca Osmanlı tebaası addedilmiştir. Ancak Osmanlı uygulaması her ne kadar bu yönde olsa da, Bulgaristan kendi topraklarında yaşayan kişileri kendi tebaası olarak kabul etmiş, bunlara “Bulgaristan Prensliği pasaportu” vermiş ve iki ülke arası giriş-çıkışlarda bu pasaportun kullanılmasını öngörmüştür.¹³⁸ İki devlet arasındaki çekişme ne yönde olursa olsun, netice itibariyle bu dönemde Bulgaristan’dan Osmanlı’ya göç eden göçmenler Osmanlı tarafından zaten Osmanlı tebaası olarak kabul edildiği için bunların Osmanlı tabiiyetini kazanmaları için ayrıca bir işleme gerek olmamıştır.

1908 yılında Bulgaristan Prensliği’nin Osmanlı’dan bağımsızlık ilan ederek Bulgaristan Krallığı olması ve Osmanlı’nın da bu durumu 1909 yılında resmî olarak tanımasının ardından Bulgaristan göçmenlerinin Osmanlı tabiiyetini kazanmalarına ilişkin rejim değişmiştir. Zira göçmenler artık 1869 tarihli Kanun uyarınca Osmanlı toprağında ikamet etmediklerinden Osmanlı tebaası olarak kabul edilmemişlerdir.¹³⁹ Bu göçmenlere 1902 tarihli İskân-ı Muhacirin Nizamname Layihası’nın ilgili hükümleri uygulanmış, bu doğrultuda Osmanlı tabiiyeti başvurusu yapan göçmenlerin başvuruları Muhacirin-i İslamiye Komisyonu tarafından altı ay içerisinde değerlendirilmiş ve uygun bulunan göçmenler Osmanlı tabiiyetini kazanmışlardır.¹⁴⁰

1912-1913 Balkan Savaşları’nın ardından Bulgaristan göçmenlerinin Osmanlı tabiiyetini kazanmaları önceki dönemlere nispeten daha kurumsal bir niteliğe kavuşmuş, bu göçmenler de 1913 tarihli İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi’nin ilgili hükümleri uyarınca Bulgar tabiiyetini terk ettiklerine dair belgeleri Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi memurlarına teslim etmelerinin ardından doğrudan Osmanlı tabiiyetini kazanmışlardır.¹⁴¹

¹³⁸ Bu dönemde Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Prensliği arasında meydana gelmiş olan “tabiiyet krizinin” detayları için bkz. İbrahim Serbestoğlu, “Osmanlı Devleti’nde Tabiiyet”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Samsun, 2010, s. 178-182.

¹³⁹ Serbestoğlu, **a.g.t.**, s. 234-235.

¹⁴⁰ Ufuk Erdem, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Erzurum, 2014, s. 48.

¹⁴¹ Erdem, **a.g.t.**, s. 55. Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi’nin kurulması, göçmenlerin iskânı ve Osmanlı tabiiyetini kazanmalarına yönelik uygulamanın kurumsallaşmasında önemli bir rol

1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olan 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde Türkiye'de yaşayan herkesin din ve ırk fark etmeksizin Türk vatandaşı olduğu kabul edilmiş, daha sonra vatandaşlık meselesi 1928 tarih ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile düzenlenmiştir. Anayasada ve kanunda Bulgaristan göçmenlerinin Türk vatandaşlığını kazanmalarına ilişkin özel bir hüküm olmadığı gibi, daha önce belirtildiği üzere bu dönemde yürürlükte olan 1923 tarihli Mübadele, İmar ve İskân Kanunu ile 1926 tarihli İskân Kanunu'nda da buna ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemiştir.¹⁴² Bu dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanmaları rejimindeki belirsizlik ise, nihayet 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu ile son bulmuştur.

2. 2510 Sayılı İskân Kanunu Dönemi

Belirtildiği üzere, 2510 sayılı İskân Kanunu ile genel olarak göçmenlerin ve özel olarak Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye'ye göçleri, iskânları ve Türk vatandaşlığını kazanmaları meseleleri tam bir açıklığa kavuşturulmuştur. Kanunda kimlerin “göçmen” olarak kabul edilecekleri tanımlanmış, bunların ülkeye kabul edilmeleri ve ardından yapılacak işlemler, iskân edilecekleri yerler ve iskân usulü, Türk vatandaşlığına kabul edilmeleri ve bunun usulü¹⁴³ gibi konularda ayrıntılı

üstlenmiştir. 1913 yılında kurulan Müdürlük 1922 yılına kadar görev yapmış, 1922 yılında Millî Mücadele döneminde Ankara Hükümeti tarafından Ankara'da aynı adla bir Müdürlük kurulmasının ardından faaliyetine son verilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ufuk Erdem, “Aşâir ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umûmiyesi (1913-1922)”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, Cilt 9, Sayı 1, 2017, s. 57-80; Volkan Marttin, “Bir Osmanlı Kurumunun Adı ve Etkinliği Üzerine”, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Cilt 2011, Sayı 5, 2011, s. 14-30.

¹⁴² Bu dönemde uygulanan mevzuat hakkında bkz. Ali Ceylan, “Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç ve Göçmenlerin İskânı (1923-1945)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2021, s. 132.

¹⁴³ Kanunda göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanmaları için ayrıca bir usul öngörülmesinin bunların ülkeye geldiklerinde yabancı statüsünde oldukları anlamına geldiği de unutulmamalıdır. Gerçekten, 2510 sayılı Kanun ile birlikte göçmenlerin Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış yabancılardan oldukları tartışmasız hale gelmiş, bunlar doktrinde “Türk soylu yabancılar” olarak nitelendirilmişlerdir. Bu hususta bkz. Aysel Çelikel/Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 27. Baskı, İstanbul, Beta, 2022, s. 27-29.

düzenlemelere yer verilmiştir.¹⁴⁴ Bu doğrultuda, kanunun ilgili hükümlerinin incelenmesi gerekmektedir.

2510 sayılı Kanun'da "göçmen" yerine "muhacir" terimi kullanılmıştır.¹⁴⁵ Kanunun 3. maddesindeki "*Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek istiyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir.*" ifadesiyle muhacirlerin tanımı yapılmıştır. Böylece "Türk soyundan yerleşik veya göçebe kişiler ve aşiretler" ve "Türk kültürüne bağlı yerleşik kişiler", iki ayrı göçmen grubu olarak kabul edilmiştir. "Türk soylu olma" ve "Türk kültürüne bağlı olma" ifadeleri, kavramsal olarak tartışmalı ifadeler olmakla birlikte¹⁴⁶ uygulamada Bulgaristan'dan gelen Türkler doğrudan Türk soylu kabul edilmişler, Pomaklar ise her ne kadar etnik olarak Türk soyundan olmasalar da İskânlı ve Serbest Göçmen Kabulüne Dair Esasları Muhtevi Talimatname uyarınca Türk soylu gibi muamele göreceklenden kabul edilmişler ve böylece Bulgaristan göçmenlerinin her biri 2510 sayılı Kanun kapsamındaki "muhacir" tanımına dahil edilmişlerdir.^{147 148}

Göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanmaları ve bunun usulü, kanunun 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre:

"A: Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir "muhacir

¹⁴⁴ Kanunun hazırlık dönemi hakkında bkz. Bilge Kağan Şakacı, "Türkiye'nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi", **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2020, s. 44-47.

¹⁴⁵ "Göçmen" ve "muhacir" kavramları gerek resmî metinlerde, gerekse literatürde birbiri yerine kullanılan kavramlardır ve ikisi arasında bir fark bulunmamaktadır. Bu hususta bkz. s. 6-7.

¹⁴⁶ Bu tartışmalar hakkında bkz. Karagül, **a.g.e.**, s. 8-20; Çağdaş Görücü, "1934 İskân Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfusu "Mütecanis" Hale Getirmeye Yönelik Bir Girişim", **Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, Ekim 2020, s. 82-109.

¹⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. Karagül, **a.g.e.**, s. 24-29.

¹⁴⁸ Doktrinde de Çağaptay, Türk soylu göçmenlerin Azeriler, Tatarlar, Balkarlar, Karaçaylar, Terekemeler, Türkmenler ve Karapapaklar gibi gruplarla birlikte Balkanlar, Kıbrıs ve On İki Adalar coğrafyasında yaşayan Türk soylu grupları; Türk kültürüne bağlı göçmenlerin ise etnik olarak Türk olmayan Balkan Müslümanlarını kapsadığını ifade etmiştir. Kirişçi de, Arnavutlar, Boşnaklar, Pomaklar, Tatarlar ve Çerkesleri Türk soylu olmayan ancak Türk kültürüne bağlı göçmen gruplarına örnek göstermiştir. Bkz. Soner Çağaptay, **Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik: Türk Kimdir?**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 149; Kemal Kirişçi, "Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices", **Middle Eastern Studies**, Cilt 33, Sayı 3, 2000, s. 5.

kâğıdı” almağa ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamağa mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl muteber tutulur.

B: Muhacir olarak alınanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, hemen vatandaşlığa alınırlar. Küçükler baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın, vatandaşlığımıza geçirilirler.”

Görüldüğü üzere, kanunda göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanmaları için öngörülen usul, kademeli bir sistemdir. Buna göre Türkiye’ye gelen göçmenler sınırdan girdikleri veya tren, gemi gibi ulaşım vasıtalarından çıktıkları yerdeki en büyük mülkî amire müracaat edecekler, ardından kendileri ve aileleri adına muhacir kağıdı¹⁴⁹ alıp vatandaşlığa girme beyannamesi¹⁵⁰ imzalayacaklardır. Bunun ardından göçmenler, İcra Vekilleri Heyeti¹⁵¹ kararıyla Türk vatandaşlığına alınacaklardır. Göçmenlerin imzaladıkları vatandaşlığa girme beyannamesi neticesinde aldıkları muhacir kağıdı, bir yıllık bir süre için doğum kağıdı yerine geçiyor olup muhacir kağıdı alan göçmenler İskân Muafiyetleri Nizamnamesi’nin¹⁵² 11. maddesi uyarınca bu bir yıllık süre içerisinde kendilerini nüfus kütüklerine yazdıracaklardır. Öngörülen usul uyarınca, 2510 sayılı İskân Kanunu döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç ederek gelen göçmenler, Bakanlar Kurulu kararıyla göçmen olarak Türk vatandaşlığını kazanmışlardır.¹⁵³

Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, göçmenlerin iskân durumlarına ilişkindir. Kanunun 7. maddesinde iskân meselesi düzenlenmiş, Türk ırkından olan göçmenlerin hükümetten iskân yardımı isteyip istememek konusunda serbest oldukları ancak Türk ırkından olmayanların yardım istemeseler bile hükümetin uygun bulduğu yere iskân edilecekleri hüküm altına alınmıştır. Çalışma bağlamında, Bulgaristan göçmenleri Türk soylu göçmenlerden olarak kabul edildiğinden iskân yardımı isteyip istememek konusunda serbest bırakılmışlardır.¹⁵⁴ Uygulamada ise kanunun yürürlükte

¹⁴⁹ Bu belge, uygulamada kimi zaman “muhacir belgesi” adıyla da düzenlenmiştir.

¹⁵⁰ Bu belge, uygulamada kimi zaman “tabiiyet beyannamesi” adıyla da düzenlenmiştir.

¹⁵¹ Bugün -kaldırılmadan önceki- “Bakanlar Kurulu”.

¹⁵² RG. 05.01.1935 - 2898.

¹⁵³ Uygulamada bu göçmenlere ait nüfus kayıt örneklerinin vukuatlar hanesinde Türk vatandaşlığını göçmen olarak Bakanlar Kurulu kararıyla kazandıkları vukuatı yer almakta, vukuatın açıklamasında ilgili Bakanlar Kurulu kararının sayısı ve tarihi belirtilmektedir. Bkz. Ömer Uğur Gençcan, **Nüfus Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, Yetkin, 2022, s. 168-172.

¹⁵⁴ 5543 sayılı Kanun’da da bu ayırım devam etmiş, kanunda devlet eliyle iskân edilmeyi istemeyen göçmenler “serbest göçmen”, taşınmaz mal verilerek iskânları sağlanan göçmenler “iskânlı göçmen”

olduğu dönemdeki göçlerden 1934-1950 yılları arasında gerçekleşen göçler hem serbest hem iskânlı olarak gerçekleşmiş¹⁵⁵, 1950-1951 Toplu Göçü kapsamında gelen bütün göçmenler iskânlı göçmen statüsünde kabul edilmiş¹⁵⁶, 1968-1978 Yakın Akraba Göçü kapsamında gelen bütün göçmenler ise bu kez serbest göçmen statüsünde kabul edilmiştir.¹⁵⁷ 2510 sayılı Kanun hükümlerinin uygulandığı son göç olan 1989-1990 Zorunlu Göçü kapsamında gelen göçmenler de, serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁸

Ayrıca belirtmelidir ki, daha önce de zikredildiği üzere Bulgaristan göçmenlerinin 1990 yılından sonraki göçlerine 2510 sayılı İskân Kanunu ve daha sonra yürürlüğe giren 5543 sayılı İskân Kanunu hükümleri uygulanmamış ve bu göçmenler göçten sonra Türk vatandaşlığını o dönem yürürlükteki 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun¹⁵⁹ Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin genel hükümlerine göre kazanmışlardır. Ancak yine değinilmelidir ki, günümüzde 5543 sayılı İskân Kanunu yürürlükte ve halihazırda gerçekleşen veya gelecekte gerçekleşecek potansiyel göçlere bu kanun hükümlerinin uygulanması ve Bulgaristan göçmenlerinin Türk vatandaşlığını tekrardan İskân Kanunu hükümlerine göre kazanmaları, her zaman mümkündür. 5543 sayılı İskân Kanunu, göçmenlerin vatandaşlığa girme beyannamesi imzalayarak göçmen belgesi alacağını, bu göçmen belgesinin bu defa iki yıllık bir süre için geçerli

olarak tanımlanmıştır. 2510 sayılı Kanun'da böyle bir tanım mevcut olmamakla birlikte, bu terimlerle aynı kavramlar ifade edildiğinden çalışmada 2510 sayılı Kanun dönemi bakımından da bu terimler kullanılmıştır. Nitekim, konuya ilişkin eserlerde de aynı şekilde nitelendirme yapılmıştır. Bir örnek için bkz. Canan Emek İnan, "Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme", **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, Ocak-Haziran 2016, s. 10-33.

¹⁵⁵ Ağanoğlu, **a.g.e.**, s. 139.

¹⁵⁶ Bu husus, Bakanlar Kurulu'nun 16.04.1951 tarih ve 3/12911 sayılı kararnamesiyle kararlaştırılmıştır.

¹⁵⁷ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 65; Tekin/Altunsoy, **a.g.m.**, s. 139; İbrahim Kâmil, "İkili ve Çok Taraflı Siyasî Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre" **Bulgaristan'daki Türklerin Hakları**, Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1989, s. 39. Bu durumun sebebi olarak, 1969-1978 Yakın Akraba Göçü'nün amacının parçalanmış aileleri birleştirmek olması ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin halihazırda Türkiye'de bulunan akrabalarına gelecek olan göçmenlere bakma yükümlülüğü getirilmiş olması gösterilmektedir.

¹⁵⁸ Bu göçmenler, 2510 sayılı Kanun'a 3583 sayılı Kanun (RG. 29.06.1989 - 21020) ile sonradan eklenen 33. ek madde kapsamında serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul edilebilecek göçmenler arasında belirtilmiş, bunlara devlet tarafından çeşitli yardımlar sağlanmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Nazif Kuyucuklu, "Bulgaristan'dan 1989 Göçünün Nedenleri, Oluşumu ve Olası Sonuçları", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 3-4-5, 1993, s. 281-283; Nedime Aslı Şirin, "Göçmenlerin Vatandaşlık Kazanımları: 1989 Göçmenleri ve Ahıska Türkleri", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 3, 2021, s. 113-134.

¹⁵⁹ RG. 12.06.2009 - 27256.

olup geçici kimlik belgesi olarak kullanılacağını ve işlemlerin tamamlanmasının ardından bu defa Cumhurbaşkanı kararı ile Türk vatandaşlığının göçmen olarak kazanılacağını düzenleyerek göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanması bakımından 2510 sayılı İskân Kanunu'ndaki usule oldukça benzer bir usul öngörmüştür. Uygulamada Bulgaristan göçmenleri 5543 sayılı İskân Kanunu döneminde Türk vatandaşlığını bu kanun hükümleri uyarınca kazanmış olmadığından, işbu kanun hükümlerine çalışma kapsamında bu kadarıyla değinmeyi yeterli görüyoruz.¹⁶⁰

Son olarak belirtilmesi gereken bir husus ise şudur ki, 5901 sayılı TVK'nın 12. maddesinin 1. fıkrasının d bendinde, göçmen olarak kabul edilen kişiler Türk vatandaşlığını istisnâî yoldan kazanacak yabancılar arasında istisnâî bir grup olarak kabul edilmiş ve bunların yalnızca milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla, diğer genel şartları karşılamalarına gerek olmadan Cumhurbaşkanı kararıyla Türk vatandaşlığını kazanabilecekleri hüküm altına alınmıştır.

¹⁶⁰ 5543 sayılı İskân Kanunu hükümleri hakkında detaylı bilgi için tekrardan bkz. Öztürk Yılmaz, “5543 Sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması”, s. 241-264.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGAR HUKUKUNDA VATANDAŞLIK VE BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN VATANDAŞLIK DURUMU

I. BULGAR HUKUKUNDA VATANDAŞLIK VE BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ

A. Genel Olarak

Çalışmanın şimdiye kadarki kısmında, Bulgaristan göçmenleri ile alt soyları kavramı tanımlanarak bu tanımın kapsamına kimlerin girdiği açıklanmış ve göçmenlerin tarihî süreç içerisinde yaşadıkları aktarılmıştır. Ardından Osmanlı döneminden bugüne Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlere ve bunlar arasında kırılma noktası olarak sayılabilecek olan tarihlerdeki göç hareketliliklerine ilişkin süreç izah edilmiştir. Buna müteakiben göçmenlerin göç sürecinde ve/veya göçten sonra Türk hukuku bakımından hukukî statülerine değinilmiş, Türk vatandaşlığını hukuken nasıl ve ne şekilde kazandıkları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde ise, geçmişten günümüze Bulgar vatandaşlık mevzuatında yer alan Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarına ilişkin hükümler incelenecektir. Bulgaristan, tarihi boyunca vatandaşlığa ilişkin mevzuatında neredeyse her zaman Bulgaristan göçmenlerine ilişkin birtakım hükümlere yer vermiş, bunların vatandaşlık bakımından hukukî statülerini ayrıca düzenleme altına alma gereği duymuştur. Bulgaristan'da Türk, Pomak, Roman gibi etnik ve dinî azınlıkların her zaman yoğun bir nüfusa sahip olduğu ve bu gruplara mensup göçmenlerin tarihin her döneminde düzenli aralıklarla başka ülkelere ve özellikle Türkiye'ye göç ederek ülke topraklarını terk ettiği hususları göz önünde bulundurulduğunda, Bulgar vatandaşlık mevzuatında bu kişilere mahsus hukukî düzenlemelere yer verilmiş olmasının sebebi kolayca anlaşılabilir.

Bu doğrultuda, Bulgar hukukunda vatandaşlığa ilişkin temel kaynaklar olan anayasalar, milletlerarası antlaşmalar ve kanunlarda yer alan vatandaşlığa ilişkin

hükümler Bulgaristan göçmenleri özelinde incelenecektir. Günümüzde Bulgar vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi gibi konulara ilişkin uygulanan kanun 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu¹⁶¹ olmakla birlikte, bu kanunun 2. maddesi *“Bulgar vatandaşlığı, vatandaşlıkla ilgili olgu veya olayların meydana geldiği tarihte yürürlükte olan Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası, kanun ve uluslararası antlaşmalara tabidir.”*¹⁶² hükmünü taşımaktadır.¹⁶³ Bu hüküm uyarınca, çalışma bağlamında Bulgaristan göçmeni hangi kanunun/kanunların yürürlük döneminde doğmuş ve göç etmişse, göçmenin günümüzdeki mevcut vatandaşlık durumunu tespit etmek için mevzubahis kanunun/kanunların hükümleri dairesinde değerlendirme yapmak gerekecektir. İşbu nedenle, yürürlükteki mevzuatla birlikte Bulgaristan’ın kurulmasından günümüze kadar yürürlüğe girmiş olan ve bugün mülga olan bütün temel kaynaklar olan anayasalar, milletlerarası antlaşmalar ve vatandaşlık kanunları çalışma kapsamına alınmıştır.^{164 165}

B. Bulgar Anayasaları

Bulgar hukukunda vatandaşlığa ve Bulgaristan göçmenlerine ilişkin hükümlere dair temel kaynaklar arasında, ilk olarak anayasalar yer almaktadır.¹⁶⁶ Vatandaşlığa

¹⁶¹ Zakon za Bılgarskoto Grajdanstvo. Çalışmada bundan böyle BVK olarak kısaltılacaktır.

¹⁶² Bılgarski grajdanin, koyto e i grajdanin na druga dırjava, se smyata samo za bılgarski grajdanin pri prilaganeto na bılgarskoto zakonodatelstvo, osven ako v zakon e predvideno drugo.

¹⁶³ Hüküm, bir fiilin veya eylemin kanunîliği veya kanunî sonuçlarının ancak fiilin veya vakanın meydana geldiği zamanda yürürlükte olan mevzuata göre değerlendirilebileceğini ifade eden “tempus regit actum” ilkesiyle aynı doğrultudadır. Tempus regit actum ilkesi hakkında bkz. Orhan Gürge, “Kanunların Hukuki Mahiyetinin İzahı”, **Adalet Dergisi**, Yıl 42, Sayı 11, Kasım 1951, s. 1703.

¹⁶⁴ Çalışma bağlamında yalnızca aslı kaynak niteliğindeki anayasa, milletlerarası antlaşmalar ve kanunlar ele alınmış, yönetmelikler ve genelgeler gibi tali kaynaklar gerek sayıca çok fazla olmaları ve ele alınmaları durumunda çalışmanın hacminin fazlasıyla genişleme riskinin bulunması, gerekse bu kaynaklara erişmekteki zorluk nedeniyle çalışma kapsamına alınmamıştır. Bu kaynaklardan konu bağlamında özel önem arz eden bazılarını ileride değinilecektir.

¹⁶⁵ Vatandaşlık kanunları, Bulgar vatandaşlığı hakkında en detaylı ve doğrudan hükümleri içeren kaynaklardır. Bununla birlikte, yabancılara uygulanacak kanunlar, nüfus kanunları, pasaport kanunları gibi kanunlar da konuları gereği Bulgar vatandaşlığına ilişkin hükümler içermektedir. Ancak bunların ilgili hükümlerinin çalışma kapsamında incelenmesi, mülga mevzuat hükümlerinin de çalışma kapsamında olduğu dikkate alındığında mümkün değildir.

¹⁶⁶ Öyle ki, Bulgaristan’da vatandaşlık hukuku dersi günümüzde dahi hukuk fakültelerinde ayrı bir ders olarak verilmemekte, anayasa hukuku dersinin bir alt dalı olarak okutulmaktadır. Örnek olması için Sofya “St. Kliment Ohridski” Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin ders planına ve akademisyen listesine bkz. (Çevrimiçi) https://www.uni-sofia.bg/index.php/eng/the_university/faculties/faculty_of_law/structures, 13 Kasım 2024; (Çevrimiçi)

ilişkin düzenlemelerin anlaşılabilmesi için, öncelikle anayasalardaki ilgili hükümlerin incelenmesi gerekir. Bulgaristan'ın kuruluşundan itibaren dört adet anayasası olmuştur. Bunlar 1879 Tırnova Anayasası, 1947 Dimitrov Anayasası, 1971 Jivkov Anayasası ve yürürlükteki 1991 Anayasası'dır.¹⁶⁷

1. 1879 Tırnova Anayasası

Mülga 1879 Tırnova Anayasası^{168 169 170}, 28 Nisan 1879 tarihinde Kurucu Meclis tarafından kabul edilmiş, bir sonraki gün olan 29 Nisan 1879 tarihinde ilk Bulgaristan prensinin seçilmesiyle birlikte yürürlüğe girmiştir.¹⁷¹ Yürürlüğe girmesinin ardından anayasada 1893, 1891 ve 1911 tarihlerinde muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.¹⁷² Anayasa, 1947 Dimitrov Anayasası'nın yürürlüğe girdiği 6 Aralık 1947 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Tırnova Anayasası, Bulgaristan'ın ilk anayasasıdır. Adını Kurucu Meclis tarafından kabul edildiği şehir ve Bulgaristan'ın ilk başkenti olan Tırnova şehrinden almaktadır.¹⁷³ Anayasanın yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan resmî olarak hâlâ Osmanlı'ya bağlı bir Prenslik statüsündedir. 1909 yılında Bulgaristan'ın Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanıp Krallık statüsüne geçmesiyle birlikte 1911 tarihli değişiklik ile anayasanın hükümleri de buna göre tadil edilmiştir. Anayasa, 1944 yılında komünist rejime geçilmesinin ardından da komünist Dimitrov Anayasası'nın yürürlüğe girdiği 1947 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Anayasanın yürürlüğe girdiği dönemin 1877-1878 93 Harbi Göçü'nden sonraki dönem olduğu ve anayasanın yürürlük döneminde 1912-1913 Balkan Savaşları Göçü'nün gerçekleştiği, dolayısıyla Türkiye'ye gelen

https://www.uni-sofia.bg/index.php/eng/the_university/faculties/faculty_of_law/academic_staff, 13 Kasım 2024.

¹⁶⁷ Bulgar anayasaları ve anayasacılığı hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Milen Lyubenov/Vladimir Stanev, **Bulgarski Konstitutsii**, Sofiya, Sdrjenje Bılgarska İstoria, 2020.

¹⁶⁸ Konstitutsiyata na Bılgarskoto Knyajestvo.

¹⁶⁹ Anayasanın orijinal Bulgarca metni için bkz. (Çevrimiçi) “https://www.parliament.bg/pub/Konstitutsiya_1879.pdf”, 18 Kasım 2024.

¹⁷⁰ Ceylan, eserinde anayasanın Türkçe tercüme metnine yer vermiştir. Bkz. Ayhan Ceylan, Bulgaristan Emâreti (Prensliği) Anayasası: 1879 Tırnova Anayasası, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Sayısı**, Cilt: 21, Sayı: 44, 2022, s. 630-677.

¹⁷¹ Ceylan, **a.g.m.**, s. 633.

¹⁷² Anayasa değişikliklerine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Ceylan, **a.g.m.**, s. 653-655.

¹⁷³ İbrahim Kâmil, **a.g.e.**, s. 53.

Bulgaristan göçmenlerinin bu göçler yaşanırken işbu anayasa hükümlerine tabi oldukları unutulmamalıdır.

Anayasada “vatandaşlık (grajdanstvo)” ve “vatandaş (grajdanin)” ifadeleri yerine “tabiiyet (podanstvo)” ve “tebaa (podanitsi)” ifadeleri kullanılmıştır.¹⁷⁴ Bu durum, anayasanın yürürlüğe girdiği tarihte henüz modern anlamda vatandaşlık kavramının ortaya çıkmamış ve dolayısıyla hukukî düzenlemelere konu edilmemiş olması ile devlet Prenslik statüsünde olduğundan fertlerinin devletin vatandaşı olarak değil, devleti yöneten kişi/ailenin tebaası olarak değerlendirilmesiyle açıklanabilir.¹⁷⁵

176 177

Anayasada tabiiyete ilişkin hükümler, “Bulgaristan Prensliği Tabiiyeti” başlıklı ve 54-84. maddeleri haiz on ikinci kısımda düzenlenmiştir. Bu kısım, genel kurallar, devlet hizmeti ve kamu görevi, mülkiyet hakkı, vergi ve yükümlülükler, askerlik hizmeti, kişi, konut ve yazışma dokunulmazlığı, millî eğitim, basın özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ve dilekçe hakkı olmak üzere on bölümden oluşmaktadır.

Anayasanın yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan resmî olarak hâlâ Osmanlı’ya bağlı bir Prenslik olmasına rağmen, anayasanın tabiiyete ilişkin hükümlerinde yalnızca Bulgar tabiiyeti düzenlenmiş, Osmanlı tabiiyetine ve/veya

¹⁷⁴ Rafet Ulutürk, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁷⁵ Aslında Türk Dil Kurumu sözlüğü uyarınca, “tebaa”, eski dilde “uyruk” anlamına gelmektedir ve uyruk da “Bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan kimse, tebaa” olarak tanımlanmaktadır. “Vatandaş” ise, “yurttaş” ile eş anlamlı olup yurttaş kelimesi de “Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri; vatandaş” olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, kelime anlamı olarak tebaa ve vatandaş arasında önemli bir fark bulunmadığı yönünde bir yorum yapılması da mümkündür. Bu ayrım hakkındaki tartışmalar hakkında bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, *a.g.e.*, s. 7-11; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, *a.g.e.*, s. 4-6; Gülin Güngör, *Tâbiyet Hukuku Gerçek Kişiler – Tüzel Kişiler - Şeyler*, 11. Baskı, Ankara, Yetkin, 2023, s. 1.

¹⁷⁶ Benzer durum, ülkemiz için de geçerlidir. Yukarıda değinildiği üzere, saltanatın olduğu Osmanlı Devleti döneminde, benzer şekilde vatandaşlık yerine tabiiyet kavramı kullanılırdı. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile cumhuriyet rejimine ve tabiiyet kavramından vatandaşlık kavramına geçilmiştir.

¹⁷⁷ Anayasada tabiiyet ifadesinin kullanılmış olması, bu dönemde “tebaa” statüsünde olan kişilerin daha sonra “vatandaş” statüsünde olan kişilerden daha az hakka sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Bu ifade, dönemin ruhuna göre okunmalıdır. Aynı yönde bkz. Georgi Bliznaşki, *Bulgarskoto Grajdanstvo*, Sofiya, Universitetsko İzdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”, 2020, s. 18-19; Daniel Smilov/Elena Jileva, “The Politics of Bulgarian Citizenship: National Identity, Democracy and Other Uses”, *Citizenship Policies in the New Europe (Expanded and Updated Edition)*, Ed. Rainer Bauböck, Bernhard Perchinig, Wiebke Sievers, Amsterdam University Press, 2009, s. 242.

bunun Bulgar tabiiyetiyle olan ilişkisine dair hiçbir hükme yer verilmemiştir. Böylece Bulgaristan, bu anayasayla Osmanlı tabiiyetinden bağımsız bir Bulgar tabiiyeti kurumu öngörmüş ve anayasada belirlediği kişileri Osmanlı tebaası olarak değil, kendi tebaası olarak kabul etmiştir.¹⁷⁸

Anayasada Bulgaristan göçmenlerinin tabiiyetine ilişkin özel bir hüküm yer almamaktadır.¹⁷⁹ Ancak Anayasanın kimlerin Bulgaristan Prenslığı tebaası olduğunu hüküm altına alan 54. maddesi, Bulgaristan göçmenlerinin tabiiyetini de doğrudan ilgilendirmektedir. Buna göre, *“Bulgaristan’da doğan ve başka bir tabiiyete geçmemiş olanlar ile ebeveyni Bulgar tebaası olup yurtdışında doğmuş olanlar, Bulgaristan Prenslığı tebaası olarak kabul edilir.”*¹⁸⁰

Görüldüğü üzere, Bulgar tebaası olmak için gereken esas şart, Bulgaristan’da doğmuş olmaktır. Bu doğrultuda, anayasada tabiiyetin kazanılmasında temel esas olarak ius soli olarak adlandırılan doğum yeri (toprak) esasının kabul edildiği söylenebilecektir.^{181 182} Burada “Bulgaristan’da doğmuş olmak” ile kastedilen, “anayasanın yürürlükte olduğu dönemde Bulgaristan topraklarına dahil olan bir yerde doğmuş olmak”tır. Söz gelimi, Bulgaristan’ın kurulduğu tarih olan 1878’den önce, 1870 yılında Rusçuk’ta doğmuş olan ve Bulgaristan kurulduktan sonra Bulgaristan’da yaşamaya devam eden bir kişi de bu doğrultuda Bulgar tebaası olacaktır. Bu doğrultuda açıkça söylenebilir ki, bu anlamda Bulgaristan’da doğmuş olan Bulgaristan Türklerinin her biri, 1879 Tırnova Anayasası’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte anayasanın 54. maddesi uyarınca Bulgar tebaası haline gelmişlerdir.¹⁸³

¹⁷⁸ Öyle ki, değil ülke halkının tabiiyeti, ülkenin Osmanlı Devleti’ne tabii vassal bir devlet olduğu hususu dahi anayasada mevcut değildir. Anayasa metninde Osmanlı’ya, padişaha ve Bulgaristan Prenslığı’nın bunların egemenliği altında olduğuna dahi hiçbir ibare yoktur. Bu hususta bkz. Ceylan, **a.g.m.**, s. 633; Özcan Sert, “Bulgaristan’da Çoklu Vatandaşlık Siyaseti”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2023, s.71.

¹⁷⁹ Ulutürk, **a.g.e.**, s. 83.

¹⁸⁰ Vsički rodeni v Bilgariya, koito ne s prieli drugo podanstvo, sısto i oniya, koito rodeni drugadye otı rediteli, bilgarski podannitsi, broyatı se podannitsi na Bilgarskoto Knyajestvo.

¹⁸¹ Bliznaški, **a.g.e.**, s. 18; Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 213.

¹⁸² Vatandaşlığın ius soli esasına dayalı olarak kazanılmasına ilişkin bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 101-103; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 30; Erdem, **a.g.e.**, s. 110-111; Güngör, **a.g.e.**, s. 72-79. Ayrıca bkz. Hande Ünsal, “Doğum Anında Vatandaşlığın Kazanılmasında Ius Soli Esası”, **Public and Private International Bulletin**, Cilt 43, Sayı 2, 2023, s. 517-579.

¹⁸³ Bu husus, daha sonra yürürlüğe girmiş olan kanun hükümleriyle de açıklığa kavuşturulmuştur.

Ancak 54. maddede Bulgar tebaası olmak için Bulgaristan’da doğmuş olmakla birlikte zımnî olarak aranan bir diğer şart ise, “başka bir tabiiyete geçmemiş olmak” olarak öngörülmüştür. Bu doğrultuda kişi Bulgaristan’da doğmuş ve halihazırda Bulgar tebaası olsa bile, başka bir ülkenin tabiiyetine geçmesi halinde tabiiyetini kaybedecektir. İşte anayasa döneminde Bulgaristan’dan Osmanlı/Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türklerine, tabiiyet yönünden bu hüküm tatbik edilmiştir. Zira bu kişiler göç ederek Osmanlı tabiiyeti/Türk vatandaşlığı kazanmışlar ve anayasal olarak Bulgar tabiiyetini kaybetmişlerdir.

Bulgar tabiiyetinin kazanılması, kaybedilmesi ve bunlara ilişkin usuller gibi konular, anayasanın yürürlükte olduğu dönemde sırasıyla işbu çalışma kapsamında daha sonra incelenecek 1880, 1883, 1903 ve 1940 tarihli kanunlarla anayasanın ilgili hükmüyle paralel doğrultuda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Çalışma bağlamında bilinmesi gereken husus şudur: 1879 Tırnova Anayasası uyarınca, anayasanın yürürlüğe girmesinden önce veya sonra Bulgaristan topraklarında doğan ve daha sonra başka bir ülkenin tabiiyetine geçmemiş olan Bulgaristan Türkleri, Bulgar tebaasıdır.¹⁸⁴

2. 1947 Dimitrov Anayasası

Mülga 1947 Dimitrov Anayasası^{185 186 187}, 4 Aralık 1947 tarihinde Büyük Halk Meclisi tarafından kabul edilmiş, 6 Aralık 1947 tarihli ve 284 sayılı DV’de yayınlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁸ Yürürlüğe girmesinin ardından anayasada 1961, 1965, 1969 tarihlerinde muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Ayrıca belirtmelidir ki, kanaatimizce Tırnova Anayasası’nda vatandaşlığın liberal ve ülkede yaşayan herkesi kapsayıcı biçimde düzenlenmiş olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira anayasada Bulgar tabiiyetinin kazanılması yalnızca Bulgaristan’da doğmuş olma ve başka bir devletin tabiiyetine geçmeme şartlarına bağlanmış, etnik veya dinî hiçbir ayrıma yer verilmemiştir. Aynı yönde bkz. Anna M. Mirkova, “Citizenship Formation in Bulgaria: Protected Minority or National Citizens?”, **Journal of Muslim Minority Affairs**, Vol. 29, No. 4, December 2009, s. 471

¹⁸⁵ Konstitutsiyata na Narodna Republika Bılgariya.

¹⁸⁶ Anayasanın orijinal Bulgarca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.parliament.bg/bg/18>, 13 Kasım 2024.

¹⁸⁷ Anayasanın resmî İngilizce tercüme metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.parliament.bg/en/18>, 13 Kasım 2024.

¹⁸⁸ Kâmil, **a.g.e.**, s. 55; Ulutürk, **a.g.e.**, s. 191.

¹⁸⁹ Değişiklik metinleri için bkz. DV. 1961 - 89, DV. 1965 - 97, DV. 1969 - 89.

Anayasa, 1971 Jivkov Anayasası'nın yürürlüğe girdiği 18 Mayıs 1971 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Dimitrov Anayasası, Bulgaristan'ın ikinci ve komünist Bulgaristan'ın ilk anayasasıdır. Adını yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan'ın devlet başkanlığı görevini yapan Georgi Dimitrov Mihaylov'dan almaktadır.¹⁹⁰ Anayasanın yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan, 1944'teki devrim neticesinde artık komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti statüsünü kazanmıştır ve anayasa, bir anlamda komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kurucu metni niteliğindedir.¹⁹¹ Anayasanın yürürlük döneminde 1950-1951 Toplu Göçü ve 1969-1978 Yakın Akraba Göçü'nün bir kısmının gerçekleştiği, dolayısıyla Türkiye'ye gelen Bulgaristan göçmenlerinin bu göçler yaşanırken işbu anayasa hükümlerine tabi oldukları unutulmamalıdır.

Bu anayasada önceki 1879 Tırnova Anayasası'nın aksine, bu kez “tabiiyet (podanstvo)” ve “tebaa (podanitsi)” ifadeleri yerine “vatandaşlık (grajdanstvo)” ve “vatandaş (grajdanin)” ifadeleri kullanılmıştır. Bu durum, artık tarihin daha ileri bir tarih olması ve dolayısıyla vatandaşlık kavramının dünya çapında yerleşerek hukukî düzenlemelere konu edilmesi ile devlet artık halk cumhuriyeti rejimiyle yönetildiğinden fertlerinin devleti yöneten kişi/ailenin tebaası yerine devletin vatandaşları olarak değerlendirilmesiyle açıklanabilir.¹⁹² Bulgaristan, bu anayasa ve sonraki anayasalar dönemlerinde önce sosyalist rejimle ve sonrasında cumhuriyet rejimiyle yönetilmiştir ve bundan böyle anayasalarda artık “vatandaşlık/vatandaş” ifadeleri kendine yer bulmuştur.

Anayasada vatandaşlığa ilişkin hükümler, “Vatandaşların Temel Hakları ve Yükümlülükleri”¹⁹³ başlıklı ve 71-94. maddeleri haiz sekizinci kısımda düzenlenmiştir.

¹⁹⁰ Ulutürk, **a.g.e.**, s. 191.

¹⁹¹ Söz gelimi, Anayasanın ilk maddesinde “*Bulgaristan, Bulgar halkının monarşi-faşist diktatörlüğe karşı kahramanlıkla dolu mücadelesi ve 9 Eylül 1944'teki muzaffer halk ayaklanması sonucunda kurulan, temsili hükümete sahip bir Halk Cumhuriyetidir.*” ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Ulutürk, **a.y.**

¹⁹² Bu hususta Tırnova Anayasası bahsindeki açıklamalara bakınız.

¹⁹³ Osnovni Prava i Zafiljeniya na Grajdane.

Bu anayasada da 1879 Tırnova Anayasası'na benzer olarak Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel bir hüküm yer almamaktadır.¹⁹⁴ Ayrıca bu kez, kimlerin Bulgar vatandaşı olduğu, vatandaşlığın kazanılması, kaybedilmesi ve bunlara ilişkin usuller gibi hususlara ilişkin hükümler de anayasa metninde kendine yer bulmamıştır.¹⁹⁵ Anayasada vatandaşlığa ilişkin hükümleri haiz sekizinci kısımda daha ziyade vatandaşların eşitliği, çalışma hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, eğitim hakkı, sağlık hakkı, adil yargılanma hakkı gibi vatandaşların hak ve özgürlüklerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Vatandaşlığın kazanılması, kaybedilmesi ve bunlara ilişkin usuller gibi konular, anayasanın yürürlükte olduğu dönemde sırasıyla sırasıyla işbu çalışma kapsamında daha sonra incelenecek olan 1948 ve 1968 tarihli vatandaşlık kanunlarıyla ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Bu anayasa kapsamında ayrıca değinilmesi gereken bir husus şudur ki, bu anayasa ile Bulgaristan'da etnik azınlıklar olduğu, ilk kez anayasal olarak kabul edilmiştir. Anayasanın 79. maddesinin 1. fıkrasındaki *“Ulusal azınlıklar anadillerini öğrenme ve ulusal kültürlerini geliştirme hakkına sahiptir ve Bulgar dilinin öğrenimi zorunludur.”*¹⁹⁶ ifadeleriyle eğitim hakkına ilişkin bir düzenleme getirilirken, zımnî olarak Bulgaristan'da etnik azınlık statüsünde ve Bulgar dilinden başka dil konuşan vatandaşlar da olduğu kabul edilmiş, bunlar “ulusal azınlık” anlamına gelen “natsionalite maltsinstva” ifadesiyle nitelendirilmiştir. Böylece, çok sınırlı bir boyutta da olsa anayasada Bulgaristan Türklerinin de içinde bulunduğu etnik azınlıklara Bulgaristan tarihinde ilk kez yer verilmiştir.

¹⁹⁴ Ulutürk, **a.g.e.**, s. 192.

¹⁹⁵ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 21; Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 218.

¹⁹⁶ Grajdannite imat pravo na obrazovanie. Obrazovanieto e svetsko, s demokratičeski i progresiven duh. Natsionalnite maltsinstva imat pravo da se učit na svoja mayčin ezik i da razvivat natsionalnata si kultura, kato izučavaneto na bılgarskiya ezik e zadıljitelno.

3. 1971 Jivkov Anayasası

Mülga 1971 Jivkov Anayasası^{197 198 199}, 18 Mayıs 1971 tarihinde V. Ulusal Meclis tarafından kabul edilmiş, aynı gün DV’de yayınlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir.²⁰⁰ Yürürlüğe girmesinin ardından anayasada 1990 yılında arka arkaya beş adet değişiklik yapılmış²⁰¹, akabinde anayasa, yürürlükteki 1991 Anayasası’nın yürürlüğe girdiği 13 Temmuz 1991 tarihinde yürürlükten kalkmıştır.

Jivkov Anayasası, Bulgaristan’ın üçüncü ve komünist Bulgaristan’ın ikinci anayasasıdır. Adını yürürlüğe girdiği dönemde devlet başkanlığı görevini yapan Todor Jivkov’dan almaktadır.²⁰² Anayasanın yürürlüğe girdiği dönemde komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti iktidarı devam etmektedir. 1962-1971 yılları arasında başbakanlık görevi yapan Todor Jivkov, anayasanın yayınlanmasının ardından 1971 yılının temmuz ayında cumhurbaşkanlığı makamına denk sayılabilecek devlet konseyi başkanlığına getirilmiş, 1989 yılının kasım ayına kadar bu görevini sürdürmüştür. Todor Jivkov’un görevden uzaklaştırılmasının ardından sosyalist rejim sona ermiş, esasen anayasada 1990 yılında arka arkaya yapılan değişiklikler de sosyalist rejimden demokratik rejime geçiş amacıyla yapılmıştır.²⁰³ Anayasanın yürürlük döneminde 1969-1978 Yakın Akriba Göçü’nün bir kısmının ve 1989-1990 Zorunlu Göçü’nün gerçekleştiği, dolayısıyla Türkiye’ye gelen Bulgaristan göçmenlerinin bu göçler yaşanırken işbu anayasa hükümlerine tabi oldukları unutulmamalıdır.

Anayasada vatandaşlığa ilişkin hükümler, “Vatandaşların Temel Hakları ve Yükümlülükleri”²⁰⁴ başlıklı ve 34-65. maddeleri haiz üçüncü kısımda düzenlenmiştir.

Bu anayasada da 1879 Tırnova Anayasası ve 1947 Dimitrov Anayasası’na benzer bir şekilde Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel bir hüküm

¹⁹⁷ Konstitutsiyata na Narodna Republika Bılgariya.

¹⁹⁸ Anayasanın orijinal Bulgarca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.parliament.bg/bg/19>, 13 Kasım 2024.

¹⁹⁹ Anayasanın resmî İngilizce tercüme metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.parliament.bg/en/19>, 13 Kasım 2024.

²⁰⁰ Kâmil, **a.g.e.**, s. 56; Ulutürk, **a.g.e.**, s. 231.

²⁰¹ Değişiklik metinleri için bkz. DV. 1990 - 6, 1990 - 29, DV. 1990 - 87, DV. 1990 - 94, DV. 1990 - 98.

²⁰² Ulutürk, **a.g.e.**, s. 231.

²⁰³ Ulutürk, **a.y.**; Ulutürk, **Dünden Bugüne Bulgaristan 1990-2020**, İstanbul, Gülmat, 2023, s. 19.

²⁰⁴ Osnovni Prava i Zadıljeniya na Grajdante.

mevcut değildir.²⁰⁵ Ve yine 1947 Dimitrov Anayasası'na benzer olarak kimlerin Bulgar vatandaşı olduğu, vatandaşlığın kazanılması, kaybedilmesi ve bunlara ilişkin usuller gibi hususlara ilişkin hükümler mevcut değildir. Anayasanın 34. maddesindeki *“Bulgar vatandaşlığı kanunla belirlenen usule göre kazanılır ve kaybedilir”*²⁰⁶ hükmüyle vatandaşlığa ilişkin hükümlerin kanunla düzenlenmesi öngörülmüş, böylece vatandaşlık bahsi anayasanın yürürlükte olduğu dönem boyunca yürürlükte kalan ve işbu çalışma kapsamında daha sonra incelenecek olan 1968 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine tabi tutulmuştur.

Bu anayasa kapsamında yine 1947 Dimitrov Anayasası'na benzer olarak 45. maddenin 7. fıkrasındaki *“Bulgar soylu olmayan vatandaşlar, zorunlu Bulgar dili eğitiminin yanı sıra kendi dilini de öğrenme hakkına sahiptir.”*²⁰⁷ ifadeleriyle yine eğitim hakkına ilişkin bir düzenlemeyle etnik azınlıklara yer verilmiş, ancak bu kez “ulusal azınlık” anlamına gelen “natsionalite maltsinstva” ifadesi yerine “Bulgar soylu olmayan vatandaşlar” anlamına gelen “grajdanite ot nebilgarski proizhod” ifadesi kullanılmıştır. Böylece Bulgaristan Türklerinin de içinde bulunduğu etnik azınlıklar, bir kez daha anayasada kendine sınırlı bir boyutta yer bulmuştur.

4. 1991 Anayasası

1991 Anayasası^{208 209 210}, 12 Temmuz 1991 tarihinde Büyük Halk Meclisi tarafından kabul edilmiş, ertesi gün 13 Temmuz 1991 tarihli DV’de yayınlanarak aynı tarihte yürürlüğe girmiştir.²¹¹ Yürürlüğe girmesinin ardından anayasada 1991, 2003,

²⁰⁵ Ulutürk, **Dünden Bugüne Bulgaristan 354-1989**, s. 232.

²⁰⁶ Bilgarsko grajdanstvo se pridobiva i zagubva por eda, ustanoven ot zakona.

²⁰⁷ Grajdanite ot nebilgarski proizhod osven zadiljitelno izuçavane na bilgarskiya ezik imat pravo na izuçavat i svoya ezik.

²⁰⁸ Konstitutsiya na Republika Bılgariya.

²⁰⁹ Anayasanın orijinal Bulgarca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.parliament.bg/bg/const>, 13 Kasım 2024.

²¹⁰ Anayasanın resmî İngilizce tercüme metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.parliament.bg/en/const>, 13 Kasım 2024.

²¹¹ Ulutürk, **Dünden Bugüne Bulgaristan 1990-2020**, s. 28.

2005, 2006, 2007, 2015, 2023 ve 2024 yıllarında muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.²¹² Anayasa, günümüzde hâlâ yürürlüktedir.

1991 Anayasası, Bulgaristan'ın dördüncü ve demokratik Bulgaristan'ın ilk anayasasıdır. Anayasanın yürürlüğe girdiğı dönemde Bulgaristan'da 1989-1990 olayları neticesinde komünist rejim sona ermiş, ülke demokratik Bulgaristan Cumhuriyet statüsünü kazanmıştır. Anayasa, bu anlamda demokratik Bulgaristan Cumhuriyeti'nin kurucu metnidir. Anayasa, birçok yönden önceki anayasalardan farklı bir rejim öngörmekle birlikte genel anlamda liberal karakterdedir.²¹³ 1989-1990 Zorunlu Göçü her ne kadar işbu anayasanın değil, bir önceki 1971 Jivkov Anayasası'nın yürürlük döneminde meydana gelmiş olsa da, mevzubahis göç hareketliliğı bir bakıma komünist rejimin baskıcı uygulamaları neticesinde gerçekleşmiş olduğundan bu göç kapsamında Bulgaristan'ı terk eden göçmenlerin vatandaşlığına ilişkin 1991 Anayasası'nda öngörülen hüküm ve prensipler uygulanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında izah edileceğı üzere, bu göçmenlere Bulgar vatandaşlığı hakkı bakımından o dönem yürürlükte olan mevzuat hükümlerinin uygulanmamasının sebebi budur.

Anayasada vatandaşlığa ilişkin hükümler, "Vatandaşların Temel Hakları ve Yükümlülükleri"²¹⁴ başlıklı ve 25-61. maddeleri haiz ikinci kısımda düzenlenmiştir.

Bu anayasada da 1879 Tırnova Anayasası, 1947 Dimitrov Anayasası ve 1971 Jivkov Anayasası'na benzer bir şekilde Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel bir hüküm mevcut değildir.²¹⁵ Ancak bu anayasada, bu kez kimlerin Bulgar vatandaşı olduğu, vatandaşlığın kazanılması, kaybedilmesi ve bunlara ilişkin usuller gibi hususlar temel prensipler bakımından kuşkuya yer verilmeyecek şekilde düzenlenmiştir.

²¹² Değişiklik metinleri için bkz. DV. 13.07.1991 - 56, DV. 26.09.2003 - 26, DV. 25.02.2005 - 18, DV. 31.03.2006 - 27, DV. 26.09.2006 - 78, DV. 06.02.2007 - 12, DV. 18.12.2015 - 100, DV. 22.12.2023 - 106, DV. 06.08.2024 - 66.

²¹³ Ulutürk, "Yeni Anayasa'nın felsefesinde totaliter sosyalizmden demokrasiye ve serbest Pazar ekonomisine, yasaklar unutulup, baskı ve terör yasaklanarak, demokrasiye, adalet toplumuna ve insan haklarının tanındığı bir adil ortama geçmek varken..." ifadelerini kullanmıştır. Ulutürk, **a.g.e.**, s. 28. Ayrıca bkz. Sert, **a.g.t.**, s. 163.

²¹⁴ Osnovni Prava i Zadiljeniya na Grajdante.

²¹⁵ Ulutürk, **a.g.e.**, s. 28.

Anayasanın mevzubahis hususlara ilişkin 25. maddesi, aşağıdaki gibidir:

“(1) Bulgar vatandaşı, en az bir Bulgar vatandaşı ebeveynden doğan veya soy bağına dayalı olarak başka bir vatandaşlık kazanamamışsa Bulgaristan Cumhuriyeti topraklarında doğan kişidir. Bulgar vatandaşlığı ayrıca yetkili makam kararıyla da kazanılabilir.

(2) Bulgar soylu kişiler, Bulgar vatandaşlığını kolaylaştırılmış bir usulle kazanır.

(3) Hiç kimseye doğumla kazanılan Bulgar vatandaşlığı kaybettirilemez.

(4) Hiçbir Bulgar vatandaşı, Bulgaristan Cumhuriyeti tarafından onaylanmış, yayımlanmış ve yürürlüğe girmiş uluslararası bir antlaşmada aksi öngörülmedikçe ceza kovuşturması amacıyla başka bir Devlete veya uluslararası bir mahkemeye teslim edilemez.

(5) Yurt dışında bulunan her Bulgar vatandaşına Bulgaristan Cumhuriyeti koruması sağlanır.

(6) Bulgar vatandaşlığının kazanılması, korunması veya kaybedilmesine ilişkin şartlar ve usul kanunla belirlenir.”²¹⁶

Görüldüğü üzere, anayasanın 25. maddesinin 6. fıkrasında vatandaşlığa ilişkin hükümlerin kanunla düzenleneceği öngörülmekle birlikte, diğer fıkralarla bazı temel ve oldukça önemli konularda doğrudan anayasal düzlemde hüküm getirilmiştir. Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra, vatandaşlıkla ilgili hükümler 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu’nda anayasadaki ilgili hükümlere paralel olarak ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.²¹⁷

Ayrıca değinilmesi gereken bir husus da şudur ki, bu anayasada da 1947 Dimitrov ve 1971 Jivkov Anayasası’ndaki düzenlemelere benzer olarak 36. maddenin

²¹⁶ (1) Български гражданин е всеки, на когото поне едният родител е български гражданин или който е роден на територията на Република България, ако не придобива друго гражданство по произход. Българско гражданство може да се придобие и по натурализация.

(2) Лицата от български произход придобиват българско гражданство по облекчен ред.

(3) Български гражданин по рождение не може да бъде лишен от българско гражданство.

(4) Гражданин на Република България не може да бъде предаден на друга държава или на международен съд за целите на наказателно преследване, освен ако това е предвидено в международен договор, ратифициран, обнародван и влязъл в сила за Република България.

(5) Българските граждани, пребиваващи в чужбина, са под закрилата на Република България.

(6) Условията и редът за придобиване, запазване и загубване на българското гражданство се определят със закон.

²¹⁷ Daha sonra değinileceği üzere, anayasadaki eşitlikçi yaklaşım, vatandaşlık kanununa da yansımıştır. Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 222.

2. fıkrasında “*Ana dili Bulgarca olmayan vatandaşlar, Bulgarcanın zorunlu öğrenimi yanında kendi dillerini öğrenme ve kullanma hakkına sahiptir.*”²¹⁸ hükmüyle yine eğitim hakkına ilişkin bir düzenlemeyle etnik azınlıklara yer verilmiş, bu kez de önceki anayasalardaki “etnik azınlıklar” anlamına gelen “natsionalite maltsinstva” ve “Bulgar soylu olmayan vatandaşlar” anlamına gelen “grajdanite ot nebilgarski proizhod” ifadeleri yerine “ana dili Bulgarca olmayan vatandaşlar” anlamına gelen “grajdanite, za koito bilgarskiyat ezik ne e mayçin” ifadesi tercih edilmiştir.²¹⁹ Böylece Bulgaristan Türklerinin de içinde bulunduğu etnik azınlıklara bir kez daha anayasada farklı bir nitelendirmeye ve sınırlı bir boyutta yer verilmiştir.

C. Milletlerarası Antlaşmalar

Bulgar hukukunda vatandaşlığa ve Bulgaristan göçmenlerine ilişkin hükümlere dair bir diğer temel kaynak, milletlerarası antlaşmalardır. Önemle belirtilmelidir ki, Bulgaristan’ın taraf olduğu ve vatandaşların eşitliği ve hakları gibi konuların düzenlendiği çok sayıda milletlerarası antlaşma bulunmaktadır. Ancak çalışma Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığı özelinde olduğu için bu antlaşmalar çalışma kapsamına alınmamış, bunun yerine özellikle Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin düzenlemeleri içeren, bilhassa Osmanlı/Türkiye ve Bulgaristan’ın tarafı olduğu iki taraflı milletlerarası antlaşmalara yer vermeye çalışmıştır.²²⁰

Bu kapsamda incelenecek antlaşmalar, 1878 Berlin Antlaşması, 1909 İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi, 1913 İstanbul Antlaşması, 1925 Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi ve 1968 Göç Antlaşmasıdır.

²¹⁸ Grajdanite, za koito bilgarskiyat ezik ne e mayçin, imat pravo nared sis zadljitelnoto izuçavane na bilgarskiya ezik da izuçavat i polzvat svoya ezik.

²¹⁹ Ulutürk, **a.g.e.**, s. 84.

²²⁰ Çalışmada yer verilmeyen antlaşmalara örnek olarak 1919 tarihli Neuilly Barış Antlaşması, 1947 tarihli Bulgar Barış Antlaşması, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 1975 tarihli Helsinki Bildirisi verilebilir.

1. 1878 Berlin Antlaşması

1878 Berlin Antlaşması^{221 222}; Büyük Britanya, Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Rusya ve Osmanlı devletleri arasında akdedilmiş çok taraflı bir milletlerarası antlaşmadır. Antlaşma, 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin’de imzalandığından “Berlin Antlaşması” adıyla anılmaktadır. Antlaşma, 93 Harbi’nin sona ermesinin ardından akdedilmiş ve bu antlaşmayla Bulgaristan Prensliği resmî anlamda kurulmuştur. Antlaşma, esasen savaş sonrası barışın tesis edilmesine yönelik bir antlaşmadır.

Antlaşma, 64 maddeden ibarettir ve bunlardan 22 tanesi Bulgaristan ve Bulgarlarla ilgilidir.²²³ Antlaşmanın 1. maddesinde Bulgaristan’ın Osmanlı egemenliği altında özerk ve vergi ödeyen bir prenslik olarak kurulup Hristiyan bir hükümete ve millî bir orduya sahip olacağı hüküm altına alınmış, 2. maddede de bu Prenslik’in sınırları çizilmiştir.

Konu bakımından hemen belirtilmelidir ki, antlaşmada Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel bir hüküm mevcut değildir. Ancak antlaşmanın 4. maddesinde yeni kurulan Bulgaristan’daki Türklerin hakları garanti altına alınmış, 5. maddesinde de ülkede din ve mezhep ayrılığı yapılamayacağı, farklı din ve mezhepten olanların da Bulgarlar gibi medeni ve politik haklardan yararlanacağı belirtilerek hem olası ayrımcı yöndeki uygulamaların önüne geçmeye çalışılmış, hem de bir anlamda Bulgaristan’daki yaşayan başta Türkler olmak üzere azınlıklar hukuken tanınmıştır.²²⁴

Şu da önemli bir meseledir ki, antlaşmanın 12. maddesiyle Bulgaristan’da yaşamaktayken yerini terk eden veya göç edenlerin geriye bıraktıkları mal ve mülkleri koruyabileceği ve üçüncü kişiler vasıtasıyla işletebileceği hükmü getirilmiştir. Bu madde, Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığıyla ilgili olmamakla birlikte madde

²²¹ Tam adıyla “Doğu’daki İşlerin Çözümlemesine İlişkin Antlaşma”.

²²² Antlaşmanın tam metni için bkz. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri Cilt: I Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1953, s. 403-424.

²²³ Muhammed Ahmetaj, “Berlin Kongresi ve Sonuçlarının Osmanlı Devleti ve Arnavutlar Üzerindeki Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Bursa, 2011, s. 71.

²²⁴ Köse, **a.g.m.**, s. 269-270.

hükümüyle esasen Bulgaristan'dan göç edecek bir kesim olacağı öngörülmüş ve bunların gayrimenkulleri üzerindeki hakları düzenleme altına alınmıştır.²²⁵

Son olarak belirtilmelidir ki, 12. maddenin 3. fıkrasında “*Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine seyahat eden veya buralarda ikamet eden Bulgaristan Prensliği'ne mensup kişiler, Osmanlı makamlarına ve kanunlarına tabi olacaklardır.*” ifadesi kullanılmak suretiyle Bulgaristan Prensliği'ne mensup kişilerin Bulgaristan sınırları içinde Osmanlı makamlarına ve kanunlarına tabi olmadıkları, bu anlamda vatandaşlık anlamında da özerk bir Bulgar vatandaşlık hukuku kurumunun mevcut olduğunun zımnen kabul edildiği yönünde bir yorum yapmak da kanaatimizce yerinde olacaktır.

2. 1909 İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi

1909 İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi²²⁶, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Krallığı arasında akdedilmiş iki taraflı milletlerarası antlaşmalardır. Antlaşmaların her ikisi de 19 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da imzalandığından iki antlaşma birlikte “1909 İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi” adıyla anılmaktadır. Antlaşmalar, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesinin ardından akdedilmiş ve bu antlaşmalarla Osmanlı, kendisinden bağımsızlık ilan eden Bulgaristan'ı bağımsız bir krallık olarak resmen tanımıştır.

Protokol ve Sözleşme'de, 1878 Berlin Antlaşması'na benzer olarak Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel bir hüküm mevcut değildir.²²⁷ Protokol ile yine Berlin Antlaşması'yla aynı doğrultuda Bulgaristan'daki Türk azınlığın hak ve özgürlükleri garanti altına alınmıştır. Sözleşme ise, Bulgaristan'daki Müslümanların temsilcisi konumunda olan müftülüklerle ilişkindir.²²⁸ Ancak belirtilmelidir ki,

²²⁵ Köse, **a.g.m.**, s. 276.

²²⁶ Protokol ve Sözleşme'nin orijinal metinlerine, yoğun gayretlerimize rağmen ulaşamamıştır. Çalışmada Protokol ve Sözleşme hükümlerine Şimşir ve Serbestoğlu'ndan naklen yer verilmiştir. Protokol ve Sözleşme'nin tam adlarına ulaşamama sebebi de aynıdır.

²²⁷ Serbestoğlu, **a.g.t.**, s. 235.

²²⁸ Şimşir, **a.g.e.**, s. 482-484. Çalışma kapsamında olmamakla birlikte, Başmüftülük, günümüzde dahi Bulgaristan'daki Müslümanların dinî temsilcisi olarak görevini sürdürmeye devam etmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Ali Hüseyinoğlu/Hayri Emin, “Post-Komünist Süreçte Başmüftülük ve

Sözleşme ve Protokol’de her ne kadar göçmenlerin vatandaşlığına ilişkin özel bir hüküm olmasa da, Osmanlı Protokol ve Sözleşme hükümlerince Bulgaristan’ın bağımsız bir krallık olarak varlığını tanıyarak esasen Bulgaristan’daki Türklerin Bulgar vatandaşı olduğu yönündeki “de facto” durumu da artık “de jure” olarak kabul etmiştir.²²⁹

3. 1913 İstanbul Antlaşması

1913 İstanbul Antlaşması^{230 231}, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Krallığı arasında akdedilmiş iki taraflı bir milletlerarası antlaşmadır.²³² Antlaşma 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul’da imzalandığından “1913 İstanbul Antlaşması” adıyla anılmaktadır. Antlaşma, 1912-1913 Balkan Savaşları’nın ardından akdedilmiştir ve antlaşmada bu savaşın neticelerine ilişkin hükümler yer almıştır.²³³

Antlaşma, 20 maddeden ibarettir ve 5 adet eki bulunmaktadır. Antlaşmanın 1. maddesinde Osmanlı ve Bulgaristan’ın yeni sınırları çizilirken 2. maddede de tarafların 15 gün içinde birbirlerine ait olan arazileri terk edeceği ve 3 hafta içinde de ordularını terhis edeceği düzenlenmiştir. Böylece antlaşma, aslında 1878 Berlin Antlaşması’na benzer bir şekilde savaş sonrası barışın tesisine yönelik bir antlaşmadır. Bazı yazarlar, antlaşmayı bir “nüfus mübadelesi” olarak dahi değerlendirmişlerdir.²³⁴

Bulgaristan Türklerinin Dinî Hürriyetleri”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 39, 2021, s. 247-287.

²²⁹ Serbestoğlu, **a.g.t.**, s. 235. Osmanlı’nın Protokol ve Sözleşme’nin akdedilmesinin ardından Bulgaristan’dan gelen göçmenleri yabancı olarak kabul edip buna göre işlem yapması, bu durumun bariz bir göstergesidir. Bkz. s. 38.

²³⁰ Tam adıyla “Devlet-i Aliye ile Bulgaristan Hükûmeti Beyninde Akdolan Sulh Muahedenamesi”.

²³¹ Antlaşmanın tam metni için bkz. Nihat Erim, **a.g.e.**, s. 457-476.

²³² Antlaşma hakkında detaylı bilgi için bkz. Besna Önler, “Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Krallığı İlişkileri (29 Eylül 1913-12 Ekim 1915)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2022.

²³³ Ahmet Maranki, “Sosyal Yönleri İtibariyle Bulgaristan’dan Göç”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1990, s. 25.

²³⁴ Önler, **a.g.t.**, s. 82-85; Özgür, **a.g.t.**, s. 79-94; Nuran Koltuk, “1913 İstanbul Antlaşması ve Osmanlı-Bulgar Nüfus Mübadelesi”, **Uluslararası Mübadele Sempozyumu ve Mübadelenin 94. Yılı Anma Etkinlikleri (30 Ocak-1 Şubat 2017)**, Haziran 2017, Tekirdağ, s. 127-141.

Bu antlaşma ile, ilk kez Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığı meselesi bir milletlerarası antlaşma kapsamında düzenlenmiştir.²³⁵ Antlaşmanın ilgili 7. madde hükmü aşağıdaki gibidir:

“Osmanlı’dan Bulgaristan’a devredilen toprakların esas sakinlerinden (ahali-i asliye) olup orada ikamet edenler, Bulgar tebaası olacaklardır.

Ahaliden bu suretle Bulgar tabiiyetine geçmiş olanlar bulundukları yerlerde dört yıl içinde Bulgar mahalli memurlarına sadece bir beyanname vererek ve Osmanlı konsolosluklarında tescil işlemi yaparak Osmanlı tabiiyetini seçme yetkisine sahip olacaklardır.

Bu beyanname yabancı ülkelerdeki Bulgar konsolosluklarının görevlilerine teslim edilecek ve Osmanlı konsoloslukları tarafından kayıt altına alınacak ve tescil edilecektir.

Tabiiyet seçimi kişiseldir ve Osmanlı hükümetince zorunlu değildir. Hâlâ küçük olanlar, reşit olma tarihlerinden itibaren dört yıl içinde bu haklarını kullanacaklardır. (Balkan Savaşları’ndan sonra) terk edilmiş topraklarda ikamet eden Müslümanlar bu süre içinde askerlik hizmetine tabi tutulmayacak ve tek bir gün bile askerî tazminata tabi tutulmayacaklardır.

Bu Müslümanlar hakk-ı hıyarlarını kullandıktan sonra dört yıl süreyle (Balkan Savaşları’ndan sonra) terk edilmiş topraklarda kalacaklar ve taşınır mallarını ihracat vergilerinden muaf olarak elden çıkarma yetkisine sahip olacaklardır. Ayrıca şehir, kasaba ve köy halkı her türlü taşınmaz mallarını koruyabilir ve üçüncü kişiler marifetiyle idare ettirebilirler.”

Görüldüğü üzere, antlaşmanın 7. maddesiyle öncelikle Osmanlı’dan Bulgaristan’a geçen topraklarda yaşayanların Bulgar tebaası olacağı hüküm altına alınmış, ardından bunlara Osmanlı tabiiyetine geçmek için 4 yıllık bir seçim hakkı tanınmıştır.²³⁶ Seçim hakkı, şahsa özel olarak düzenlenmiş, kişiler Bulgar tabiiyetinde kalmak veya Osmanlı tabiiyetine geçmek hususunda serbest bırakılmıştır.

²³⁵ Önler, **a.g.t.**, s. 100.

²³⁶ Seçim (option) hakkı, arazi terk ve ilhakı halinde egemen hale gelen devletin ilhak ettiği topraklarda terk eden devlet vatandaşı olarak bulunan ve ilhak neticesinde kendi vatandaşı haline gelen kişilere, eski vatandaşı oldukları devletin vatandaşlığını seçme yönünde tanıdığı haktır. Uygulamada seçim hakkı genellikle terk eden ve ilhak eden devlet arasında akdedilen milletlerarası antlaşmalarda düzenlenmekte, hakkın kullanılması için de belirli bir süre öngörülmekte ve hakkın kullanılması ile arazinin terki ve malların tasfiyesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda 1913 İstanbul Antlaşması, Türkiye (Osmanlı) ve Bulgaristan arasında seçim hakkının kullanılmasına dair ilk ve son antlaşmadır. Seçim hakkına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 263-266; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 208-211; Güngör, **a.g.e.**, s. 246-247; Ergin Nomer, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 31. Baskı, İstanbul, Filiz, 2023, s. 186-188.

1909 İstanbul Antlaşması'nın ilgili hükmü, konu bağlamında oldukça önemlidir. Zira bu hükümle öncelikle Bulgaristan göçmenleri olgusu kabul edilmekte, daha sonra bunların her halde aslî olarak Bulgar tebaası olduğu düzenlenmekte ve göç etmeleri halinde tabiiyet durumlarına ilişkin özel bir düzenleme öngörülmektedir.

Böylece özetle şu şekilde bir değerlendirmede bulunulabilir: 29 Eylül 1913 tarihinde Bulgaristan topraklarında esas sakin olarak bulunan Türkler, antlaşma uyarınca Bulgar tebaasıdır. Bunlar, 4 yıl içerisinde seçim haklarını kullanarak Osmanlı'ya göç etmişlerse Bulgar tabiiyetini kaybedip Osmanlı tabiiyetini kazanmışlardır. Bulgaristan'da kalmayı seçenler ise, Bulgar tebaası olmaya devam etmişlerdir.²³⁷

4. 1925 Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi

1925 Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi^{238 239}, Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Krallığı arasında akdedilmiş iki taraflı milletlerarası antlaşmalardır.²⁴⁰ Antlaşmaların her ikisi de 18 Ekim 1925 tarihinde imzalandığından birlikte “1925 Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi” adıyla anılmaktadırlar. Antlaşmalar, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve Bulgaristan'ın aynı safta savaşmasıyla iki devlet arasında oluşmuş olan dostane iklimin devam ettirilmesi gayesiyle akdedilmiştir.²⁴¹

Dostluk Antlaşması, 5 madde ve bir genel protokolden oluşmaktadır. Antlaşmada devletler arasında daimî bir barış ve dostluk kurulacağı belirtilmiş, Türkiye tarafından genel itibariyle Bulgaristan Türklerinin azınlık olarak hakları korunmaya çalışılmıştır. Antlaşmaya ekli protokolün B bendi ile, Türk ve Bulgar tebaaları tanımlanmıştır. Buna göre:

²³⁷ Her ne kadar böyle olsa da, daha sonra değinilecek 1940 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu'nun 66. maddesi uyarınca bu hükmün uygulamada anlamı kalmamıştır.

²³⁸ Tam adlarıyla “Türkiye ile Bulgaristan Arasında Münakit Muhadenet Muahedenamesi” ile “Türkiye ile Bulgaristan Beyninde Münakit İkamet Mukavelenamesi”.

²³⁹ Antlaşmaların tam metni, uygun bulma kanununun ekinde mevcuttur. RG. 20.06.1926 - 403.

²⁴⁰ Antlaşmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Hamza Eroğlu, “Türk-Bulgar İlişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması”, **Belleten**, Cilt 51, Sayı 201, 1987, 1339-1348.

²⁴¹ Maranki, **a.g.t.**, s. 28.

“1912’deki Türkiye arazisinde doğup da işbu Protokolün imza tarihine kadar Bulgaristan’a göç ederek Krallık’ta yürürlükte bulunan iç hukuka göre Bulgar tabiiyetini kazanmış bulunan ilcümle Bulgarları, Türk Hükümeti Bulgar tebaası olarak tanır.

Bulgaristan’ın 1912’deki sınırı dahilinde doğup da işbu Protokolün imza tarihine kadar Türkiye’ye göç ederek Cumhuriyet’te yürürlükte bulunan iç hukuka göre Türk tabiiyetini kazanmış bulunan ilcümle Müslümanları, Bulgar hükümeti Türk tebaası olarak tanır.”

Görüldüğü üzere, devletlerce karşılıklı olarak tabiiyet bakımından 1912 tarihi esas alınmış, bu tarihten antlaşma tarihi olan 1925’e kadar bir devletten diğerine göç ederek o devletin tabiiyetini kazananlar, göç edilen devlet tebaası olarak kabul edilmiştir. Yani çalışma bağlamında, antlaşma uyarınca 1925 tarihinde Bulgaristan’da bulunan Türkler Bulgar tebaası, halihazırda Türkiye’ye göç etmiş olan Türkler Türk tebaası olarak kabul edilmiştir.

İkamet Sözleşmesi ise, 12 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmede genel itibarıyla Türk tebaasının Bulgaristan’a, Bulgar tebaasının Türkiye’ye göçleriyle ilgili hususlar düzenlenmiştir. İkamet Sözleşmesi’nde her ne kadar Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık durumuna ilişkin bir hüküm yer almasa da, bu sözleşme hükümleri göçmenlerin göçleri bakımından oldukça büyük önem arz etmektedir. Zira sözleşmenin 1. maddesinde *“Akit taraflardan her birinin tebaası, diğer tarafın topraklarında ikamet etme ve yaşama hakkına sahip olacaklar ve dolayısıyla yürürlükteki kanun ve düzenlemelere uygun olarak serbestçe gidip gelebilecekler ve seyrüsefer edebileceklerdir.”* hükmüne, 2. maddede de *“Akit taraflar Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının ihtiyarî göçlerine hiçbir suretle mani olunmayacağını kabul ederler.”* hükmüne yer verilmiştir.²⁴² Sözleşmenin devam eden hükümlerinde göçlerin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği hüküm altına alınmış, böylece Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye olan göçleri ilk defa belirli bir düzene bağlanmıştır.²⁴³

Bu hükümler çalışmanın önceki kısımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, ortada bir çelişki olduğu görülecektir. Zira Bulgaristan, mevzubahis hükümler

²⁴² Antlaşmada açıkça “Bulgaristan Türkleri” ifadesinin kullanılmış olması da ayrıca dikkat çekicidir.

²⁴³ Şimşir, a.g.e., s. 492.

uyarınca Bulgaristan göçmenlerinin göçlerine hiçbir şekilde engel olmamayı taahhüt etmişken sözleşmenin akdedildiği tarihten daha sonraki tarihlerde sınır kapısını kapatmak suretiyle Bulgaristan göçmenlerinin göçlerine engel olmuştur. Sözleşmenin 11. maddesinde sözleşmenin dört yıl süreceğinin ve feshedilmezse feshedilene kadar yürürlükte kalacağının düzenlendiği, daha sonra da iki devlet tarafından da feshedilmediği hususları göz önünde bulundurulduğunda, sözleşme aslında akdedildiği 18 Ekim 1925 tarihinden itibaren yürürlüktedir ve Bulgaristan maalesef eylemleriyle sözleşmeye aykırı davranmıştır.²⁴⁴

5. 1968 Göç Antlaşması

1968 Göç Antlaşması^{245 246}, Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında akdedilmiş iki taraflı bir milletlerarası antlaşmadır. Antlaşma, 22 Mart 1968 tarihinde imzalandığından “1968 Göç Antlaşması” adıyla anılmaktadır.

Bilindiği üzere antlaşma, 1950-1951 Toplu Göçü’nün gerçekleşmesi ve ardından göçün durdurulması neticesinde ortaya çıkan parçalanmış aileler sorununu çözmek amacıyla akdedilmiştir. Antlaşmanın 1. maddesinde “1952 yılına kadar Türkiye’ye göç ederek Türk vatandaşlığını kazanan Türk soylu eski Bulgar vatandaşları ile ailevî ve akrabalık bağları olan Türk soylu Bulgar vatandaşlarından akrabalık ve bağlılık dereceleri aşağıda belirtilen kategoriye dahil bulunanlardan Türkiye’ye göç etmek arzu edenlerin göç meseleleri bu Antlaşma hükümleri dahilinde yürütülecektir.” denilerek antlaşmanın amacı ve kapsamına aldığı kişiler ortaya konulmuştur.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç ederek gelmiş olan Bulgaristan göçmenleri, antlaşmada “eski” ya da metindeki ifadesiyle “sabık” Bulgar vatandaşı olarak nitelendirilmiştir. Bu ifade, tek başına değerlendirildiğinde antlaşma tarihinden daha

²⁴⁴ Şimşir, a.g.e., s. 492-494.

²⁴⁵ Tam adıyla “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye’ye Göç Etmiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Cumhuriyeti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Göç Etmeleri Hakkında Antlaşma”.

²⁴⁶ Antlaşmanın tam metni için bkz. (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c035/mm__02035065ss0822.pdf, 13 Kasım 2024.

önce göç etmiş olan göçmenlerin hepsinin istisnasız olarak Bulgar vatandaşlığını kaybettiği anlamına gelebilecektir. Ancak daha sonra da değinileceği üzere, antlaşmadan önceki dönemde göç etmiş olup da hâlâ Bulgar vatandaşı olan göçmenler bulunduğundan, ifadenin bu anlama gelecek şekilde okunması doğru olmayacaktır. Bu anlamda ifadenin “önceden Bulgar vatandaşı olup daha sonra Türk vatandaşlığı kazanan eski Bulgar vatandaşları” anlamına gelecek şekilde okunması daha yerinde olacaktır.

Antlaşmada bu hüküm haricinde antlaşmadan önce göç etmiş veya antlaşma kapsamında göç edecek olan Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık durumuna ilişkin özel bir hüküm ise bulunmamaktadır.

D. Bulgar Vatandaşlık Kanunları

Bulgar vatandaşlık kanunları, Bulgar vatandaşlığı hakkında en detaylı ve doğrudan hükümleri içeren kaynaklardır. Bulgaristan’ın kurulduğu tarihten itibaren dördü tabiiyet ve üçü vatandaşlık olmak üzere vatandaşlık alanında yedi tane kanun çıkarılmıştır. Bunlardan ilki 1880 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu, ikincisi 1883 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu, üçüncüsü 1903 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu, dördüncüsü 1940 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu, beşincisi 1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu, altıncısı 1968 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu ve yedincisi günümüzde hâlâ yürürlükte olan 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunudur.²⁴⁷

²⁴⁷ Bulgaristan Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığı (Ministerstvo na Regionalno Razvitiie i Blagoustroystvoto) tarafından yapılan Bulgar vatandaşlığı kanunlarının tarihi ve 1904-1999 yılları arasında yürürlükte olan vatandaşlık kanunlarının bazı hükümlerinin resmî bir incelemesi için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.grao.bg/normact/hronSpravka.doc>, 13 Kasım 2024.

1. 1880 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu

Mülga 1880 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu^{248 249}, 20 Aralık 1880 tarihinde 94 sayılı DV’de yayınlanmış ve 8 Mart 1883 tarihinde 26 sayılı DV’de yayınlanan 1883 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu’nun yürürlüğe girmesine kadar yürürlükte kalmıştır.

Kanun, Bulgaristan’ın ilk vatandaşlık, o dönemki ifadesiyle tabiiyet kanunudur. Kanunun yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan’ın henüz yeni kurulmuş ve resmî olarak hâlâ Osmanlı’ya bağlı bir prenslik olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu denli eski bir dönemde dahi Osmanlı tabiiyetinden ayrı bir Bulgar tabiiyeti müessesinin bulunduğunu, bu doğrultuda Bulgaristan Türklerinin de Bulgar tebaası olduklarını ve bunlardan göç edip Türkiye’ye gelenlerin ve alt soylarının bugün dahi bu olguya dayalı çeşitli haklar ileri sürebileceğini göstermesi bakımından oldukça önemli bir kanun metni olduğu söylenebilecektir. Ayrıca, kanunun yürürlüğe girmesinden yalnızca birkaç yıl önce 1877-1878 93 Harbi Göçü’nün gerçekleşmiş ve müteakip göçlerin devam etmekte olduğu hususları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu kanun ve bundan sonraki 1883, 1903 ve 1940 tarihli kanunlarda “vatandaşlık (grajdanstvo)” ve “vatandaş (grajdanin)” ifadeleri yerine “tabiiyet (podanstvo)” ve “tebaa (podanitsi)” ifadeleri kullanılmıştır. Bu durumun sebebi hakkında daha önce anayasalar bahsinde yapmış olduğumuz açıklamaları tekrar etmekle yetiniyoruz.

Kanunun 1. maddesinin 1. fıkrası uyarınca: “*Bulgaristan Prenslığı topraklarında doğan ve yabancı bir ülkenin tebaası olmayan herkes, Bulgar tebaası olarak kabul edilir.*” İlgili maddede, 1879 Tırnova Anayasası’nın 54. maddesindeki düzenlemeye benzer olarak tabiiyetin kazanılmasında temel esas olarak ius soli esasının kabul edildiği söylenebilir.²⁵⁰ Kanunun yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan’ın henüz kurulmuş ve sınırlarını genişletmeye çalışan bir ülke olduğu düşünüldüğünde, tabiiyetin kazanılmasında ius soli prensibinin tercih edilmesinin

²⁴⁸ Zakon za Bilgarskoto Podanstvo.

²⁴⁹ Kanunun orijinal metnine yoğun gayretlerimize rağmen ulaşamamıştır. Çalışmada kanun hükümlerine Bliznaški ve Smilov/Jilena’dan naklen yer verilmiştir.

²⁵⁰ Bliznaški, a.g.e., s. 19; Smilov/Jileva, a.g.e., s. 215, 242.

doğal olduğu görülecektir. Devlet, toprakları üzerinde yaşayan herkesi mümkün olduğunca kendi tebaası kabul ederek büyümeye çalışmaktadır. Yine kanundaki *“Bulgar tebaası, Bulgaristan Prenslığı’nin kuruluşu sırasında Bulgaristan topraklarında ikamet eden veya burada doğan kişidir.”* hükmü de aynı doğrultudadır.²⁵¹

Kanunun ilgili hükümleri doğrultusunda, Bulgaristan Prenslığı’nin resmî olarak kurulduğu 1878 yılında halihazırda o dönemki Bulgaristan topraklarında önceden Osmanlı tebaası olarak bulunan herkesin etnik kökeni ne olursa olsun kanunen Bulgar tebaası olarak kabul edildiği, dolayısıyla kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte Bulgaristan Türklerinin her birinin Bulgar tebaası olarak kabul edildiği söylenebilir.^{252 253}

2. 1883 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu

Mülga 1883 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu^{254 255}, 8 Mart 1883 tarihinde 26 sayılı DV’de yayınlanmış ve 5 Ocak 1904 tarihinde 3 sayılı DV’de yayınlanan 1903 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu’nun yürürlüğe girmesine kadar yürürlükte kalmıştır.

Kanun, Bulgaristan’ın ikinci tabiiyet kanunudur. Kanunun yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan resmî olarak hâlâ Osmanlı’ya bağlı bir prenslik niteliğindedir ve bu hususta bir önceki kanun bahsinde yapmış olduğumuz açıklamaları tekrar ediyoruz. Ayrıca, kanunun yürürlükte olduğu dönemde göçlerin devam etmekte olduğu ile Doğu Rumeli Vilayeti topraklarının Bulgaristan tarafından ilhak edildiği ve buradaki Bulgaristan Türklerine tabiiyet yönünden bu kanun hükümlerinin uygulandığı hususları da göz önünde bulundurulmalıdır.

²⁵¹ Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 215.

²⁵² Sert, **a.g.t.**, s. 91.

²⁵³ Bu kişiler Bulgaristan hâlâ Osmanlı’ya bağlı bir prenslik statüsünde olduğundan Osmanlı tarafından Osmanlı tebaası olarak kabul edildiklerinden meydana gelmiş olan “tabiiyet krizi” için bkz. s. 37-38. Çalışma kapsamında bu kişilerin Bulgar tebaası olarak kabul edilebilecekleri şüphesizdir.

²⁵⁴ Закон за Българското Поданство.

²⁵⁵ Kanunun orijinal metnine, yoğun gayretlerimize rağmen ulaşamadık. Çalışmada kanun hükümlerine 1880 tarihli kanuna benzer şekilde Bliznaşki ve Smilov/Jilena’dan naklen yer verilmiştir.

Kanunun 4. maddesindeki “*Bulgaristan’da ikamet eden herkes, aksi ispat edilene kadar Bulgar tebaası olarak kabul edilir.*” hükmüyle yine 1879 Tırnova Anayasası’nın 54. maddesindeki düzenlemeye ve bir önceki 1880 tarihli kanundaki düzenlemelere benzer olarak tabiiyetin kazanılmasında temel esasın ius soli esası kabul edilmiştir.²⁵⁶ Kanunda ius soli esasının kabul edilmesinin sebepleri, bir önceki kanundakiyle aynıdır. Hükümde belirtilen Bulgaristan toprakları ifadesi, 1885 yılında Doğu Rumeli Vilayeti’nin ilhakıyla birlikte bu toprakları da kapsar hale geldiğinden bu topraklarda yaşayan herkes ve dolayısıyla buradaki Türkler de kanun uyarınca Bulgar tebaası olarak kabul edilmiştir.

Bu kanun ile Bulgaristan Türklerinin tabiiyetine ilişkin özel bir düzenleme getirilmiştir. Kanunun 2. maddesinde, “*Bulgaristan bağımsızlık savaşı sırasında Bulgaristan Prenslığı topraklarında ikamet eden veya bu sırada doğan Türk tebaaları, Bulgar tebaasıdır.*” ifadeleriyle 93 Harbi’nin yaşandığı dönem olan 1877-1878 yıllarında halihazırda Bulgaristan’da yaşayan bütün Bulgaristan Türklerinin kanun uyarınca Bulgar tebaası olduğu, açıkça hüküm altına alınmıştır.^{257 258} Bu doğrultuda denilebilir ki, kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte önceki kanuna benzer olarak Bulgaristan Türklerinin her biri Bulgar tebaası olarak kabul edilmiş ve bu kez mesele, kuşkuyla yer verilmeyecek bir şekilde açık ve net olarak düzenlenmiştir.²⁵⁹

²⁵⁶ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 19; Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 215.

²⁵⁷ Smilov/Jileva, **a.e.**, s. 242; Sert, **a.g.t.**, s. 81.

²⁵⁸ Hükümde “Osmanlı tebaası” değil, “Türk tebaası” ifadesinin tercih edilmiş olması dikkat çekici olmakla birlikte bu ifadeyle Osmanlı tabiiyetinde olan Bulgaristan Türklerinden bahsediliyor olduğu açıkça ortadadır.

²⁵⁹ Sert, eserinde bu hükmün getirilmesinin sebebinin Bulgaristan’da kalan Türklerin başta yaşam olmak üzere mülkiyet ve diğer medenî haklarının ihlali nedeniyle yükselen şikayetler üzerine Batılı büyük güçlerden gelen baskı olduğunu ileri sürmüştür. Kanaatimizce bu da bir sebep olabileceği gibi, asıl sebep Bulgaristan’ın Bulgaristan Türklerini kendi tebaasından kabul ederek Osmanlı’ya bir anlamda başkaldırması ve özerkliğine gidecek olan süreci hızlandırmak istemesidir. Zira kanunun yürürlük döneminde Bulgaristan hâlâ Osmanlı’ya bağlı bir prenslik statüsündeydi ve Osmanlı Bulgaristan Türklerini hâlâ Osmanlı tebaası olarak kabul ediyordu. Bulgaristan, bu düzenlemeyle Bulgaristan Türklerinin kendi tebaası olduğunu iddia etmiş, mefhum-u muhalifinden kendi topraklarında Osmanlı tabiiyetine sahip kişiler olduğunu reddetmiştir. Gerçekten, Bulgaristan topraklarındaki “Türk tebaalarının” Bulgar tebaası olarak kabul edilmesi, aslında ülkede hiçbir Osmanlı tebaası bulunmadığı, yani ülkedeki Osmanlı tebaasının ve tabiiyetinin hukuken tanınmadığı anlamına gelmektedir. Sert’in açıklamaları için bkz. Sert, **a.g.t.**, s. 81-83.

3. 1903 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu

Mülga 1903 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu^{260 261}, 5 Ocak 1904 tarihinde 3 sayılı DV’de yayınlanmış ve 20 Aralık 1940 tarihinde 288 sayılı DV’de yayınlanan 1940 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu’nun yürürlüğe girmesine kadar yürürlükte kalmıştır.

Kanun, Bulgaristan’ın üçüncü tabiiyet kanunudur. Kanun, dönemine göre modern bir kanun olarak değerlendirilmektedir.²⁶² Kanunun yürürlükte olduğu ilk dört yıl Bulgaristan resmî olarak hâlâ Osmanlı’ya bağlı bir prenslik olma statüsünü sürdürmüş, 1908 yılından itibaren ise Osmanlı’dan bağımsızlığını ilan ederek krallık statüsüne kavuşmuştur. Bu dönemde 1912-1913 Balkan Savaşları Göçü’nün gerçekleştiği ve bu göç ile Türkiye’ye gelen Bulgaristan göçmenlerine göç tarihinde tabiiyet yönünden işbu kanun hükümlerinin uygulandığı, müteakip göçlerin de devam etmekte olduğu hususları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kanun’un 2. maddesinde Bulgar tebaası, “*Prenslük’in kuruluşu esnasında burada ikamet eden veya ülke sınırları içerisinde doğmuş olan kişi*”²⁶³ olarak tanımlanmış, dolayısıyla yine 1879 Tırnova Anayasası’nın 54. maddesindeki düzenlemeye ve önceki 1880 ve 1883 tarihli kanunlardaki düzenlemelere benzer olarak tabiiyetin kazanılmasında temel esas olarak ius soli esası kabul edilmiştir.²⁶⁴ Kanunda ius soli esasının benimsenmesinin sebebi, önceki kanunlardaki sebeplerle aynıdır.

Kanunun ilgili hükmü uyarınca, önceki 1880 ve 1883 tarihli kanunlardaki düzenlemelere benzer olarak 1878 yılında Bulgaristan Prenslüğü’nin resmî olarak kurulmasıyla önceden burada Osmanlı tebaası olarak bulunan herkes etnik kökeni ne olursa olsun kanunen Bulgar tebaası olarak kabul edilmiş, daha sonra ülke sınırları

²⁶⁰ Zakon za Bılgarskoto Podanstvo.

²⁶¹ Kanunun orijinal metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://digital.libplovdiv.com/bg/view/63b6dc317a46dc8ea2459ed7?q%3Acontent=1904,18> Kasım 2024.

²⁶² Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 20.

²⁶³ Bılgarski podanitsi se şçitat vsıčki oniya litsa, koito pri sızdavaneto na tsarstvoto sa imali mestojitelstvoto si ili sa bili rodeni v predelite na negovata teritoriya.

²⁶⁴ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 20; Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 215.

içinde doğan herkesin doğrudan Bulgar tebaası statüsü kazanacağı da hüküm altına alınmıştır. Böylece kanunun yürürlük döneminde gerek Bulgaristan'ın kurulduğu 1878 yılında Bulgaristan sınırları içerisinde ikamet eden, gerekse daha sonra Bulgaristan sınırlarına dahil olan topraklarda yaşayan Bulgaristan Türklerinin her biri Bulgar tebaası olarak kabul edilmiştir.

Son olarak değinilmelidir ki, kanunda genel itibariyle Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel bir hüküm mevcut değildir. Her ne kadar kanunun 17. maddesinde Bulgaristan göçmenlerinin hukukî statüsüyle ilgili olan *“yabancı bir devletin tabiiyetine kabul edilme veya kanun hükümleri uyarınca yabancı tabiiyet kazanma”*²⁶⁵ ve *“Askerlik Kanunu'nun yüklediği yükümlülüklerle aykırı olarak hükümetin izni olmadan yurtdışında askerlik yapma”*²⁶⁶ halleri Bulgar tabiiyetini kaybetme sebebi olarak zikredilmiş olsa da, bu hükümlerin doğrudan Bulgaristan göçmenlerine ilişkin olduğu söylenemez. Zira kanunun yürürlükte olduğu yıllarda “çifte vatandaşlık” uygulamasının henüz yaygın olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, yabancı bir devletin tabiiyetine giren veya başka bir devletin saflarında askerlik yapan kişilerin Bulgar tabiiyetini kaybedeceğinin öngörülmesi doğaldır.

4. 1940 Tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu

Mülga 1940 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu^{267 268}, 20 Aralık 1940 tarihinde 288 sayılı DV'de yayınlanmıştır. Yürürlüğe girmesinin ardından kanunda 1940, 1944, 1945 ve 1947 yıllarında muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.²⁶⁹ Kanun, 1948

²⁶⁵ Bilgarskiyat podanik, koyto se naturalizira vı çujbina, ili koyto po svoe zayavlenie pridobie çujdo podanstvo vız osnovanie na toya zakon.

²⁶⁶ Bilgarskiyat podanik, koyto bez razrešenje na pravitelstvoto postopi na boenna slujba vı çujbina, nezavisimo ot nakazanieto, koeto moje da si navleçe sı otklonenieto ot zadıljeniyata, koito mu nalaga voenniya zakon.

²⁶⁷ Zakon za Bilgarskoto Podanstvo.

²⁶⁸ Kanunun orijinal Bulgarca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2119320064/issue/3999/zakon-za-balgarskoto-podanstvo>, 13 Kasım 2024.

²⁶⁹ Değişiklik metinleri için bkz. DV. 27.12.1940 - 294, DV. 27.11.1944 - 263, DV. 25.07.1945 - 170, DV. 26.10.1945 - 250, DV. 28.03.1947 - 71, DV. 01.10.1947 - 254.

tarıhli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 29 Mart 1948 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Kanun, Bulgaristan'ın dördüncü tabiiyet kanunudur. Kanunun yürürlüğe girdiği dönemde Bulgaristan artık resmî olarak Osmanlı'dan bağımsızlığını ilan etmiş, daha önce bir Prenslik iken artık bir Krallık olmuş, gerçekteşen savaşlar neticesinde nihaî sınırlarına ulaşmıştır.²⁷⁰ Bu kanun döneminde göçler eskiye nazaran daha düşük yoğunlukta seyretmekte olsa da göçlerin devam etmekte olduğu ve bu göçler ile Türkiye'ye gelen Bulgaristan göçmenlerine göç tarihinde tabiiyet yönünden işbu kanun hükümlerinin uygulandığı hususları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kanunun 61. maddesinde Bulgar tebaası, *“Kanunun yürürlüğe girmesinden önce başka bir tabiiyet talebinde bulunmaması koşuluyla Bulgaristan devleti kurulduğunda ülkede ikamet eden veya ülkede doğmuş kişiler”*²⁷¹ olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, 62. maddede *“9 Ağustos 1920'de Bulgaristan'da daimi ikamet eden, burada yaşamaya devam eden ve bu tarihte başka bir tabiiyete sahip olmayan tüm yabancılar”*²⁷² da Bulgar tebaası olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda denilebilecektir ki, Bulgaristan'ın kurulduğu tarih olan 1878'de halihazırda Bulgaristan'da ikamet eden, 1878 ve sonraki bir tarihte Bulgaristan'da doğmuş olan ve 9 Ağustos 1920 tarihinden önce Bulgaristan'a yerleşmek amacıyla gelen ve başka bir devletin tabiiyetine sahip olmayan Türkler, 1940 tarihli kanun uyarınca Bulgar tebaasıdır.

Belirtilmelidir ki, bu kanun ile tabiiyetin kazanılması bakımından önceki kanunlarda temel esas olarak kabul edilmiş olan ius soli esası büyük ölçüde terk edilmiş ve keskin bir dönüş yapılarak tabiiyetin kazanılmasında temel esas olarak ius

²⁷⁰ Kanunun yürürlükte olduğu dönemde Bulgaristan II. Dünya Savaşı'na mihver devletler tarafında katılmış ve savaş döneminde birtakım toprak kazanç ve kayıpları meydana gelmiş, savaş sonrası antlaşmalarla nihaî sınırlar belirlenmiştir.

²⁷¹ Bılgarski podanitsi se şitat litsata, koito pri sızdavane na bılgarskata dırjava sa zavareni na mestojitelstvo v stranata ili sa bili rodeni v neynite predeli, ako do vlızaneto na nastoyaştiya zakon v sila ne sa se pozovali na drugo podanstvo.

²⁷² Bılgarski podanitsi, se şitat vsişki şujdentsi zavareni kim 9 avgust 1920 godina na postoyanno mestojitelstvo v Tsarstvoto, koito prodıjavat da jiveyat v nego i koito kim taya data ne sa imali drugo podanstvo.

sanguinis olarak adlandırılan kan (soy bağı) esası kabul edilmiştir.²⁷³ ²⁷⁴ Doktrinde bunun sebebi olarak kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Bulgaristan'ın bağımsızlığından sonra birkaç neslin çoktan meydana gelmiş ve nüfusun büyük bir bölümünde ulusal bir bilinç oluşmuş olması gösterilmiştir.²⁷⁵ Kanunun 7. maddesinde soy bağı yoluyla Bulgar tebaası, “*babası Bulgar tebaası olan veya babasının tabiiyeti yoksa veya bilinmiyorsa annesi Bulgar tebaası olan kişi*”²⁷⁶ olarak kabul edilmiş, böylece kanunun yürürlükte olduğu dönemde halihazırda Bulgar tebaası olan ebeveynlerden doğan Bulgaristan Türkleri de Bulgar tabiiyetini soy bağı yoluyla kazanmışlardır.

Bu kanunda, Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin birtakım özel hükümler bulunmaktadır. Kanunun 15. maddesinde, Krallık'tan göç eden Bulgar soylu olmayan Bulgar tebaalarının, göç ile birlikte Bulgar tabiiyetini kaybedecekleri açıkça hüküm altına alınmıştır. Yine kanunun 21. maddesinin 2. fıkrasında, 23. maddesinde ve 24. maddesinde Bulgar soylu olmayan Bulgar tebaalarına ilişkin birtakım özel hükümler getirilmiştir. Burada “Bulgar soylu olmayan Bulgar tebaası”²⁷⁷ ifadesinin kapsamına aldığı kişiler, doğrudan Türk soylu Bulgaristan göçmenlerinin de içinde olduğu gruptur.²⁷⁸

Kanunda, bir önceki 1903 tarihli Tabiiyet Kanunu'nun aksine Bulgar soylu olan ve Bulgar soylu olmayan Bulgar tebaaları arasında ciddi bir şekilde ayırım yapılmıştır ve neredeyse kanunun bütün sistematigi buna göre inşa edilmiştir.²⁷⁹

²⁷³ Bliznaški, **a.g.e.**, s. 20; Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 217; Sert, **a.g.t.**, s. 112.

²⁷⁴ Vatandaşlığın ius sanguinis esasına dayalı olarak kazanılmasına ilişkin bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 94-101; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 35-37; Erdem, **a.g.e.**, s. 101-102; Güngör, **a.g.e.**, s. 63-72; Nomer, **a.g.e.**, s. 68-72.

²⁷⁵ Bliznaški, **a.g.e.**, s. 20. Gerçekten, artık halihazırda bir Bulgar tabiiyeti kurumunun oturmuş olduğu ve ülkenin sınırlarının da nihaî haline geldiği göz önünde bulundurulduğunda, ülkede yerleşik nüfusun büyük bir çoğunluğunu Bulgar tebaası olarak kabul eden ius soli sisteminden kural olarak Bulgar tebaasından doğan kişilerin Bulgar tebaası olarak kabul edileceği ius sanguinis sistemine geçilmiş olması doğaldır.

²⁷⁶ Çiito başta ili, ako baştata e bez podanstvo ili s neizvestno podanstvo, çiyato mayka e bilgarski podanik, nezavisimo ot mestorojdenieto mu.

²⁷⁷ Kanun metninde kullanılan “Bilgarski podanik ot nebilgarski proizhod” ifadesi, Türkçeye doğrudan “Bulgar soylu olmayan Bulgar tebaası” olarak tercüme edilebilir.

²⁷⁸ Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 217; Sert, **a.g.t.**, s. 122; Nurcan Özgür Baklacioğlu, “Dual Citizenship, Extraterritorial Elections and National Policies: Turkish Dual Citizens in the Bulgarian-Turkish Political Sphere”, **Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?**, Slavic Research Center, 2006, s. 323.

²⁷⁹ Öyle ki, Smilov/Jileva kanunu “faşist” bir kanun olarak dahi nitelendirmiştir. Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 218.

Bulgar soylu olma, kanunun 4. maddesinde “*Bulgar bir baba ve anneden doğan herkes Bulgar soylu kabul edilir.*”²⁸⁰ ifadesiyle paradoksal ve kanun yapma tekniğine aykırı bir biçimde tanımlanmış²⁸¹, hatta kanunun yürürlüğe girdiği dönemde yürürlükte olan 1879 Tırnova Anayasası’nın 57. maddesinde “Bulgar tebaaları kanun önünde eşittir, Bulgaristan’da ayrıcalıklı sınıf yoktur.”²⁸² hükmüyle tebaalar arasında ayırım yapılamayacağı açıkça hüküm altına alınmış olmasına rağmen Bulgar soylu olan ve Bulgar soylu olmayan tebaaların tabiiyet durumuna ilişkin farklı hükümler öngörülme suretiyle esasen anayasaya aykırı bir hukukî düzenleme yapılmıştır. Bulgar soylu olma meselesi, günümüzde dahi tartışmalıdır ve bu mesele ileride münferit bir başlık altında inceleneceğinden, hukuka aykırılık bahsinde şimdilik yalnızca bu hususa değinmekle yetiniyoruz.

5. 1948 Tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu

Mülga 1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu^{283 284}, 26 Mart 1948 tarihinde 70 sayılı DV’de yayınlanmış ve yayımlandıktan üç gün sonra, 29 Mart 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁸⁵ Yürürlüğe girmesinin ardından kanunda 1948, 1950, 1951, 1952, 1963 ve 1968 yıllarında muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.²⁸⁶ Kanun, 1968 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 14 Ekim 1968 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Kanun, Bulgaristan’ın ilk vatandaşlık kanunudur. Kanun’un yürürlüğe girdiği dönemde resmen Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ilan edilmiş ve komünist rejime geçilmiştir. Bununla birlikte, her ne kadar ülkede rejim değişikliği meydana gelmiş

²⁸⁰ Şçita se ot bılgarski proizhod vseki, koyto e roden ot başta i mayka bılgarı.

²⁸¹ Bulgar bir anne babadan doğan herkes Bulgar soylu kabul edilecek ise, anne ve babanın nasıl “Bulgar” olarak tanımlanacağını ve bu doğrultuda Bulgaristan Türklerinin neden Bulgar soylu kabul edilmediğinin de kanunda belirtilmesi gerekirdi.

²⁸² Ceylan, **a.g.m.**, s. 661.

²⁸³ Zakon za Bılgarskoto Grajdanstvo.

²⁸⁴ Kanunun orijinal Bulgarca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2135458107/issue/3999/zakon-za-balgarskoto-grazhdanstvo>, 13 Kasım 2024.

²⁸⁵ 1947 Dimitrov Anayasası’nın 24. maddesinin 2. fıkrası uyarınca “*Kanun, kanunda aksi yönde bir düzenleme olmadığı sürece yayımı tarihinden üç gün sonra yürürlüğe girer.*”

²⁸⁶ Değişiklik metinleri için bkz. DV. 02.04.1948 - 76; DV. 20.05.1950 - 118; DV. 18.11.1950 - 272; DV. 28.12.1951 - 104; DV. 05.08.1952 - 65; DV. 25.10.1963 - 83; DV. 02.04.1968 - 26.

olsa da Kanun, önceki 1940 tarihli kanun ile benzer sistematikte düzenlenmiş ve benzer hükümleri içeren bir kanundur. Bununla birlikte, kanunun yürürlükte olduğu dönemde 1950-1951 Toplu Göçü'nün gerçekleştiği, kanunda bu olguya yönelik özel hükümlerin bulunduğu ve bu göç ile Türkiye'ye göç eden Bulgaristan göçmenlerine göç tarihinde vatandaşlık yönünden işbu kanun hükümlerinin uygulandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca dikkat edilmelidir ki, aslında bu dönemde 1951-1968 yılları arasında herhangi bir göç gerçekleşmediğinden, pratikte kanunun göçe ilişkin hükümleri yalnızca 1950-1951 Toplu göçü kapsamında göç eden Bulgaristan göçmenlerine uygulanabilmiştir.

Bu ve bundan sonraki kanunlarda önceki 1880, 1883, 1903 ve 1940 tarihli kanunların aksine, bu kez “tabiiyet (podanstvo)” ve “tebaa (podanitsi)” ifadeleri yerine “vatandaşlık (grajdanstvo)” ve “vatandaş (grajdanin)” ifadeleri kullanılmıştır. Bu durumun sebebi hakkında daha önce anayasalar bahsinde yapmış olduğumuz açıklamaları tekrar etmekle yetiniyoruz.

Kanunun 28. maddesinde Bulgar vatandaşı, “*kanunun yürürlüğe girdiği tarihte daha önceki kanunların Bulgar tabiiyetine ilişkin hükümlerine göre Bulgar tabiiyetine sahip olan kişi*”²⁸⁷ olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte daha önceki 1880, 1803, 1903 ve 1940 tarihli kanunlar uyarınca tebaa statüsünde olan Bulgaristan Türkleri, kanun uyarınca artık vatandaş statüsünü kazanmıştır.

Belirtilmelidir ki, bu kanunda da bir önceki 1940 tarihli kanuna benzer olarak vatandaşlığın kazanılmasında temel esas ius sanguinis esası olarak kabul edilmiştir.²⁸⁸ Kanunun 1. maddesinde Bulgar vatandaşının “*ebeveynleri Bulgar vatandaşı olan kişi*”²⁸⁹ olduğu hüküm altına alınmış, böylece kanunun yürürlükte olduğu dönemde halihazırda Bulgar vatandaşı ebeveynlerden doğan Bulgaristan Türkleri de Bulgar vatandaşlığını soy bağı yoluyla kazanmışlardır.

²⁸⁷ V denya na vliزية na tozi zakon v sila sčitat se bilgarski grajdani vsički litsa, koito pritejavat bilgarsko podanstvo sglasno razporedbite na dosegašnite zakoni viv vrızka s bilgarskoto podanstvo.

²⁸⁸ Bliznaški, a.g.e., s. 21.

²⁸⁹ Bilgarski grajdanin po proizhojdenie e vsyako litse, na koeto roditelite sa bilgarski grajdani.

Bu kanunda da, bir önceki 1940 tarihli kanuna benzer olarak Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin birtakım özel hükümler bulunmaktadır. Kanunda 22 Kasım 1950 tarihinde yapılan değişiklikle, 6. maddeye ek 2. fıkrayla ülkeden göç eden Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşlarının göç etmeleriyle Bulgar vatandaşlığını kaybedeceği hükmü eklenmiştir. Burada “Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşları”²⁹⁰ ifadesi, doğrudan Türk soylu Bulgaristan göçmenlerini de kapsamına almaktadır.²⁹¹

Yine bu kanunda da, bir önceki 1940 tarihli Tabiiyet Kanunu’na benzer olarak Bulgar soylu olan ve Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşları arasında ciddi bir ayrıma gidilmiş ve kanun aynı sistematikte düzenlenmiştir. Bu doğrultuda önceki kanun bahsinde yapmış olduğumuz açıklamaları tekrar ediyoruz. Kanunun yürürlüğe girdiği dönemde yürürlükte olan 1947 Dimitrov Anayasası’nın 71. maddesiyle *“Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin bütün vatandaşları kanun önünde eşittir. Milliyet, köken, inanç veya mülkiyete dayalı hiçbir ayrıcalık tanınmamaktadır.”*²⁹² hükmü getirilmiş olsa da, kanunla Bulgar soylu olan ve Bulgar soylu olmayan vatandaşların vatandaşlık durumuna ilişkin farklı hükümler öngörülme suretiyle yine anayasaya aykırı bir hukukî düzenleme yapılmıştır. Bu husus göstermektedir ki, her ne kadar devletin yönetim biçimi değişerek Krallık yani monarşiden komünist bir cumhuriyete geçilmiş olsa da, Bulgar soylu olmayan vatandaşlara gösterilen muamele ve Bulgar soylu olan ve olmayan vatandaşlar arasındaki ayrım aynı şekilde devam etmiştir. Ayrıca kanundaki ilgili değişikliğin 1950-1951 Toplu Göçü’nün başlamasından kısa süre sonra sınır kapılarının tekrar açılmasına kadar kapalı kaldığı 7 Ekim 1950 - 2 Aralık 1950 tarih aralığında gerçekleştirilmiş olması da manidardır.²⁹³

²⁹⁰ Kanun metninde kullanılan “Bılgarski grajdanin ot neбіlgarska narodnost” ifadesi, Türkçeye doğrudan “Bulgar milliyetinden olmayan Bulgar vatandaşları” olarak tercüme edilebilir. Kastedilen mana aynı olduğundan, çalışmada bütünlüğün bozulmaması adına bu ifade de “Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşları” olarak tercüme edilmiştir.

²⁹¹ Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 323; Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 323; Sert, **a.g.t.**, s. 120.

²⁹² Vsički grajdani na Narodnata Republika Bılgariya sa ravni pred zakona.

Ne se priznavat nikakvi privilegii, osnovani na narodnost, proizhod, vyara i imotno sistoyanne.

²⁹³ Özgür Baklacioğlu da bu hususa dikkat çekmiştir. Bkz. Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 323.

6. 1968 Tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu

Mülga 1968 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu^{294 295 296}, 11 Ekim 1968 tarihinde 79 sayılı DV’de yayınlanmış ve yayımlandıktan üç gün sonra, 14 Ekim 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe girmesinin ardından kanunda 1979, 1986 ve 1989 yıllarında muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.²⁹⁷ Kanun, 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 20 Şubat 1999 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.²⁹⁸

Kanun, Bulgaristan’ın ikinci vatandaşlık kanunudur. Kanun, dönemine göre teknik anlamda başarılı ve modern bir kanun olarak kabul edilmektedir.²⁹⁹ Kanunun yürürlükte olduğu dönemde 1969-1978 Yakın Akraba Göçü’nün gerçekleştiği, kanunda buna yönelik özel hükümlerin bulunduğu ve bu göç ile Türkiye’ye göç eden Bulgaristan göçmenlerine göç tarihinde vatandaşlık yönünden işbu kanun hükümlerinin uygulandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca belirtilmelidir ki, kanunda 19 Mayıs 1989 tarihinde esaslı bir değişiklik gerçekleşmiş, böylece 1989-1990 Zorunlu göçü kapsamında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Bulgaristan göçmenlerine vatandaşlık yönünden kanunun işbu değişik hükümleri uygulanmıştır.³⁰⁰

Kanunun 30. maddesinde Bulgar vatandaşı, “1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre Bulgar vatandaşlığına sahip olan kişi”³⁰¹ olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, kanunun yürürlüğe girdiği 1968 tarihinde daha önceki 1948 tarihli kanun uyarınca Bulgar vatandaşı statüsünde olan Bulgaristan Türkleri, bu kanun uyarınca Bulgar vatandaşıdır.

²⁹⁴ Zakon za Bılgarskoto Grajdanstvo.

²⁹⁵ Kanunun orijinal Bulgarca metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2126552577/issue/3871/zakon-za-balgarskoto-grazhdanstvo>, 13 Kasım 2024.

²⁹⁶ Kanunun İngilizce tercüme metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://legislationline.org/taxonomy/term/13638>, 13 Kasım 2024.

²⁹⁷ Değişiklik metinleri için bkz. DV. 08.05.1979 - 39; DV. 15.08.1986 - 64 ve DV. 19.05.1989 - 38.

²⁹⁸ Kanun hakkında detaylı bir inceleme için, kanunun yürürlükte olduğu kaleme alınmış bir eser olarak bkz. Velko Vulkanov, **Bılgarskoto Grajdanstvo**, Sofiya, Bılgarska Akademiya na Naukite, 1978.

²⁹⁹ Bliznaški, **a.g.e.**, s. 22.

³⁰⁰ Ancak daha sonra alınan kararlarla, 1 Haziran 1989 tarihinden sonra göç eden Bulgaristan göçmenlerine vatandaşlık bakımından o dönem yürürlükte olan rejimden farklı bir rejim uygulanacağı, geriye dönük olarak kabul edilmiştir. Bu hususa çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

³⁰¹ Smyatat se za bılgarski grajdani vsıčki litsa, koito v denya na vlizane na tozi zakon v sila pritejavat bılgarsko grajdanstvo sıglasno razporedbite na Zakona za bılgarskoto grajdanstvo ot 1948 g.

Belirtilmelidir ki, bu kanunda da önceki 1940 ve 1948 tarihli kanunlara benzer olarak vatandaşlığın kazanılmasında temel esas yine ius sanguinis olarak kabul edilmiştir.³⁰² Kanunun 6. maddesinde 1948 tarihli kanuna benzer olarak Bulgar vatandaşı, “*ebeveynleri Bulgar vatandaşı olan kişi*”³⁰³ olarak tanımlanmış, böylece kanunun yürürlükte olduğu dönemde halihazırda Bulgar vatandaşı ebeveynlerden doğan Bulgaristan Türkleri de yine Bulgar vatandaşlığını soy bağı yoluyla kazanmışlardır.

Kanunun yürürlüğe girdiği halinde, önceki 1940 ve 1948 tarihli kanunlardaki ilgili hükümlere benzer olarak Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel hükümler mevcuttur ve 16. maddede “*Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşlarının göçle birlikte Bulgar vatandaşlığını kaybedeceği*” hüküm altına alınmıştır.³⁰⁴ Buradaki Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşları ifadesi, benzer şekilde doğrudan Türk soylu Bulgaristan göçmenlerini de kapsamına almaktadır.

Mevzubahis hüküm, Avrupa Birliği mevzuatıyla uyum sağlamak için gerçekleştirilen 19 Mayıs 1989 tarihli değişiklikle kanundan kaldırılmıştır.³⁰⁵ Böylece bu dönemden itibaren kanunda Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin özel hükümler temel anlamda mevcut olmamakla birlikte, 16. maddedeki “*bir Bulgar vatandaşının ancak daha önce Bulgar vatandaşlığından çıkmış olması halinde yabancı bir ülkenin vatandaşlığını kazanabileceği ve bu durumda, 29. madde kapsamındaki (1 yıllık) sürenin sonuna kadar Bulgar vatandaşı olarak kalacağı*”³⁰⁶ düzenlemesi ve 25-29. maddeler arasında Bulgar vatandaşlığından çıkmak için getirilen usulün niteliği gibi hususların hep Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığı bağlamında değerlendirilmesi gerekir.

³⁰² Bliznaški, a.g.e., s. 22.

³⁰³ Bılgarski grajdantin po proizhod e vsyako litse, na koeto roditelite ili ediniyat roditel e bılgarski grajdantin.

³⁰⁴ Bliznaški, a.g.e., s. 22.

³⁰⁵ Bliznaški, a.e., s. 23. Bliznaški, eserinde kanundaki değişikliğin sebebini yalnızca Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamak olarak belirtmiş olsa da, kanaatimizce ilgili değişikliğin 1984-1989 yılları arasında uygulanan Soya Dönüş Projesi ve akabinde gerçekleşen 1989 olaylarından bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.

³⁰⁶ Bılgarski grajdantin moje da pridobie čujdo grajdanstvo samo ako predvaritelno bide osvoboden ot bılgarsko grajdanstvo. Toy ostava bılgarski grajdantin do iztičane na sroka po čl. 29.

Yine belirtilmesi gerekir ki, bu kanun yürürlüğe girdiğinde de önceki 1940 ve 1948 tarihli kanunlara benzer olarak Bulgar soylu olan ve Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşları arasında ciddi bir ayrıma gidilmiş ve kanun aynı sistematikte düzenlenmiştir. Kanunun yürürlüğe girdiği dönemde yürürlükte olan 1947 Dimitrov Anayasası'nın ilgili hükmüyle birlikte kanunun yürürlükte olduğu dönemde yürürlüğe giren 1971 Jivkov Anayasası'nın 35. maddesinde de *“Bulgaristan Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşları kanunlar önünde eşittir. Milliyet, soy, din, cinsiyet, ırk, eğitim, sosyal ve maddî duruma dayalı haklar üzerinde hiçbir ayrıcalık veya kısıtlamaya yer verilemez”*³⁰⁷ hükmü getirilmiş olsa da, kanunla Bulgar soylu olan ve Bulgar soylu olmayan vatandaşların vatandaşlık durumuna ilişkin farklı hükümler öngörülme suretiyle tekrar ve tekrar anayasaya aykırı bir hukukî düzenleme yapılmıştır. Bu husus göstermektedir ki, her ne kadar yeni anayasa ilan edilse ve yeni vatandaşlık kanunu kabul edilmiş olsa da, Bulgar soylu olmayan vatandaşlara gösterilen muamele ve Bulgar soylu olan ve olmayan vatandaşlar arasındaki ayrım önceki dönemlerde olduğu gibi aynen devam etmiştir. Yine de, her şeye rağmen 1989 tarihli değişikliğin olumlu nitelikte olduğu ve ayrımcı nitelikteki uygulamalara bir nebze son vermiş olduğu söylenebilir.

7. 1998 Tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu ve İlgili Yönetmelik

1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu, 18 Kasım 1998 tarihinde 136 sayılı DV'de yayınlanmış ve 20 Şubat 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁰⁸ Yürürlüğe girmesinin ardından kanunda 2001, 2002, 2007, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2018, 2021 ve 2022 yıllarında muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.³⁰⁹ Kanun, günümüzde hâlâ yürürlükte dir.

³⁰⁷ Ne se dopuskat nikakvi privilegii ili ograničeniya v pravata, osnovani na narodnost, proizvod, religiya, pol, rasa, obrazovanie i obšttestveno i materialno položenie.

³⁰⁸ Kanunun 8. ek maddesi uyarınca kanun, yayımlandığı tarihten üç ay sonra yürürlüğe girmiştir.

³⁰⁹ Değişiklik metinleri için bkz. DV. 24.04.2001 - 41, DV. 31.05.2002 - 54, DV. 29.06.2007 - 52, DV. 20.12.2007 - 109, DV. 15.09.2009 - 74, DV. 16.10.2009 - 82, DV. 30.04.2010 - 33, DV. 07.02.2012 - 11, DV. 13.03.2012 - 21, DV. 19.02.2013 - 16, DV. 27.07.2013 - 66, DV. 02.08.2013 - 68, DV.

Kanun, 1989 yılında meydana gelen siyasî gelişmeler neticesinde ve komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden demokratik Bulgaristan Cumhuriyeti'ne geçildikten sonraki süreçte yürürlüğe girmiştir ve bu anlamda Bulgaristan'ın üçüncü olmasına rağmen demokratik nitelikteki ilk vatandaşlık kanunudur. Kanun, 1991 Anayasası'nın 25. maddesi doğrultusunda ve Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında düzenlenmiş, kanunda mümkün mertebe Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda vatandaşlara artık istedikleri vatandaşlığı seçme özgürlüğü verilmiş ve çifte vatandaşlık da kimi durumlarda serbest bırakılmıştır.³¹⁰

Bu kanunda göçmenlere yönelik öngörülen hukukî rejim de bundan önceki bütün vatandaşlık kanunlarından tamamen farklı bir nitelik arz etmektedir. Kanunda Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına yönelik hiçbir özel hüküm olmamakla birlikte, göçmenlerin ülkeden ayrılmaları veya başka bir ülkenin vatandaşlığını kazanmaları için Bulgar vatandaşlığını kaybetmelerinin gerektiği anlamına gelen herhangi bir hüküm de mevcut değildir. Daha farklı bir anlatımla, bu kanunla birlikte artık hukuken “göçmen” statüsü ve göçe/göçmenlere ilişkin uygulanacak farklı bir hukukî rejim mevcut değildir.³¹¹ Bundan böyle göçmenler, herhangi bir izne tabi olmaksızın serbestçe Bulgaristan'ı terk edip Türkiye'ye göç etme hakkına sahiplerdir ve Türk vatandaşlığını kazansalar da kazanmasalar da Bulgar vatandaşlıkları -ayrıca vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunmadıkları takdirde- korunacaktır. Böylece Bulgaristan göçmenleri, şayet Türk vatandaşlığını da kazanırlar ise bundan böyle hem Bulgaristan Cumhuriyeti hem Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, yani çifte vatandaş olacaklardır. Bu doğrultuda, bu kanundan önce vatandaşlık hukuku bakımından dezavantajlı ve Bulgar soylu Bulgar vatandaşlarının yanında ikinci sınıf denilebilecek bir statüde bulunan göçmenlerin, bu kanunla birlikte bir anlamda avantajlı dahi sayılabilecek bir statüye kavuşmuş oldukları rahatça söylenebilecektir.³¹² Kanunun hükümleri, çalışmanın bir sonraki bölümünde detaylı olarak incelenecektir.

17.12.2013 – 108, DV. 28.11.2014 - 98, DV. 20.02.2015 - 14, DV. 24.03.2015 - 22, DV. 27.12.2016 - 103, DV. 18.09.2018 - 77, DV. 12.03.2021 - 21, DV. 10.03.2022 - 22, DV. 01.04.2022 - 26.

³¹⁰ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 24-25.

³¹¹ Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 323. Yazar, önceki kanunlarla getirilmiş olan bütün ayrımcı hükümlerin bu kanunla kaldırılmış olduğunu belirtmiştir.

³¹² Kanunun 3. maddesinde “aynı zamanda başka bir ülkenin vatandaşı olan bir Bulgar vatandaşının kanunda aksi öngörülmedikçe, Bulgar mevzuatının uygulanmasında yalnızca Bulgar vatandaşı olarak

Ayrıca belirtmelidir ki, işbu kanunun 7. ek maddesindeki “*Adalet Bakanı, Beşinci Kısım’ın uygulanmasına ilişkin yönetmelik çıkarır.*”³¹³ hükmü uyarınca Bulgaristan Adalet ve Avrupa Hukuk Uyumlu Bakanlığınca 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu’nun 5. Kısımının Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik^{314 315} çıkarılmış 2 Mart 1999 tarih ve 19 sayılı DV’de yayınlanmıştır. Yürürlüğe girmesinin ardından yönetmelikte 2001, 2002, 2005, 2010, 2012, 2013, 2015, 2016, 2017, 2018, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında muhtelif değişiklikler meydana gelmiştir.³¹⁶ Yönetmelik, günümüzde hâlâ yürürlüktedir.

Yönetmelik, BVK’nın vatandaşlık işlemlerine ilişkin usul başlıklı 5. kısım hükümlerinin uygulanmasına yönelik olarak düzenlenmiştir. Yönetmelikte bu doğrultuda bilhassa vatandaşlık işlemlerine ilişkin başvurular esnasında gerekli belgeler, başvurulacak makamlar ve başvuru usulüne ilişkin detaylı düzenlemeler mevcuttur.³¹⁷ Yönetmelik; hükümler, ek hükümler ve son hükümler olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır ve yönetmelik ekinde vatandaşlık işlemlerine dair başvurulara ilişkin beş adet form şeklinde ek bulunmaktadır. Yönetmelikteki ilgili hükümlere, çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

kabul edileceği” düzenlenmiş, böylece zımnî olarak çifte vatandaşlık müessesesi kabul edilmiştir. Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 323.

³¹³ Ministrit na Pravosidieto izdava naredba za prilaganeto na glava peta.

³¹⁴ Tam adıyla Bulgar Vatandaşlığı Kanunu’nun Beşinci Kısımının Uygulanmasına İlişkin 19 Şubat 1999 Tarih ve 1 Nolu Yönetmelik, Naredba No. 1 ot 19 Februari 1999 g. za Prilagane na Glava Peta ot Zakona za Bılgarskoto Grajdanstvo.

³¹⁵ Yönetmeliğin Bulgarca orijinal metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://lex.bg/laws/ldoc/-549705728>, 14 Kasım 2024.

³¹⁶ Değişiklik metinleri için bkz. DV. 05.06.2001 - 51, DV. 26.12.2002 - 111, DV. 20.05.2005 - 43, DV. 11.05.2010 - 35, DV. 20.05.2012 - 23, DV. 18.06.2013 - 53, DV. 30.10.2015 - 84, DV. 20.12.2016 - 101, DV. 28.04.2017 - 34, DV. 22.12.2017 - 102, 22.06.2018 - 52, DV. 14.01.2020 - 4, DV. 15.06.2021 - 50, DV. 09.07.2021 - 57, DV. 04.02.2022 - 10.

³¹⁷ Bliznaški, **a.g.e.**, s. 38.

II. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN GÖÇ TARİHİNE GÖRE VATANDAŞLIK DURUMU

A. Genel Olarak

Bir önceki bölümde değinildiği üzere, Bulgaristan'ın kuruluşundan günümüze değin Bulgar vatandaşlığını ve Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığını düzenleyen farklı mevzuatlar ve farklı hükümler mevcut olmuştur. Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının bugün Bulgar vatandaşlığı hakkına sahip olup olmadıklarının anlaşılabilmesi için, her şeyden önce göçmenlerin göç tarihinde yürürlükte olan mevzuatın incelenmesi ve mevzuatta göçmenlere ilişkin hükümlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Nitekim bir önceki bölümde, ilgili mevzuat bütünüyle incelenmiş ve Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına ilişkin hükümler ortaya konulmuştur. Bu hükümlerin hepsi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına uygulanacak hükümler yönünden beş ayrı dönemin mevcut olduğu görülecektir. Göçmenin bu dönemlerden hangisinde göç etmiş olduğu, göre bugün kendisinin ve alt soylarının Bulgar vatandaşlığı hakkı yönünden belirleyici niteliktedir. Bu dönemler şu şekildedir: Bulgaristan'ın kuruluşundan 29 Mart 1948 tarihine kadar olan dönem, 29 Mart 1948 - 22 Kasım 1950 tarihleri arasındaki dönem, 22 Kasım 1950 - 14 Ekim 1968 tarihleri arasındaki dönem, 14 Ekim 1968 - 1 Haziran 1989 tarihleri arasındaki dönem ve 1 Haziran 1989 tarihinden sonraki dönem.

B. Bulgaristan'ın Kuruluşundan 29 Mart 1948 Tarihine Kadar Göç Edenler

Bu dönemde yürürlükte olan vatandaşlık kanunları, 1880, 1883, 1903 ve 1940 tarihli kanunlardır.

Bu dönemin bir bütün olarak değerlendirilmesinin sebebi, her ne kadar çeşitli mevzuatlarla çeşitli hükümler getirilmiş olsa da, 1940 tarihli kanunun 15. ve 66. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde mevzubahis hükümlerin Bulgaristan

göçmenlerinin vatandaşlığı yönünden bu dönemi bütünüyle kapsıyor oluşudur. İlgili hükümler şu şekildedir:

“Madde 15 – Krallık’tan göç eden Bulgar soylu olmayan bir Bulgar tebaası, göç olgusu ile Bulgar tabiiyetini kaybeder.”³¹⁸”³¹⁹

“Madde 66 – 15. madde hükümleri, bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce göç etmiş kişiler hakkında da uygulanır.”³²⁰

Görüldüğü üzere, 15. maddenin 1. fıkrası uyarınca Bulgar soylu olmayan bir Bulgar tebaası, Bulgaristan’dan göç etmesi halinde göç tarihinde Bulgar tabiiyetini kanunen kaybedecektir. Bu anlamda maddeyle getirilmiş olan tabiiyetin kaybedilmesi hali, tabiiyetin irade dışında kaybedilmesi hallerindendir.³²¹ 66. madde uyarınca da bu hüküm kanunun yürürlüğe girdiği 1940 yılından önce, yani esasen devletin kuruluşundan itibaren göç etmiş olan Bulgar soylu olmayan Bulgar tebaalarına yönelik de geriye dönük olarak uygulanacak, böylece bunlar da göç tarihinde Bulgar tabiiyetini kanunen kaybetmiş sayılacaklardır.

Aslında 1940 tarihli kanunun Bulgar tabiiyetinin kaybedilmesine dair genel hükümleri haiz 14. maddesinin 2. fıkrasında, *“Herhangi bir nedenle yabancı bir devletin tabiiyetini kazanmış olma”*³²², Bulgar tabiiyetini kaybetme halleri arasında sayılmıştır. Yani 15. madde hükümleri getirilmeseydi dahi, bu kanunun yürürlük döneminde Bulgaristan’dan başka ülkeye göç eden Bulgar tebaaları daha sonra göç

³¹⁸ Kanunda Türkçeye “kaybetme, kayıp” olarak tercüme edilebilecek “izgubvane” ifadesi kullanılmıştır. Vatandaşlığın kaybedilmesi yollarından olan bu yol, günümüzde Bulgar mevzuatında mevcut değildir.

³¹⁹ Bilgarski podanik ot nebilgarski proizhod, koyto se izseli ot Tsarstvoto, gubi bilgarskoto podanstvo s fakta na izselvaneto.

³²⁰ Postanovleniyata na čl. 15 vajat i po otnoşenie na litsata, koito sa se izselili predi vlizaneto v sila na nastoyaştiya zakon.

³²¹ Vatandaşlığın irade dışında kaybı hakkında bkz. Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 139-140; Erdem, **a.g.e.**, s. 229-231; Feriha Bilge Tanrıbilir, “Vatandaşlığın İrade Dışı Kayıp Halleri”, **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, (29 Şubat 2008) Bildiriler, Seçkin, Ankara, 2008, s. 1-45. Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli’nin de belirttiği gibi, vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerinde temel düşünce, devletin siyasi, sosyal ya da ekonomik nedenlerle kişiyi artık vatandaşlığında istememesidir. Gerçekten dönemin siyasi iktidarının Bulgaristan göçmenlerini artık Bulgar vatandaşlığında istemiyor oluşu, o dönemde kanuna böyle bir hüküm getirilmiş olmasının sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir.

³²² Izgubva bilgarskoto podanstvo, koyto:

...2) na kakvoto i da bilo osnovanie e pridobil çujdo podanstvo.

ettikleri ülkenin tabiiyetini kazanacaklarından, 14. maddenin 2. fıkrası uyarınca Bulgar tabiiyetini kaybedeceklerdi.

Yine daha önce değinildiği üzere, 1903 tarihli kanunda da 17. maddede “*yabancı bir devletin tabiiyetine kabul edilme veya kanun hükümleri uyarınca yabancı tabiiyet kazanma*” ve “*Askerlik Kanunu’nun yüklediği yükümlülüklerle aykırı olarak hükümetin izni olmadan yurtdışında askerlik yapma*”, Bulgar tabiiyetini kaybetme halleri arasında sayılmıştır. Yani 1940 tarihli kanunun 66. maddesiyle aynı kanunun 15. maddesi hükmü geriye doğru yürütülmüş olmasaydı dahi, 1903 tarihli kanunun yürürlük döneminde Bulgaristan’dan başka ülkeye göç eden Bulgar tebaaları daha sonra göç ettikleri ülkenin tabiiyetini kazanacaklarından veya bu ülkede askerlik yapacaklarından, 17. madde uyarınca Bulgar tabiiyetini kaybedeceklerdi.

Ancak 1940 tarihli kanunun 15. madde hükmüyle Bulgaristan’dan göç eden Bulgar soylu olmayan tebaaların Bulgar tabiiyetini göç tarihinde kaybedecekleri ve 66. madde hükmüyle de 15. madde hükmünün geriye yürütülerek Bulgaristan’ın kurulduğu tarihten itibaren göç etmiş bütün Bulgar soylu olmayan tebaalara yönelik uygulanacağı³²³, kanun koyucu tarafından hukukî anlamda net ve herhangi bir kuşkuyla yer bırakılmayacak şekilde hüküm altına alınmıştır. Kanaatimizce bu hükümlerin getirilmesinin bir sebebi de, Bulgaristan göçmenlerinin daha sonra Bulgar tebaası olduklarına ve dolayısıyla bundan doğacak haklarına yönelik olası iddialarının önüne geçilmek istenmesidir.

Bu doğrultuda denilebilir ki, bu dönemde Bulgaristan’dan Osmanlı/Türkiye’ye göç ederek Osmanlı tabiiyeti/Türk vatandaşlığı kazanan Bulgaristan göçmenlerinin hepsi, 15. madde anlamında Bulgar soylu olmayan Bulgar tebaası ve olarak kabul edilmiş ve bunların her biri göç olgusuyla birlikte göç tarihinde tabiiyetlerini kaybetmişlerdir.³²⁴

Netice itibariyle bu dönem bakımından söylenebilecek olan şudur: Bulgaristan’ın kurulduğu 1878 yılından 1940 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu’nun

³²³ Ayrıca belirtilmelidir ki bu hüküm, kanunların geriye yürümezliği ilkesine de aykırı olup kanun yapma tekniği bakımından son derece problemlidir.

³²⁴ Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 323; Sert, **a.g.t.**, s. 122.

yürürlükte kaldığı 29 Mart 1948 tarihine kadar Bulgaristan'dan Osmanlı/Türkiye'ye göç eden bütün Bulgaristan göçmenleri, kanunen Bulgar tabiiyetini göç tarihinde iradeleri dışında kaybetmişlerdir.

C. 29 Mart 1948 - 22 Kasım 1950 Tarihleri Arasında Göç Edenler

Bu dönemde yürürlükte olan kanun, 1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'dur.

Yaklaşık iki buçuk yıllık bir tarih aralığından oluşan bu dönemin ayrı bir dönem olarak değerlendirilmesinin sebebi, bu dönemde 1948 tarihli kanunun yürürlüğe girmiş olması ve kanunun yürürlüğe girdiği 29 Mart 1948 tarihiyle kanunda Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığı yönünden esaslı bir değişikliğin gerçekleştiği 22 Kasım 1950 tarihi arasında Bulgaristan göçmenlerine vatandaşlık yönünden önceki ve sonraki kanunların öngördüğü rejimden ayrı bir hukukî rejim uygulanmış olmasıdır.

1948 tarihli kanunun yürürlüğe girdiği halinde, Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşlarının göç etmeleriyle birlikte Bulgar vatandaşlığını kaybedeceklerine ilişkin özel bir hüküm kanunda mevcut değildi. Bu dönemde kanunun 8. maddesi uyarınca: *"1) Ülke sınırlarını yasa dışı olarak terk eden kişi, 2) Yurtdışında bulunup meşru sebepler olmaksızın Bulgaristan ordusunun saflarında seferberliğe katılmayan kişi, 3) Bulgaristan hükümetinin izni olmadan yabancı bir kamu hizmeti alan veya yabancı bir ordunun saflarına katılan kişi, 4) Yurtdışında yaşayan ve davet edildiği tarihten itibaren 2 ay içerisinde ülkeye dönmeyen kişi ve 5) Eylemleriyle Bulgaristan devletini ifşa eden veya onun güvenliğini veya çıkarlarını tehlikeye atan, yurtdışında yaşayan kişiler"*³²⁵, Bulgar vatandaşlığının kaybettirilebileceği kişiler olarak düzenlenmişti ve

³²⁵ Moje da bide lişen ot bılgarsko grajdanstvo:

1) koyto nezakonno napusne predelite na stranata;

2) koyto, bideyki v çujbina, bez zakonni priçini ne se yavi pri mobilizatsiya v redovete na bılgarskata voyska;

3) koyto bez razreşenie na bılgarskoto pravitelstvo zaeme çujda dirjavna slujba ili postipi v redovete na çujda voyska;

4) jivuştiyat v çujbina, koyto ne se zavirne v stranata v 2-meseçen srok otkakto bide pokanen da stori tova, i

bu kapsamda Bulgaristan göçmenlerine vatandaşlıkları ancak şartları oluşması halinde bu hükümler uyarınca kaybettirilebilirdi. Ancak bunun için, 18. maddedeki usul uyarınca her bir göçmenin münferiden tespit edilmesi, İçişleri Bakanı'nın göçmen hakkında rapor düzenlemesi ve Bakanlar Kurulu'nun göçmene vatandaşlığının kaybettirildiğine dair kararname yayınlaması gerekmektedir.³²⁶

Bu doğrultuda, bu dönemde göç etmiş olan Bulgaristan göçmenleri, şayet kanunda öngörülen usule uygun olarak Bakanlar Kurulu kararnamesiyle vatandaşlıkları kaybettirilmemişse³²⁷, kanunda göç ile birlikte kanunen vatandaşlığın kaybedileceğine ilişkin herhangi bir hüküm olmadığından hâlâ Bulgar vatandaşıdır. Dolayısıyla denilebilecektir ki, 1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 29 Mart 1948 tarihiyle kanundaki değişiklik metninin yürürlüğe girdiği 22 Kasım 1950 tarihi aralığında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlıkları, kural olarak korunmaktadır.

D. 22 Kasım 1950 - 14 Ekim 1968 Tarihleri Arasında Göç Edenler

Bu dönemde yürürlükte olan vatandaşlık kanunu, 1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'dur.

Bu dönemin önceki dönemden ayrı bir dönem olarak değerlendirilmesinin sebebi, bu dönemde yürürlükteki 1948 tarihli kanunda Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığı yönünden esaslı bir değişikliğin meydana gelmiş olmasıdır. Bu dönemde, 18 Kasım 1950 tarihli ve 272 sayılı DV'de yayınlanan değişiklik metni uyarınca kanunun 6. maddesinin 2. fıkrasına “*Ülkeden göç eden Bulgar soylu olmayan bir*

5) jivuštijat v çujbina, koyto s deystviyata si izloji bılgarskata dırjava ili postavi v opasnost neynata sigurnost ili neynite interesi.

³²⁶ Lişavaneto ot bılgarsko grajdanstvo stava s ukaz po rešenje na Ministerskiya sıvet vız osnova na doklad na ministira na vitrešnıte raboti.

³²⁷ Burada bu dönemde vatandaşlığı kaybettirilen göçmenler bakımından da değinilmesi gereken ayrı bir husus mevcuttur. Yürürlükteki 1998 tarihli BVK'nın 3. ek maddesinde 1940 ve 1948 tarihli kanunlar hükümleri uyarınca vatandaşlığı kaybettirilmiş olan kişilere Bulgar vatandaşlığının geri verileceği öngörüldüğünden, 29 Mart 1948 - 22 Kasım 1950 tarihleri arasında göç etmiş olan göçmenler o dönem vatandaşlıkları kaybettirilmiş olsa dahi bugün Bulgar vatandaşlığını geri alabileceklerdir. Bu husus için ayrıca bkz. s. 132-134.

*Bulgar vatandaşı, göç etmesiyle Bulgar vatandaşlığını kaybeder.*³²⁸”³²⁹ hükmü eklenmiştir. Değişiklik, 22 Kasım 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu hükümle, 1940 tarihli kanunun 15. maddesi hükmüne benzer şekilde Bulgaristan’dan göç eden Bulgar soylu olmayan vatandaşların Bulgar vatandaşlığını göç tarihinde kaybedecekleri, kanun koyucu tarafından yine hukukî anlamda net ve herhangi bir kuşkuyla yer bırakılmayacak şekilde hüküm altına alınmıştır. Bu hükmün getirilme sebebine dair kanaatimize ilişkin açıklamalarımızı bu bahiste de tekrar ediyoruz.

Ayrıca kanunda bu şekilde bir değişikliğe yer verilmiş olmasının sebebinin tarihî gelişmelerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Değişiklik öncesi dönemde 1950-1951 Toplu Göçü başlamış, bu göç kapsamında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Bulgar vatandaşlarının vatandaşlık durumlarının akıbetinin ne olacağı meselesi de gündeme gelmiştir. Zira değinildiği üzere, kanunda değişiklik öncesinde bu göçmenlerin vatandaşlığına ilişkin herhangi bir hüküm mevcut değildi ve gerçekten bu göçmenlerin Bulgar vatandaşlığını korumalarının önünde hukuken hiçbir engel bulunmamaktaydı. Dolayısıyla kanun koyucunun bu göçmenlerin vatandaşlığına ilişkin 1940 tarihli kanunda yer alan özel düzenlemeyi mevzu bahis değişiklik metniyle 1948 tarihli kanuna eklemiş olmasındaki saik, bu anlamda anlaşılabilir.

Bu doğrultuda söylenebilir ki, bu dönemde Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç ederek Türk vatandaşlığı kazanan Bulgaristan göçmenlerinin hepsi, 6. maddenin 2. fıkrası anlamında Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşı olarak kabul edilmiş ve bunların her biri göç etmeleriyle birlikte göç tarihinde vatandaşlıklarını kaybetmişlerdir.³³⁰

Netice itibarıyla bu dönem bakımından söylenebilecek olan şudur: 1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu’nda ilgili değişikliğin yürürlüğe girdiği 22 Kasım 1950

³²⁸ Kanunda Türkçeye “kaybetme, kayıp” olarak tercüme edilebilecek “izgubvane” ifadesi kullanılmıştır.

³²⁹ Bılgarski grajdanin ot nebilgarska narodnost, koyto se izseli ot stranata, izgubva bılgarskoto si grajdanstvo sis samoto izselvane.

³³⁰ Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 323; Sert, **a.g.t.**, s. 122.

tarihinden kanunun yürürlükte kaldığı 14 Ekim 1968 tarihine kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden bütün Bulgaristan göçmenleri, kanunen Bulgar vatandaşlığını göç tarihinde iradeleri dışında kaybetmişlerdir.

E. 14 Ekim 1968 - 1 Haziran 1989 Tarihleri Arasında Göç Edenler

Bu dönemde yürürlükte olan vatandaşlık kanunu, 1968 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'dur.

Bu dönemin önceki dönemden ayrı bir dönem olarak değerlendirilmesinin sebebi, bu dönemde 1968 tarihli kanunun yürürlüğe girmiş olması ve 1968 Göç Antlaşması'nın da etkisiyle kanunun yürürlükte olduğu dönemde 1969-1978 Yakın Akriba Göçü kapsamında göçlerin önceki dönemlere nazaran oldukça düzenli bir şekilde gerçekleşmiş olmasıdır. Dönemin sonraki dönemden ayrı bir dönem olarak değerlendirilmesinin sebebi ise, her ne kadar bu dönemde yürürlükte olan 1968 tarihli kanun bir sonraki dönemin kapsamında olan 1 Haziran 1989 tarihinden sonra da 20 Şubat 1999 tarihine kadar yürürlükte kalmış olsa da, Bulgaristan Adalet ve Avrupa Hukuk Uyumu Bakanlığı genelgesiyle 1 Haziran 1989 tarihinden sonra Bulgaristan'dan göç eden göçmenlerin Bulgar vatandaşlığının korunduğuna ilişkin özel bir düzenleme getirilmiş olması ve 1 Haziran 1989 tarihinden sonraki dönemde göç eden göçmenlere fiilen 1968 tarihli kanunun ilgili hükümlerinin tatbik edilmemiş olmasıdır. Bu hususlar, bir sonraki başlıkta teferruatlı olarak izah edilecektir.

Bu dönemde, 1968 tarihli kanunun değişiklik öncesi 16. maddesinde *“Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşlarının göçle birlikte Bulgar vatandaşlığını kaybedeceği”* düzenlenmiş³³¹, dolayısıyla önceki 1940 tarihli kanunun 15. maddesi ve 1948 tarihli kanunun 6. maddesinin 2. fıkrası hükümlerine benzer şekilde Bulgaristan'dan göç eden Bulgar soylu olmayan vatandaşların Bulgar vatandaşlığını göç tarihinde kaybedecekleri, kanun koyucu tarafından bir kez daha hukukî anlamda

³³¹ Bliznaşki, a.g.e., s. 22; Veselin Tsankov, **Bilgarskoto Grajdanstvo Materialnopravni i Protsestualni Aspekti**, 2. Baskı, Sofiya, Bilgarska Akademiya na Naukite, 2004, s. 32.

net ve herhangi bir kuşkuyla yer bırakılmayacak şekilde hüküm altına alınmıştır. Hükümün getirilme sebebi, önceki kanunlardaki sebeplerle aynıdır.

Bu doğrultuda söylenebilir ki, bu dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ederek Türk vatandaşlığı kazanan Bulgaristan göçmenlerinin hepsi, 16. madde anlamında Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşı olarak kabul edilmiş ve bunların her biri göç etmeleriyle birlikte göç tarihinde vatandaşlıklarını kaybetmişlerdir.³³²

Böylece netice itibarıyla şu şekilde bir değerlendirme yapılabilecektir: 1968 tarihli kanunun yürürlüğe girdiği 14 Ekim 1968 tarihinden Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlığına uygulanan hukukî rejimin tamamen değişmiş olduğu 1 Haziran 1989 tarihine kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden bütün Bulgaristan göçmenleri, kanunen Bulgar vatandaşlığını göç tarihinde iradeleri dışında kaybetmişlerdir.

F. 1 Haziran 1989 Tarihinden Sonra Göç Edenler

Bu dönemde yürürlükte olan vatandaşlık kanunları, 1968 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu ve 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'dur.

Bu dönemin önceki dönemden ayrı bir dönem olarak değerlendirilmesinin sebebinin anlaşılabilmesi için, bu dönemde vuku bulan tarihî olayların hukukî gelişmelerle birlikte değerlendirilmesi gerekir.

Çalışmanın ilk bölümünde de belirtildiği gibi, 1989-1990 Zorunlu Göçü'ne giden süreçte, 1984 yılında Bulgaristan Türklerinin asimilasyonunu hedefleyen Soya Dönüş Süreci'nin başlaması ve 1984-1989 yılları arasında bu doğrultuda çeşitli politikalar uygulanmasının bir neticesi olarak 1989 yılının Mayıs ayında kitlesel protestolar başlamış, ardından 29 Mayıs 1989 tarihinde o dönemki devlet başkanı Todor Jivkov medya aracılığıyla Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmelerine müsaade edileceğini açıklamış ve 2 Haziran 1989 tarihinde de sınır kapısı karşılıklı olarak açılarak göç başlamıştır.³³³

³³² Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 219; Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 323; Sert, **a.g.t.**, s. 128-129.

³³³ İlgili süreç için bkz. s. 29-33.

Aslında bu dönem içinde yer alan 1 Haziran 1989 - 20 Şubat 1999 tarihleri arasında, 1968 tarihli kanun yürürlükteydi ve yukarıda izah edildiği üzere bu kanunda Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık durumuna ilişkin önceki kanunlarda da kabul edilmiş olan “Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşlarının göçle birlikte Bulgar vatandaşlığını kaybedeceği” usulü devam etmekteydi. Ancak 19 Mayıs 1989 tarih ve 38 sayılı DV’de yayınlanan değişiklik metniyle, değişiklik öncesi 16. maddede yer alan bu hüküm kaldırılmış ve bunun yerine “vatandaşlıktan çıkmak için önceden izin alma, iznin verilmesi halinde vatandaşlıktan çıkarak ülkeyi terk etme” usulü getirilmiştir. Yani mevzubahis değişiklikle Bulgaristan göçmenleri artık göçle birlikte Bulgar vatandaşlığını kaybetmeyecek, göçten önce vatandaşlıktan feragat edecekler ve böylece göç etmeye hak kazanacaklardır. Bu doğrultuda, aslında pratikte bir değişiklik meydana gelmemiş olsa da, “göçle birlikte vatandaşlığın kaybedilmesi” uygulamasına 49 yılın ardından nihayet son verilmiştir.

Mevzubahis değişiklik metninde öngörülen usul her ne kadar bu şekilde olsa da, 1989-1990 Zorunlu Göçü sürecinde yaşananlar uygulamada kanunda öngörülen usulün uygulanmasını imkansız kılmış, bu dönemde oldukça kısa bir süre içerisinde yüzbinlerce göçmen Bulgaristan’dan Türkiye’ye geçmek için toplumsal bir hareket başlatıp sınır kapısına yığıldıklarından Bulgaristan devletinin sınır kapılarını açmasıyla göçmenlerin büyük bir kısmı kanunda öngörülen usule uygun olmadan, adeta izdiham halinde Bulgaristan’ı terk ederek Türkiye’ye göç etmişlerdir. Bu nedenle bu göçmenlerin vatandaşlıklarıyla ilgili bir belirsizlik durumu meydana gelmiş, göçten kısa süre sonra 1991 yılında meydana gelen rejim değişikliğiyle komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin yıkılarak yerine demokratik Bulgaristan Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra da bu göçmenlerin Türk vatandaşlığı kazandıktan sonra Bulgar vatandaşlığını kaybedip kaybetmedikleri hakkındaki belirsizlik devam etmiştir.

Bu belirsizliğe 1997 yılında Bulgaristan Adalet ve Avrupa Hukuk Uyumlu Bakanlığı’nın LS-03-259 sayılı ve 3 Kasım 1997 tarihli genelgesiyle son verilmiştir. Mevzubahis genelgenin 3. maddesinde, “*Bulgar vatandaşlıklarının Bulgaristan Cumhuriyeti cumhurbaşkanı veya cumhurbaşkanı vekilinin kararnamesine esasen kaybettirilmemiş olması koşuluyla, 01/06/1989 tarihinden sonra Bulgaristan dışına*

(göç ederek) yerleşen kişilerin başka vatandaşlık kazanmış olmalarına bakılmaksızın Bulgar vatandaşlıklarının korunacağı”³³⁴ hususu, açıkça ve herhangi bir kuşkuyla yer vermeksizin hüküm altına alınmıştır.³³⁵ Böylece, yürürlükteki kanun hükümleri her ne kadar aksini öngörmüş olsa da, bu dönemde göç etmiş olan bütün Bulgaristan göçmenleri, istisnasız olarak Bulgar vatandaşlığını korumaktadırlar.

Bu dönem içerisinde daha sonra 1998 yılında yürürlükteki Bulgar Vatandaşlığı Kanunu kabul edilmiş, kanun 20 Şubat 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda, zaten daha önce de izah edildiği üzere başka bir ülkeye göç etmekle Bulgar vatandaşlığının kaybedilmesine ilişkin herhangi bir hüküm mevcut değildir. Kanun hükümleri uyarınca Bulgaristan göçmenleri, Türkiye’ye Bulgar vatandaşlığını kaybetmeden veya vatandaşlıktan feragat etmelerine gerek olmadan serbestçe göç edebilecekler, göçten sonra Türk vatandaşlığını kazanabilecekler ve kanunda çifte vatandaşlığa engel herhangi bir hüküm mevcut olmadığından bu husus Bulgar vatandaşlığını kaybetmelerine sebep olmayacaktır.

1989-1990 Göçü’nün 2 Haziran 1989 tarihinde başlamış olduğu ve zikredilen diğer bütün hususlar göz önünde bulundurulduğunda, bu dönem için şu şekilde bir değerlendirme yapılması mümkündür: Bulgaristan Adalet ve Avrupa Hukuk Uyumlu Bakanlığı’nın LS-03-259 sayılı ve 3 Kasım 1997 tarihli genelgesi ile 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu hükümleri uyarınca, 1 Haziran 1989 tarihinden günümüze kadar Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş olan Bulgaristan göçmenlerinin Bulgar vatandaşlığı korunmaktadır. Yani bu göçmenler, hâlâ Bulgar vatandaşıdır.

³³⁴ Litsata, ustanovili se izvin Bılgariya sled 1 yuni 1989 g., zapazvat bılgarskoto si grajdanstvo, nezavisimo dali sa pridobili drugo grajdanstvo, ako ne sa lişeni ot bılgarsko grajdanstvo s ukaz na prezidenta ili na vitseprezidenta na Republika Bılgariya.

³³⁵ İlgili hükümde “vatandaşlığın cumhurbaşkanı veya cumhurbaşkanı vekilinin kararnamesine esasen kaybettirilmesi” ile kastedilen, 1968 tarihli kanunun 20. maddesi uyarınca “*Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’ne karşı, ülkenin güvenliğine veya çıkarlarına zarar veren ciddi bir suç işleyen kişiye Bulgar vatandaşlığının kaybettirilmesi*” halinden ibarettir. Ancak önemle belirtilmesi gerekir ki, 1968 tarihli kanun döneminde tek bir kişiye bile vatandaşlığı kaybettirilmemiştir. Bu doğrultuda, esasen ifade kadüktür ve 1 Haziran 1989 sonrası göç eden Bulgaristan göçmenlerinin Bulgar vatandaşlığı, istisnasız olarak korunmaktadır. Bkz. Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGAR VATANDAŞLIĞI KANUNU UYARINCA BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ VE ALT SOYLARININ VATANDAŞLIK HAKKI

I. BULGAR VATANDAŞLIĞI KANUNU'NDA GENEL ANLAMDA BULGAR VATANDAŞLIĞI

A. Genel Olarak

Çalışmanın bir önceki bölümünde, Bulgar hukukunda vatandaşlığa ve Bulgaristan göçmenlerine ilişkin hukukî düzenlemelere genel bir bakış yapılmış, konuya ilişkin anayasa, milletlerarası antlaşma ve kanun hükümleri değerlendirilmiştir. Mevzuat değerlendirilirken vatandaşlığın göç neticesinde kaybedilmesi gibi Bulgaristan göçmenlerini özel olarak ilgilendiren hükümlere ağırlık verilmeye çalışılmış, konu bu ekseninde ele alınmıştır. Böylece, Bulgaristan'ın kuruluşundan günümüze değin Bulgaristan'dan Osmanlı/Türkiye'ye göç eden göçmenlerden hangilerinin göçle birlikte vatandaşlığını kaybettiği ve hangilerinin vatandaşlık hakkını koruduğu meselesi açıklığa kavuşturulmuştur.

Günümüzde ise, yürürlükteki Bulgar Vatandaşlığı Kanunu ile Bulgaristan göçmenleri ve bunların alt soylarının vatandaşlık hakkına ilişkin istisnâ bazı hükümler getirilmiş, bu kişiler için bazı durumlarda özel usuller öngörülmüştür. Ancak bunların anlaşılabilmesi için, genel itibariyle BVK'da Bulgar vatandaşlığı için öngörülen hukukî rejimi kavramak gerekmektedir. İşbu nedenle, çalışmanın bu bölümünde BVK'daki Bulgar vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesine ilişkin hükümler, ana hatlarıyla ve her zaman olduğu gibi Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık hakkı ekseninde incelenecektir. Bununla birlikte, BVK hükümleri, mukayese edilebilmesi ve anlatımda kolaylık sağlanması amacıyla mümkün mertebe TVK hükümleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

B. Bulgar Vatandaşlığının Kazanılması

BVK’da Bulgar vatandaşlığının kazanılması, Türk hukukundakine benzer şekilde aslî ve müktesep olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.³³⁶ Aslî kazanma halleri yine Türk hukukundakine benzer şekilde soy bağı³³⁷ ve doğum yeri³³⁸ esasıyla kazanma olmak üzere ikiye ayrılmakta, müktesep kazanma ise bir bütün olarak yetkili makam kararıyla kazanma³³⁹ başlığı altında değerlendirilmektedir.³⁴⁰

1. Soy Bağı Esasıyla Kazanma

Bulgar vatandaşlığının soy bağıyla, yani ius sanguinis esasına göre kazanılması, BVK’nın 8. ve 9. maddelerinde düzenlenmiştir. Soy bağıyla kazanma, BVK’da Bulgar vatandaşlığının kazanılmasında temel yol olarak öngörülmüştür ve uygulamada Bulgar vatandaşlarının büyük bir çoğunluğu vatandaşlığı bu şekilde kazanmıştır.³⁴¹

8. madde uyarınca, *“Soy bağına göre Bulgar vatandaşı olan kişi, en az bir ebeveyni Bulgar vatandaşı olan kişidir.”*³⁴² İlgili maddeye göre soy bağı yoluyla Bulgar vatandaşı olan kişi, özü itibariyle ebeveynlerinden yani anne veya babasından biri Bulgar vatandaşı olan kişidir. Görüldüğü üzere, kanun soy bağı yoluyla Bulgar vatandaşlığının kazanılması bakımından ebeveynin “Bulgar soylu” olmasını değil, “Bulgar vatandaşı” olmasını öngörmüştür.³⁴³ Bu doğrultuda, kanunun bu bahiste

³³⁶ Vatandaşlığın aslî kazanılması, doğumla birlikte kendiliğinden kazanılması anlamına gelmekteyken müktesep kazanma, doğumdan sonra kazanma hallerini ifade etmektedir. Vatandaşlığın aslî ve müktesep kazanılması hakkında bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 89; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 35, 54; Erdem, **a.g.e.**, s. 98; Güngör, **a.g.e.**, s. 58; Nomer, **a.g.e.**, s. 66-67.

³³⁷ Kanunda Türkçede “soy bağı” anlamına gelen “proizhod” ifadesi kullanılmıştır.

³³⁸ Kanunda Türkçede “doğum yeri” anlamına gelen “mestorojdenie” ifadesi kullanılmıştır.

³³⁹ Kanunda Türkçeye “telsik” olarak tercüme edilmiş olan “naturalizatsiya” ifadesi kullanılmıştır. Telsik, “(vatandaşlığı) yetkili makam kararıyla kazanma” ifadesinin teknik hukuk dilindeki ifadesinden başka bir şey değildir. Biz bu nedenle çalışmada “telsik” yerine, daha güncel ve TVK’daki sistemle de uyumlu bir tabir olan “yetkili makam kararıyla kazanma” ifadesini kullanmayı tercih ediyoruz. Bu hususta bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 105-106; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 55; Erdem, **a.g.e.**, s. 116; Nomer, **a.g.e.**, s. 75-76.

³⁴⁰ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 26-27.

³⁴¹ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 29.

³⁴² Bilgarski grajdanin po proizhod e vseki, na kogoto pone ediniyat roditel e bilgarski grajdanin.

³⁴³ Hüküm, bu yönden 1991 Anayasası’nın 25. maddesinin 1. fıkrasındaki *“Bulgar vatandaşı, en az bir Bulgar vatandaşı ebeveyninden doğan... kişidir.”* düzenlemesiyle aynı doğrultudadır.

vatandaşlar arasında etnik temelli bir ayırım yapmadığı ve Bulgaristan Türklerinin anne veya babalarından en az birinin Bulgar vatandaşı olması halinde kendilerinin de soy bağı yoluyla Bulgar vatandaşlığını kazanacağı, rahatlıkla söylenebilecektir.

9. madde uyarınca ise, “*Soy bağına göre Bulgar vatandaşı olan kişi, aynı zamanda bir Bulgar vatandaşı tarafından tanınan veya soy bağı taşıdığı kişinin Bulgar vatandaşı olduğu mahkeme kararıyla tespit edilen kişidir.*”³⁴⁴ Hüküm, Bulgar vatandaşı tarafından tanınma ve ebeveynin Bulgar vatandaşı olduğunun mahkeme kararıyla tespit edilmesi³⁴⁵ hallerini de Bulgar vatandaşlığının soy bağı yoluyla kazanıldığı hallerden kabul ederek 8. maddedeki genel hükümle paralel bir düzenlemeye bulunmuştur. Nitekim bu hallerde de kişinin en az bir ebeveyni Bulgar vatandaşı olacağından, kişinin de soy bağına göre Bulgar vatandaşı olacağı kuşkusuzdur.

Anılan hükümler, TVK’nın 7. maddesinde öngörülen Türk vatandaşlığının soy bağı yoluyla kazanılması hallerine ilişkin hükümler ile doğrudan paralellik arz etmektedir.³⁴⁶

2. Doğum Yeri Esasıyla Kazanma

Bulgar vatandaşlığının doğum yeriyle, yani ius soli esasına göre kazanılması, BVK’nın 10. ve 11. maddelerinde düzenlenmiştir. Doğum yeriyle kazanma, günümüzde Bulgar vatandaşlığının kazanılması bakımından soy bağıyla kazanmanın yanında bir “yardımcı yol” olarak değerlendirilmektedir ve daha ziyade ebeveynlerin vatansız olduğu durumlarda söz konusu olmaktadır.³⁴⁷

10. madde uyarınca, “*Bulgar vatandaşlığını doğum yeriyle kazanan kişi, soy bağı itibariyle başka bir vatandaşlık kazanmadığı sürece, Bulgaristan Cumhuriyeti*

³⁴⁴ Български гражданин по произход е и всяко лице, което е припознато от български гражданин или чийто произход от български гражданин е установен със съдебно решение.

³⁴⁵ Örnek olarak babalık davası neticesinde çocuğun Bulgar vatandaşı babadan doğduğunun tespit edilmesi hali verilebilir.

³⁴⁶ TVK’nın 7. maddesinde öngörülmüş olan hukukî rejim hakkında bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 94-101; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 36-49, Erdem, **a.g.e.**, s. 101-111; Güngör, **a.g.e.**, s. 63-72; Nomer, **a.g.e.**, s. 68-72.

³⁴⁷ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 30.

*topraklarında doğan herhangi bir kişidir.*³⁴⁸ Hüküm, TVK'nın 8. maddesindeki doğum yeri esasına bağlı vatandaşlığın kazanılması haline benzer olarak ülke topraklarında doğan ve anne ve babasından ötürü başka bir ülkenin vatandaşlığı kazanmayan kişiyi, Bulgar vatandaşı olarak kabul etmiştir.³⁴⁹ Bu doğrultuda, Bulgaristan Cumhuriyeti topraklarında doğan ve herhangi bir nedenle anne ve babasının vatandaşlığını kazanamayan kişi, Bulgar vatandaşı olacaktır.^{350 351}

11. madde uyarınca ise, *“Bulgaristan Cumhuriyeti topraklarında bulunan ve ebeveynleri bilinmeyen çocuğun burada doğduğu kabul edilir.”*³⁵² Burada yine TVK'daki ilgili hükme benzer olarak ülke topraklarında doğan kişinin, karine olarak burada doğduğunun kabul edilmesi esası getirilmiştir.³⁵³

3. Yetkili Makam Kararıyla Kazanma

Bulgar vatandaşlığının yetkili makam kararıyla, yani *ius domicilii*³⁵⁴ esasına göre kazanılması, BVK'nın 12-19. maddeleri arasında düzenlenmiştir.³⁵⁵ Bu kazanma

³⁴⁸ Bilgarski grajdanin po mestorojdenie e vsyako litse, rodno na teritoriyata na Republika Bılgariya, ako ne pridobiva drugo grajdanstvo po proizhod.

³⁴⁹ TVK'nın 8. maddesinde öngörülmüş olan hukukî rejim hakkında bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 101-103; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 49-54; Erdem, **a.g.e.**, s. 111-114; Güngör, **a.g.e.**, s. 72-79; Nomer, **a.g.e.**, s. 72-75.

³⁵⁰ Bu husus anne ve babanın sadece doğum yeri esasını kabul eden devlet ya da devletlerin vatandaşı olmaları, vatansız olmaları, anne ve babadan biri sadece doğum yeri esasını kabul eden bir devletin vatandaşı iken diğerinin vatansız olması gibi birçok sebepten kaynaklanabilir.

³⁵¹ Hüküm, bu yönden 1991 Anayasası'nın 25. maddesinin 1. fıkrasındaki *“Bulgar vatandaşı, ...soy bağına dayalı olarak başka bir vatandaşlık kazanamamışsa Bulgaristan Cumhuriyeti topraklarında doğan kişidir.”* düzenlemesiyle aynı doğrultudadır.

³⁵² Smyata se, çe e rodno na teritoriyata na Republika Bılgariya dete, namereno na tazi teritoriya, çiiito reediteli sa neizvestni.

³⁵³ Bu karine, “ülkede doğma karinesi” olarak adlandırılmaktadır. Bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 101; Erdem, **a.g.e.**, s. 114-115. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, annesi ve babası belli olmayan terk edilmiş çocukların hangi ülkede bulunmuşlarsa o ülkede doğmuş sayılmalarının ve kendilerine o ülkenin vatandaşlığının verilmesinin milletlerarası hukukta bir ilke olarak kabul edildiğini, hatta Vatandaşlık Hakkında Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 2. fıkrasında taraf devletlere bu hususta bir “hukukî yükümlülük” yüklediğini belirtmiştir.

³⁵⁴ *Ius domicilii* esası, vatandaşlığın doğumla kazanıldığı *ius sanguinis* ve *ius soli* esaslarının aksine vatandaşı olunmak istenen ülkede belli bir süre ikamet etmek yoluyla vatandaşlığın sonradan kazanılması hallerine ilişkindir. Kavram hakkında detaylı bilgi için bkz. Işıl Özkan, “Yeni Vatandaşlık Türleri: Çağdaş Bir Tipoloji Mi?”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, Cilt 21, Özel Sayı, 2019, s. 2208.

³⁵⁵ Bu yol, temelini 1991 Anayasası'nın 25. maddesinin 1. fıkrasındaki *“Bulgar vatandaşlığı ayrıca yetkili makam kararıyla da kazanılabilir.”* hükmünden almaktadır.

yolu, esasen belirli şartları karşılamaları halinde Bulgar vatandaşlığını aslî olarak kazanamayan kişilerin de vatandaşlığı kazanabileceği yollardan ibarettir ve bu anlamda TVK'daki yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılması kurumuyla benzer niteliktedir. Bulgar hukukunda da, Türk hukukuna benzer olarak vatandaşlığı yetkili makam kararıyla kazanmak isteyen kişi kural olarak önce ülkede belli bir süre ikamet etmekte ve ardından vatandaşlık başvurusunda bulunmaktadır. Yine Türk hukukuna benzer olarak idare, egemenlik yetkisi doğrultusunda bu başvuruyu kabul edip etmemekte serbesttir, yani idarenin bu yönde takdir hakkı bulunmaktadır.^{356 357}

Bulgar vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılması, genel yol ve istisnâî yollar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.³⁵⁸ BVK'da 12. madde, genel yoldan kazanmaya ilişkin hükümleri içerirken 13, 13a, 14, 15 ve 16. maddelerde istisnâî yollara ilişkin hükümler düzenlenmiştir. 17 ve 18. madde yetkili makam kararıyla kazanma halinde vatandaşlığı kazanan kişinin çocuklarının vatandaşlıklarının akıbetini düzenlerken 19. madde de gerekli şartların karşılanması halinde dahi başvurunun olumsuz sonuçlanmasına sebep olacak genel ret sebeplerine ilişkindir.

12. maddede düzenlenmiş olan genel yol, şu şekildedir:

“(1) Bulgar vatandaşı olmayan kişi, başvurunun yapıldığı tarihte aşağıdaki şartların gerçekleşmesi durumunda Bulgar vatandaşlığını yetkili makam kararıyla kazanabilir:

1. ergin olması;

2. en az 5 yıl önce Bulgaristan Cumhuriyeti'nde daimî veya uzun süreli ikamet izni almış olması;

³⁵⁶ Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 31.

³⁵⁷ İdarenin bu yöndeki takdir hakkına ilişkin bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 106-107; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 55; Erdem, **a.g.e.**, s. 118-121; Güngör, **a.g.e.**, s. 80-85; Nomer, **a.g.e.**, s. 76-79; Cemre Tüysüz, “Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2022, s. 48-65. Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, eserinde idarenin takdir hakkının olmadığı, vatandaşlığın kazanılması için gerekli şartların kişi nezdinde gerçekleşmesi halinde idarenin kişinin vatandaşlık başvurusunu mutlaka onaylaması gereken hukuk sistemlerinin de mevcut olduğuna değinmiş, buna örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni vermiştir. Bliznaşki'nin açıklamaları doğrultusunda, Bulgaristan'ın da Türkiye gibi idarenin takdir hakkı olduğu ülkeler arasında bulunduğu son derece açıktır. Bkz. Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 31.

³⁵⁸ Bliznaşki, **a.y.**

3. rehabilite edilmediği sürece, bir Bulgaristan mahkemesi tarafından genel nitelikteki bir kasıtlı suçtan mahkum edilmemiş olması ve bu tür bir suçtan dolayı kendisine karşı herhangi bir ceza davası açılmamış olması;

4. Bulgaristan Cumhuriyeti'nde geçimini sağlayacak bir gelire veya mesleğe sahip olması;

5. eğitim ve bilim bakanının yönetmeliğiyle belirlenen prosedüre uygun olarak Bulgar dilini iyi derecede bildiğinin belirlenmiş olması; ve

6. önceki vatandaşlığından çıkmış/çıkarılmış olması veya Bulgar vatandaşlığının kazanılması sırasında bu vatandaşlıktan da çıkacak olması.

(2) Aşağıdaki kişilerde önceki vatandaşlıktan çıkma şartı aranmaz:

1. Bulgar vatandaşlarının eşleri olan kişiler;

2. Avrupa Birliği'ne üye bir devletin, Avrupa Ekonomik Alanı Antlaşması'na taraf bir devletin veya İsviçre Konfederasyonu'nun vatandaşları;

3. Bulgaristan Cumhuriyeti'nin karşılıklılık tesis eden anlaşmalar imzaladığı ülkelerin vatandaşları.”³⁵⁹

12. madde uyarınca genel yoldan Bulgar vatandaşlığının kazanılabilmesi için, altı şart öngörülmüştür. Bunlar ergin olma, 5 yıl ikamet, adlî sicil kaydının temiz olması, geçim sağlayabilme, Bulgarca dilini bilme ve önceki vatandaşlıktan çıkma³⁶⁰ olarak özetlenebilecektir. Hüküm, bu haliyle Türk vatandaşlığının genel yolla

³⁵⁹ (1) Litse, koeto ne e bilgarski grajdanin, moje da pridobie bilgarsko grajdanstvo, ako kim datata na podavane na molbata za naturalizatsiya:

1. e pilnoletno;

2. predi ne po-malko ot 5 godini e poluçilo razrešenje za postoyanno ili dilgosročno prebivavane v Republika Bılgariya;

3. ne e osıjdano za umıšleno prestıplenie ot obşt karakter ot bilgarski sıd i sreştı nego nyama obrazuvano nakazatelno proizvodstvo za takova prestıplenie, osven ako e reabilitirano;

4. ima dohod ili zanyatie, koeto mu dava vizmojnost da se izdırja v Republika Bılgariya;

5. vladee bilgarski ezik, koeto se ustanovyava po red, opredelen s naredba na ministira na obrazovanieto i naukata, i

6. e osvobodeno ot dosegaşnoto si grajdanstvo ili şte bıde osvobodeno ot nego kim momenta na pridobivane na bilgarsko grajdanstvo.

(2) Ne se iziskva osvoboğdavane ot dosegaşnoto im grajdanstvo za:

1. litsa – sıpruzi na bilgarski grajdani;

2. grajdani na dırjava – Çlenka na Evropeyskiya sıyuz, na dırjava – strana po Sporazumenieto za Evropeyskoto ikonomıçesko prostranstvo, ili na Konfederatsiya Şveytsariya;

3. grajdani na dırjavi, s koito Republika Bılgariya ima sklyuçeni dogovori, s koito se ustanovyava vzaimnost.

³⁶⁰ Bu şartın Bulgar vatandaşlarının eşleri ile Avrupa Birliği ülkelerinin vatandaşları, İsviçre vatandaşları ve Bulgaristan'ın karşılıklılık tesis eden milletlerarası antlaşmalar imzaladığı ülkelerin vatandaşları tarafından karşılanmasına gerek olmadığı hususu unutulmamalıdır. Bu husus, şüphesiz Bulgaristan'ın AB üyesi bir devlet olmasıyla doğrudan ilgilidir.

kazanılmasına ilişkin TVK'nın 11. maddesiyle benzeşmektedir.³⁶¹ Belirtilmiş olan şartları sağlayan herkes -19. madde kapsamında değerlendirilmemek koşuluyla- Bulgar vatandaşlığını yetkili makam kararıyla kazanabilecektir. Görüldüğü üzere, genel yoldan kazanma için aranan şartlar zorlayıcı niteliktedir.

13a maddesi mülteci, sığınmacı gibi uluslararası koruma kapsamındaki kişilerin, 14. madde vatansız kişilerin istisnaî yoldan Bulgar vatandaşlığını kazanmalarına ilişkin hükümleri haizdir.³⁶² 16. madde de Bulgaristan Cumhuriyeti için bilim, teknoloji, kültür veya spor alanında kamusal veya ekonomik anlamda özel değer teşkil eden kişilerin istisnaî yoldan Bulgar vatandaşlığını kazanmalarına ilişkindir.³⁶³

17. madde, 18 yaşından küçük çocukları 0-14 yaş ve 14-18 yaş arası olmak üzere iki gruba ayırmış, bunların anne ve babalarının her ikisinin Bulgar vatandaşlığını yetkili makam kararıyla kazanmaları halinde çocukların vatandaşlığının akıbetini hüküm altına almıştır. 18. madde de, benzer şekilde yine çocukları aynı iki gruba ayırmış ve hem bunların, hem de evlat edinilenlerin anne ve babalarından yalnızca birinin Bulgar vatandaşlığını yetkili makam kararıyla kazanması halinde çocukların ve evlat edinilenlerin vatandaşlığının akıbetini hüküm altına almıştır.³⁶⁴

³⁶¹ TVK'daki şartlar ise özetle ergin ve ayırt etme gücüne sahip olma, 5 yıl ikamet, Türkiye'ye yerleşmeye karar verme, tehlikeli bir hastalığı bulunmama, iyi ahlak sahibi olma, Türkçe dilini bilme, geçim sağlayabilme ve millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama. Görüldüğü üzere Türk hukukunda Bulgar hukukunda aranan şartlara ek olarak ergin olmayla birlikte ayırt etme gücü de aranmakta, kişinin Türkiye'ye yerleşmeye karar vermiş olması, tehlikeli bir hastalığının bulunmaması ve iyi ahlak sahibi olması gerekmektedir. Ancak Bulgar hukukunda aranan şartlardan olan önceki vatandaşlıktan çıkma şartı kural olarak aranmamaktadır. Türk hukukunda adli sicil kaydının temiz olması şartı kanun maddesinde açıkça yer almamakla birlikte, bu şart millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edilecek bir hali bulunmama şartı kapsamında değerlendirilebilir. Türk hukukunda vatandaşlığın genel yolla kazanılmasına ilişkin bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 114-123; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 59-73; Erdem, **a.g.e.**, s. 121-138; Güngör, **a.g.e.**, s. 89-105; Nomer, **a.g.e.**, s. 75-88.

³⁶² Türk hukukunda, Bulgar hukukunun aksine uluslararası koruma kapsamındakilerin ve vatansızların vatandaşlığı istisnaî yoldan kazanılmasına ilişkin hükümler mevcut değildir.

³⁶³ Bu madde kapsamındaki kişiler, TVK'nın 12. maddesinin 1. fıkrasının a bendindeki "Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili Bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler" ile benzerlik taşımaktadır. Amaç, ülkeye yararlı olmuş veya olacağı düşünülen kişilerin vatandaşlığa kazandırılmasıdır. Bu hususta bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 124-125; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 76-77; Erdem, **a.g.e.**, s. 140; Güngör, **a.g.e.**, s. 108-110; Nomer, **a.g.e.**, s. 90.

³⁶⁴ Bu konuda ise Türk hukukundaki rejim ile Bulgar hukukundaki rejim çeşitli farklılıklar arz etmektedir. TVK'da BVK'nın aksine çocukların yaş grubu bakımından herhangi bir ayırım yapılmamış, 20. madde uyarınca Türk vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılması hallerinde anne ve babadan yalnızca biri kazandıysa diğerinin muvafakatiyle, birlikte kazandıysa muvafakate gerek

19. madde de, yetkili makam kararıyla kazanmaya dair genel ret sebebine ilişkindir. Buna göre kişi, gerekli bütün koşulları karşılarsa dahi kamu düzeni, kamu sağlığı, genel ahlak ve ulusal güvenliğe karşı tehdit oluşturuyorsa bu kişinin başvurusu kabul edilmeyecektir.³⁶⁵

Ayrıca belirtilmelidir ki, BVK'nın 12a maddesinde Bulgar vatandaşlığının yatırım yoluyla kazanılması düzenlenmiş iken, 1 Nisan 2022 ve 26 sayılı DV'de yayınlanan değişiklik metniyle ilgili hüküm kanundan çıkarılmıştır.³⁶⁶

13. ve 15. maddeler; 13a, 14 ve 16. maddelere benzer şekilde belirli kişilerin Bulgar vatandaşlığını genel yoldan kazanmaya nazaran kolaylaştırılmış bir usulle kazanmasını öngörmektedir. Bunlardan bir kısmı 13. madde uyarınca *“bir Bulgar vatandaşı ile en az 3 yıldır yasal olarak evli ve evliliği devam eden”*³⁶⁷, *“Bulgaristan Cumhuriyeti’nde doğan”*³⁶⁸ ve *“daimî veya uzun süreli ikamet iznini, ergin olma yaşına gelmeden önce almış olan”*³⁶⁹ kişilerdir. Bunlardan ikincisi yani Bulgaristan Cumhuriyeti’nde doğanlar, Bulgaristan göçmenlerinin her biri kavramın tanımı gereği istisnasız olarak bu grup içerisine dahil olduğundan çalışmanın ilerleyen kısımlarında

olmaksızın velayet altındaki çocuklarının da doğrudan Türk vatandaşlığını kazanabileceği öngörülmüştür. Bunlar, Türk hukukunda “cepteki çocuklar” olarak nitelendirilmektedir. Bu hususta bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 127-128; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 115-118; Erdem, **a.g.e.**, s. 195-198; Nomer, **a.g.e.**, s. 117.

³⁶⁵ Benzer şekilde TVK’da da hem genel yolla kazanmaya ilişkin 11. maddenin 1. fıkrasının g bendinde hem de istisnaî yolla kazanmaya ilişkin 12. maddenin 2. fıkrasında “millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak” şartı, Türk vatandaşlığının kazanılması halleri bakımından “ortak şart” olarak kabul edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması Yollarında Aranılan Ortak Şart: Millî Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Bir Hâli Bulunmamak”, **Public and Private International Law Bulletin**, Cilt 40, Sayı 2, 2020, s. 1351-1371.

³⁶⁶ Yatırım yoluyla vatandaşlık, özellikle ikamet şartını karşılamak istemeyen ve maddî durumu iyi olan kişiler için vatandaşlık başvurusunda oldukça avantajlı bir yol iken, günümüzde özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde yatırım yoluyla vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin düzenlemeler gitgide sınırlandırılmaktadır. Yatırım yoluyla vatandaşlığa ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Necla Öztürk, **Yatırım Yoluyla İkamet Etme ve Vatandaşlık Kazanma**, İstanbul, Onikilevha, 2022.

³⁶⁷ Bu hüküm, TVK’nın 16. maddesinde düzenlenen Türk vatandaşıyla üç yıldan beri evli olan ve evliliği devam eden yabancıların Türk vatandaşlığını kazanabileceği hükmüyle aynı doğrultudadır. Konu hakkında mukayeseli bir inceleme için bkz. Sibel Akşahin Polat, “Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Evlilik Yoluyla Vatandaşlığın Kazanılması”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2019, s. 184-200.

³⁶⁸ Türk hukukunda Bulgar hukukunun aksine Türkiye doğumlu olmak, Türk vatandaşlığının kazanılması bakımından herhangi bir avantaj sağlamamaktadır.

³⁶⁹ Türk hukukunda yine Bulgar hukukunun aksine bu kapsamdaki kişilere yönelik özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

detaylı olarak irdelenecektir. 15. maddedeki kişiler ise, “*Bulgar soylu*”³⁷⁰, “*bir Bulgar vatandaşı tarafından tam evlat edinme koşulları altında evlat edinilmiş olan*”³⁷¹ ve “*ebeveynlerinden biri Bulgar vatandaşı olan veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüş olan*”³⁷² kişilerdir. Bunlardan ilki yani Bulgar soylu olma, oldukça tartışmalı bir konudur ve çalışmanın ilerleyen kısımlarında Bulgaristan göçmenlerinin ve alt soylarının bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususu oldukça kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Yine üçüncüsü olan ebeveynlerinden biri Bulgar vatandaşı olan veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüş olan kişiler de ebeveynin göç tarihi ve Bulgar vatandaşlığını kaybetmiş veya korumuş olup olmadığına bağlı olarak değişmekle beraber kimi şartlar vücut bulduğunda Bulgaristan göçmenlerinin alt soyları da bu grup içerisinde değerlendirilebileceğinden çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı olarak ele alınacaktır.

C. Bulgar Vatandaşlığının Kaybedilmesi

BVK’da Bulgar vatandaşlığının kaybedilmesi, üç şekilde mümkündür.³⁷³ Bunlar vatandaşlıktan çıkmayla³⁷⁴ kaybetme, yetkili makam kararının iptaliyle³⁷⁵ kaybetme ve vatandaşlığın kaybettirilmesidir.^{376 377}

³⁷⁰ Bu kapsamdaki kişiler, Türk hukukunda “göçmen” statüsünde bulunan kişilere benzetilebilir.

³⁷¹ Bu hüküm, TVK’nın 17. maddesinde düzenlenen Türk vatandaşlığının evlat edinilme ile kazanılması hükmüyle aynı doğrultudadır. Bu hususta bkz. Necla Öztürk/Güven Yazar, “Türk Vatandaşlığının Evlat Edinilme Yoluyla Kazanılması”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2020, s. 18-26.

³⁷² TVK’da bu kapsamdaki kişilere yönelik de özel bir düzenleme mevcut değildir.

³⁷³ Bliznaşki, *a.g.e.*, s. 36.

³⁷⁴ Kanunda Türkçeye “muafiyet, bağışıklık, serbestlik, çıkma” olarak tercüme edilebilecek “osvobodavane” ifadesi kullanılmıştır. Kurum, vatandaşlığın iradî olarak kaybedilmesi hallerinden olduğundan çalışmada tarafımızca TVK’daki düzenlemeye benzer olarak “çıkma” ifadesi tercih edilmiştir.

³⁷⁵ Kanunda Türkçeye “telsikin iptali” olarak tercüme edilebilecek olan “otmyana na naturalizatsiyata” ifadesi kullanılmıştır. Biz önceki bahislerde “telsik” yerine “yetkili makam kararıyla kazanma” ifadesini kullanmış olduğumuzdan, burada da “telsikin iptali” yerine “yetkili makam kararının iptali” ifadesi tercih edilmiştir.

³⁷⁶ Kanunda Türkçeye “mahrumiyet, yoksunluk, ıskat, kaybettirme” olarak tercüme edilebilecek “lišavane” ifadesi kullanılmıştır. Kurum, vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerinden olduğundan çalışmada tarafımızca TVK’daki düzenlemeye benzer olarak “kaybettirme” ifadesi tercih edilmiştir.

³⁷⁷ Türk hukukunda vatandaşlığın kaybedilmesi halleri ise yetkili makam kararıyla ve seçme hakkıyla olmak üzere iki ana başlığa ayrılmakta, yetkili makam kararıyla kayıp halleri ise Bulgar hukukuna benzer şekilde çıkma, yetkili makam kararının iptali ve kaybettirme olmak üzere üç alt başlığa ayrılmaktadır. Bulgar hukukunda vatandaşlığın seçme hakkıyla kaybedilmesi kurumu

1. Vatandaşlıktan Çıkmayla Kaybetme

Bulgar vatandaşlığının vatandaşlıktan çıkma yoluyla kaybedilmesi, BVK'nın 20 ve 21. maddelerinde düzenlenmiştir.

20. madde uyarınca, *“Sürekli olarak yurtdışında yaşayan bir Bulgar vatandaşı, yabancı bir ülkenin vatandaşlığını kazanmış olması veya yabancı bir ülkenin vatandaşlığını kazanmak için yürürlükte bir prosedürün mevcut olduğuna ilişkin delillerin bulunması halinde, Bulgar vatandaşlığından çıkma talebinde bulunabilir.”*³⁷⁸ Maddeye göre bir Bulgar vatandaşının vatandaşlıktan çıkabilmesi için, sürekli olarak yurtdışında yaşıyor olması ve yabancı bir ülkenin vatandaşlığını halihazırda kazanmış olması veya kazanmak üzere olması gerekmektedir. Ayrıca hüküm uyarınca vatandaşlıktan çıkma, ancak ilgilinin talebi halinde söz konusu olabilir.³⁷⁹ Bu doğrultuda Türk vatandaşlığı kazanan Bulgaristan göçmenleri isterlerse Bulgar vatandaşlığından çıkabilirler, istemezlerse Bulgar vatandaşlığını koruyarak çifte vatandaş olabilirler.

Getirilen hüküm, kimi yönlerden TVK'nın vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin 25. maddesiyle paralellik göstermektedir. TVK'ya göre de vatandaşlıktan çıkabilmek için yabancı bir ülkenin vatandaşlığının halihazırda kazanılmış olması veya kazanılacağına ilişkin inandırıcı belirtiler olması gerekirken TVK'da BVK'nın aksine vatandaşlıktan çıkmak için sürekli olarak yurtdışında yaşıyor olma şartı aranmamaktadır.³⁸⁰

bulunmamaktadır. Türk hukukunda vatandaşlığın kaybedilmesi halleri hakkında bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 163-168; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 122-123; Erdem, **a.g.e.**, s. 229-231; Güngör, **a.g.e.**, s. 186; Nomer, **a.g.e.**, s. 122-133.

³⁷⁸ Bilgarski grajdanin, koyto postoyanno jivee v çujbina, moje da poiska osvobodavane ot bilgarsko grajdanstvo, ako e pridobil çujdo grajdanstvo ili ako ima danni za otkrita protsedura za pridobivane na çujdo grajdanstvo.

³⁷⁹ Bliznaški, **a.g.e.**, s. 36.

³⁸⁰ TVK'da BVK'ya ek olarak aranan diğer şartlar ergin ve ayırt etme gücüne sahip olma, herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmama ve hakkında herhangi bir mali veya cezai tahdit bulunmamadır. Bu doğrultuda yurtdışında yaşıyor olma şartı hariç diğer şartlar yönünden Türk vatandaşlığından çıkmanın Bulgar vatandaşlığından çıkmaya kıyasla daha zor olduğu söylenebilecektir. TVK'nın 25. maddesi ve devamında Türk vatandaşlığından çıkmaya ilişkin öngörölmüş hukuki rejim hakkında bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 177-198; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 124-138; Erdem, **a.g.e.**, s. 233-256; Güngör, **a.g.e.**, s. 187-205; Nomer, **a.g.e.**, s. 133-139.

21. madde ise, 1. fıkra 18 yaşından küçük çocukları 0-14 yaş ve 14-18 yaş arası olmak üzere iki gruba ayırmış, bunların anne ve babalarının her ikisinin Bulgar vatandaşlığını vatandaşlıktan çıkma yoluyla kaybetmeleri halinde çocukların vatandaşlığının akıbetini hüküm altına almıştır. 2. fıkroda da, benzer şekilde yine çocuklar aynı iki gruba ayrılmış ve bu kez anne ve babalarından yalnızca birinin Bulgar vatandaşlığından vatandaşlıktan çıkma yoluyla kaybetmesi halinde çocukların vatandaşlığının akıbetini hüküm altına almıştır.³⁸¹

2. Yetkili Makam Kararının İptaliyle Kaybetme

Bulgar vatandaşlığının yetkili makam kararının iptaliyle kaybedilmesi, BVK'nın 22 ve 23. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu yol, esasen gerekli şartlar oluşmuş olmamasına rağmen başvurucunun kötü niyetli bir şekilde sanki bu şartları oluşmuş gibi gösterdiği ve böylece vatandaşlığın yetkili makam kararıyla kazanıldığı hallerde bu kararın iptaline ilişkindir.³⁸²

22. madde uyarınca, *“Bulgar vatandaşlığının kazanılmasının yetkili makam kararıyla olduğu hallerde yetkili makam kararı, ...Bulgar vatandaşlığının kazanılmasına temel teşkil eden veri veya olguların yanlış olduğu mahkeme kararıyla tespit edilmişse, bilinmesi halinde Bulgar vatandaşlığına almayı reddetme gerekçesi olabilecek veriler veya olgular gizlenmişse ve Madde 32a kapsamında bir değişiklik*

³⁸¹ Bu konuda TVK'da çocukların yaş grubu bakımından herhangi bir ayrım yapılmamış, 27. maddede Türk vatandaşlığından çıkan anne veya babanın talebi ve diğerinin muvafakati ile çocuklarının da Türk vatandaşlığından çıkacağı düzenlenmiştir. Buradaki çocuklar, TVK 20/2'ye benzer şekilde velayet altındaki çocuklardır ve fakat bu kez “cepteki çocuklar” TVK 20/2'nin aksine anne ve babanın her ikisinin de vatandaşlıktan çıkması halinde Türk vatandaşlığını doğrudan kaybetmeyecek, yine ancak her ikisinin de talebi halinde vatandaşlıktan çıkacaklardır. Bu hususta bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 197-198; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 136-138; Erdem, **a.g.e.**, s. 244-245; Güngör, **a.g.e.**, s. 202-205; Nomer, **a.g.e.**, s. 139.

³⁸² Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 37.

bildiriminde bulunulmamışsa”^{383 384} iptal edilebilecektir. Ayrıca madde, devamında belirli durumlar hariç tutulmak üzere yetkili makam kararının iptali kararının ancak vatandaşlığın kazanılmasından itibaren 10 yıl içinde verilebileceği şeklinde bir zamanaşımı kuralı da getirmiştir. Görüldüğü üzere hüküm, TVK’nın Türk vatandaşlığının iptaline ilişkin 31. maddesiyle paralellik göstermektedir.³⁸⁵

23. maddede de, eşlerden biri hakkında verilen yetkili makam kararının iptali kararının, şayet diğer eş de bu kişi üzerinden Bulgar vatandaşlığına hak kazanmadıysa eşi ve çocukları etkilemeyeceği, TVK 32’deki hükme benzer şekilde hüküm altına alınmıştır.³⁸⁶

3. Vatandaşlığın Kaybettirilmesi

Bulgar vatandaşlığının vatandaşlığın kaybettirilmesi yoluyla kaybedilmesi, BVK’nın 24 ve 25. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu yol, esasen cezalandırıcı

³⁸³ (1) Naturalizatsiya, vız osnova na koyato e pridobito bulgarsko grajdanstvo, moje da bide otmenena, ako litseto:

1. si e poslujilo s dannı ili fakti, stanali osnovanie za pridobivane na bulgarsko grajdanstvo, za koito e ustanoveno po sıdeben red, che sa neverni, i/ili
2. e ukrilo dannı ili fakti, koito, ako sa bili izvestni, biha bili osnovanie za otkaz za pridobivane na bulgarsko grajdanstvo, i/ili;
3. ne e uvedomilo za nastıpila promyana po čl. 32a.

(2) Otmıanata na naturalizatsiyata e dopustima samo do iztıčane na 10 godini ot pridobivane na bulgarskoto grajdanstvo osven v slučaitı, kogato dannite i faktite po al. 1, t. 1 i 2 ili promıanata po t. 3 se otnasyat do učasıtıe na litseto v terorizım, i pri uslovie čıe litseto ne ostava bez grajdanstvo.

³⁸⁴ Madde 32a kapsamında değişiklik bildiriminde bulunmamaktan maksat, vatandaşlığın yetkili makam kararıyla kazanılması sürecinde kişinin durumunda herhangi bir değişiklik meydana gelmesi ve bu hususun gizlenmesi halinden ibarettir. Söz gelimi, kişi başvuruda bulunduktan sonra bulunduğu ülkede adli sicil kaydında bir değişiklik meydana gelebilir. Bu değişikliğin bildirilmemesi halinde, madde kapsamında belirtilen durum oluşacaktır.

³⁸⁵ Türk vatandaşlığının iptali, TVK’da Türk vatandaşlığını kazanma kararının ilgilinin yalan beyanı veya vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda vuku bulduğu durumlar için öngörülmüştür. Ancak TVK’da BVK’nın aksine karar bakımından idareye herhangi bir takdir hakkı tanınmamıştır ve herhangi bir zamanaşımı süresi öngörülmemiştir. Bu hususlarda bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, *a.g.e.*, s. 211-217; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, *a.g.e.*, s. 145-152; Erdem, *a.g.e.*, s. 267-278; Güngör, *a.g.e.*, s. 240-245; Nomer, *a.g.e.*, s. 141-152; Hümeıra Zeynep Nalçacıoğlu Erden, “Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptalinde Süre”, *Public and Private International Law Bulletin*, Cilt 36, Sayı 1, 2016, s. 1-32.

³⁸⁶ Hüküm, TVK’da mefhum-u muhalifinden “İptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da uygulanır.” şeklinde düzenlenmiştir. Anlatılmak istenen aynıdır.

niteliktedir ve politik yönleri olup idarenin tek taraflı işlemiyle gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda, vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerindendir.³⁸⁷

24. madde uyarınca, “*Yetkili makam kararıyla Bulgar vatandaşlığını kazanan kişinin vatandaşlığı, yurtdışında olması ve vatansız kalmaması koşuluyla, Cumhuriyet’e karşı ciddi bir suçtan hüküm giymesi halinde kaybettirilebilir.*”³⁸⁸ Maddede vatandaşlığı kaybettirilebilecek kişiler ancak Bulgar vatandaşlığını yetkili makam kararıyla sonradan kazanmış olan kişiler olarak düzenlenmiş, ayrıca bu kişilerin yurtdışında yaşıyor olması ve vatandaşlığın kaybettirilmesi kararıyla vatansız kalmamaları öngörülmüştür. Vatandaşlığın kaybettirilmesi sebebi ise taktır: Bulgaristan Cumhuriyeti’ne karşı ciddi bir suçtan hüküm giyme hali. Görüldüğü üzere, hükmün uygulama alanı oldukça dardır.³⁸⁹ Hüküm, yine TVK’nın Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin 29. maddesiyle kimi yönlerden paralellik arz etmektedir.³⁹⁰

25. maddedeki eşlerden birinin vatandaşlığı kaybettirme yoluyla Bulgar vatandaşlığını kaybetmesinin diğer eşi ve çocukları etkilemeyeceği düzenlemesi de TVK’daki rejimle aynı doğrultudadır.³⁹¹

³⁸⁷ Bliznaški, **a.g.e.**, s. 37.

³⁸⁸ Litse, koeto e pridobilo bulgarsko grajdanstvo po naturalizatsiya, moje da bide lisheno ot nego, ako e osideno s vlyazla v sila prisida za tejkto prestiplenie protiv republikata, pri uslovie çe se namira v çujbina i ne ostava bez grajdanstvo.

³⁸⁹ Hükmün kapsamının bu denli dar olmasındaki asıl sebep, vatandaşlığın kaybettirilebileceği kişilerin yalnızca Bulgar vatandaşlığını yetkili makam kararıyla sonradan kazanmış kişiler olabileceği yönündeki düzenlemedir. Hüküm, bu yönden 1991 Anayasası’nın 25. maddesinin 3. fıkrasındaki “*Hiç kimseye doğumla kazanılan Bulgar vatandaşlığı kaybettirilemez.*” düzenlemesiyle aynı doğrultudadır.

³⁹⁰ Ancak TVK’daki vatandaşlığın kaybettirilmesi sebepleri BVK ile kıyaslandığında çok daha kapsamlıdır. Bu doğrultuda bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 199-210; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 152-168; Erdem, **a.g.e.**, s. 258-267; Güngör, **a.g.e.**, s. 205-220; Nomer, **a.g.e.**, s. 139-145.

³⁹¹ TVK’nın 30. maddesinin 2. fıkrası uyarınca kaybettirme kararları şahsidir, ilgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez.

II. BULGAR VATANDAŞLIĞININ TESPİTİ

A. Bulgar Vatandaşlığının Tespiti³⁹² Kurumu

Çalışmanın bir önceki bölümünde değinildiği üzere, göç tarihine ve göç tarihinde yürürlükte olan mevzuat hükümlerine bağlı olarak Bulgaristan göçmenlerinin bir kısmının Bulgar vatandaşlığı korunmuş, bir kısmı ise Bulgar vatandaşlığını kaybetmiştir. Göçmenin günümüzde Bulgar vatandaşı olup olmadığı, değil ise vatandaşlığı hangi tarihte ve hangi sebeple kaybettiği gibi hususların tespit edilmesi, göçmen ve alt soylarının bugün yürürlükteki BVK’da Bulgaristan göçmenleri ve alt soyları için öngörülen istisnaî hükümlerden yararlanabilmesi ve vatandaşlık haklarının kullanılabilmesi yönünden oldukça önemlidir.

BVK’nın değişik 39. maddesiyle³⁹³, bu hususa ilişkin bir düzenleme getirilmiştir. İlgili hüküm şu şekildedir:

“(1) Adalet Bakanlığı, ilgilinin başvurusu üzerine, kişinin Bakanlıkta tutulan kayıtlara göre Bulgar vatandaşı olup olmadığını belirten bir vatandaşlık belgesi düzenler. Sertifika, belgelerin Adalet Bakanlığına ulaşmasından itibaren 30 gün içinde verilir.

(2) Birinci fıkra kapsamında verilen sertifikanın geçerlilik süresi, verildiği tarihten itibaren 1 yıldır.”³⁹⁴

Madde metninde başvuru yapabilecek olan kişiler, “ilgililer”³⁹⁵ olarak nitelendirilmiştir. Kanunun 40. maddesinde de, bu ilgililerin kimler olabileceği düzenlenmiştir. Buna göre:

³⁹² BVK’da bu kurum herhangi özel bir sıfatla nitelendirilmiş değildir. Ancak BVKY’nin ilgili 15. maddesinde, Türkçeye “tespit” olarak tercüme edilebilecek “ustanovyavane” ifadesi kullanılmıştır. Bu nedenle kurum çalışmada yönetmelikteki işbu ifade doğrultusunda “Bulgar vatandaşlığının tespiti” olarak adlandırılmıştır.

³⁹³ DV. 24.04.2001 - 41.

³⁹⁴ (1) Po zayavlenie na zainteresuvanoto litse Ministerstvoto na pravosıdieto izdava udostoverenie za grajdanstvo, v koeto se posočva dali litseto e ili ne e bulgarski grajdanin sıglasno registrıte, koito se vodıyat v ministerstvoto. Udostoverenieto se izdava v 30-dneven srok ot postıpvıneto na dokumentite v Ministerstvoto na pravosıdieto.

(2) Udostoverenieto po al. 1 ima srok na validnost 1 godina ot izdavaneto mu.

³⁹⁵ Kanunda Türkçeye “ilgili kişi(ler)” olarak tercüme edilebilecek “zainteresuvanoto litse” ifadesi kullanılmıştır.

“(1) Kişilerin vatandaşlığa ilişkin bilgileri, aşağıdakiler tarafından talep edilebilir:

1. Vatandaşlık verileri saklanan kişi ve ölümünden sonra mirasçıları;

2. Yargı organları, bakanlıklar ve kendi yetkileri dahilinde olan ve kanunla belirlenen durumlarda yerel yönetim organları.

(2) Adalet Bakanı, vatandaşlığa ilişkin belgelerin korunmasını ve saklanmasını sağlar.”³⁹⁶

Görüldüğü üzere, Bulgaristan göçmeninin kendisi veya ölmüşse mirasçıları, BVK’nın ilgili hükümlerine göre göçmenin Adalet Bakanlığı’nda tutulan kayıtlara göre vatandaşlık durumunu sorgulayabilmekte, Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemini gerçekleştirebilmektedir.

Bu doğrultuda Bulgar vatandaşlığının tespiti talebi, esasen vatandaşlık korunmuş ise vatandaşlığa sahip olunduğunu veya vatandaşlık herhangi bir şekilde kaybedilmiş ise bunun ne zaman ve nasıl gerçekleştiğini ispatlayan resmî bir belgenin verilmesi talebinden başka bir şey değildir. İlgili, böylece tespit işlemi sonucu elde ettiği belgeyle kendisinin veya üst soyunun vatandaş olduğunu veya olmadığını ispat etmekte, böylece hangi statüde olduğunu tayin etmekte ve Bulgar vatandaşlığı hakkının olup olmadığıyla bu hakkı nasıl kullanabileceğini belirlemektedir. Yani Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemi, Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının vatandaşlık hakları bakımından bir başlangıç noktası teşkil etmektedir.

Bulgar vatandaşlığının tespiti neticesinde başvuran kişiye vatandaşlığının tespiti talep edilen kişinin hâlâ Bulgar vatandaşı olup olmadığını ve şayet kişi Bulgar vatandaşlığını kaybetmişse bunun detaylarını belirten resmî bir belge verilmekte, bu belge müteakip işlemlerde başvuru tarafından kullanılabilir. Bu anlamda Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemi, kendine münhasır bir niteliktedir ve Türk hukukunda herhangi bir emsali bulunmamaktadır. Türk hukukunda Türk vatandaşı

³⁹⁶ (1) Informatsiya za grajdanstvoto na litsata mogat da iskat:

1. litseto, danni za grajdanstvoto na koeto se sigranyavat, a sled smirtta mu - negovite naslednitsi;

2. organite na sidebnata vlast, ministerstvata i organite na mestnoto samoupravlenie i mestnata administratsiya v ramkite na tyahnata kompetentnost i v sluçaita, opredeleni sis zakon.

(2) Ministrit na pravosidieto osiguryava opazvaneto i sigranyavaneto na dokumentite, svırzani s grajdanstvoto.”

olduğunu veya olmadığını ispat etmek isteyen kişi bu hususu kanunda öngörülen şekilde doğrudan veya dolaylı olarak ispat etmekte³⁹⁷, ardından bu ispata dayalı olarak kazanmış olduğu hakkını ilgili merci önünde ileri sürmektedir.³⁹⁸

B. Bulgar Vatandaşlığının Tespiti Usulü

Bulgar vatandaşlığının tespiti kurumu BVK'da düzenlenmekle birlikte, tespit işleminin gerçekleştirilebilmesi için gerekli usul BVKY'de düzenlenmiştir.

BVKY'nin 15. maddesinin 1. fıkrası, *“Kanun'un 39. maddesi uyarınca Bulgar vatandaşlığının tespiti için, ilgili, Ek-5'teki forma göre başvuru yapar.”*³⁹⁹ hükmünü haizdir. Bilindiği üzere, BVKY'nin ekinde beş adet form şeklinde ek bulunmaktadır. Bunlardan 5 numaralı ek, Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemine ilişkindir.

Başvuru formuna göçmenin halihazırda vatandaşı olduğu ülkedeki ismi, Bulgaristan'daki ismi, olması durumunda EGN numarası (Birleşik Vatandaşlık Numarası)⁴⁰⁰, doğum tarihi, doğum yeri, doğum belgesinin numarası ve tarihi, Bulgaristan'daki son ikamet yeri ve adresi, yurtdışındaki daimî ikamet adresi, Bulgar vatandaşlığından çıkmak için başvurup başvurmadığı, halihazırda hangi devletin vatandaşı olduğu, Bulgaristan'ın ne şekilde terk ettiği, terk sebebi, terk tarihi, yurtdışındaki ikametinin geçici mi kalıcı mı olduğu, medenî durumu, eş bilgileri, ebeveyn bilgileri, çocuk bilgileri ve kardeş bilgileri yazılacaktır. Form, göçmen

³⁹⁷ Türk vatandaşlığının ispatı kurumu hakkında bkz. Aybay/Özbek/Ersen Perçin, **a.g.e.**, s. 237-246; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, **a.g.e.**, s. 187-196; Erdem, **a.g.e.**, s. 287-294; Güngör, **a.g.e.**, s. 256-261; Nomer, **a.g.e.**, s. 157-166.

³⁹⁸ Aslında Türkiye, 14 Eylül 1999 tarihinde Lizbon'da imzalanan “Vatandaşlık Belgesi Verilmesine İlişkin Sözleşme”ye taraf ve bu sözleşmenin 2. maddesi uyarınca vatandaşlarına Türk vatandaşı olduklarını diğer devletlerin yetkili makamları önünde ispatlamalarına yarayan “vatandaşlık belgesi” vermekle yükümlüdür. Bkz. Erdem, **a.g.e.**, s. 294; Nomer, **a.g.e.**, s. 166. Ancak bu belge Bulgar vatandaşlığının tespiti neticesinde verilecek belgeyle aynı nitelikte değildir. Zira BVK'da öngörülen sistem, daha ziyade önceden Bulgar vatandaşı olan kişilerin bu statülerinin devam edip etmediğini ispatlamaya yönelik iken mevzu bahis sözleşme ile taraf devletlerce verilmesi öngörülen belge, taraf devlet vatandaşlarının yurtdışında kullanmaları içindir.

³⁹⁹ (1) Za ustanovyavane na bılgarsko grajdanstvo po čl. 39 ot zakona zainteresuvanoto litse podava zayavlenie po obrazets sıglasno prilojenie No. 5.

⁴⁰⁰ EGN, Türkçeye “birleşik vatandaşlık numarası” olarak tercüme edilebilecek “edinen grajdanski nomer” ifadesinin kısaltmasıdır. Türkiye'deki TCKN (Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası) ile benzer işlevdedir.

ölmüşse mirasçıları tarafından göçmenin bilgileri esas alınarak doldurulacak, yalnızca imza mirasçı tarafından atılacaktır.⁴⁰¹ Ayrıca form, Bulgarca dilinde doldurulmalıdır.

Başvuru, 15. maddenin 3. fıkrası uyarınca göçmenin Bulgaristan'ı terk etmeden önce daimî adresi veya ikamet adresinin bulunduğu belediye aracılığıyla yapılacak; belediye, başvuruyu re'sen Adalet Bakanlığına gönderecektir.⁴⁰²

Başvuruya eklenecek belgeler ise, 15. maddenin 2. fıkrasında sayılmıştır.⁴⁰³ Bunlar doğum belgesinin bir örneği⁴⁰⁴, Bulgaristan'ı terk şekline ve tarihine ilişkin belge⁴⁰⁵, 2 adet güncel biyometrik fotoğraf, isim değişikliği varsa bunu belgeleyen

⁴⁰¹ Kogato litseto e poçinalo, zayavlenieto se popilva i podpisva ot naslednik, kato se vpisvat dannite na poçinaliya.

⁴⁰² (3) Zainteresuvanoto litse podava zayavlenieto i dokumentite po al. 1 i 2 çrez obştinata po postoyanniya mu adres ili çrez obştinata po mestojitelstvo ili postoyanen adres predi napuskane na stranata, koyato gi izprašta slujebno na Ministerstvoto na pravosidieto kato prilaga spravka po registrite za grajdanskoto sistoyanie ot sivotvetnata obştina ili kmetstvo otnosno grajdanstvoto na litseto.

⁴⁰³ Gerekli belgeler listesi, daha detaylı ve açıklamalı olarak Bulgaristan Adalet Bakanlığının resmî internet sitesinde İngilizce dilinde yer almaktadır. Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.mjs.bg/api/part/GetBlob?hash=0EC02F24551B5E0A0210B8E888221ED2>, 14 Kasım 2024.

⁴⁰⁴ Doğum belgesi, Bulgarcası “akt za rajdane”. Doğum belgesi, göçmenin kendisine ait olup göçmenin Bulgaristan'da doğduğunu ispatlayan belgedir. Aslında doğum belgesi, vatandaşlığa ilişkin işlemlerin başlatılabilmesi için gerekli ilk ve en önemli belgelerden biridir. Madde metninde her ne kadar “Bulgar veya yabancı yetkili makamdan alınan doğum belgesi” ifadesi kullanılmış olsa da, uygulamada Türk makamlarından alınan Formül A belgesi kabul edilmemekte ve mutlaka Bulgar makamları tarafından verilmiş doğum belgesi talep edilmektedir. Doğum belgesini vermeye yetkili makam ise, göçmenin Bulgaristan'da doğduğu yer belediyesidir. Formül A, Formül B ve Formül C belgeleri, 1976 tarihli Çok Dilde Nüfus Kayıt Örnekleri Verilmesine Dair Sözleşme uyarınca kişilerin sırasıyla doğum, evlenme ve ölüm kayıtlarını içeren, taraf devlet makamlarınca verilecek ve bir diğer taraf devlet makamına ibraz halinde ayrıca bir onay veya onay yerine geçen işlem olmaksızın muteber kabul edilecek belgelerdir. Ayrıca belirtilmelidir ki, mevzu bahis sözleşmeye Türkiye de, Bulgaristan da taraftır. Sözleşme metni ve Formül A, Formül B ve Formül C belgelerinin örnekleri için bkz. Bülent Özden, **Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Özel Hukuk Sözleşmeleri**, İstanbul, Beta, 1991, s. 50-56.

⁴⁰⁵ Bu husus her türlü belgeyle ispat edilebileceği gibi, uygulamada bunun için Türk makamlarından alınan isim denklik belgesi ve ekindeki göç pasaportu kullanılmaktadır. İsim denklik belgesi, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'in (RG. 06.04.2010 - 27544) 75. maddesinde düzenlenen ve Türk vatandaşlığını sonradan kazanan kişilerin önceki ad ve soyadlarını gösteren belgedir. Uygulamada isim denklik belgesinde Türk vatandaşlığını sonradan kazanan kişinin T.C. kimlik numarası, Türkçe adı, Türkçe soyadı ve önceki vatandaşlığı; Türk vatandaşlığını kazanma kararına ilişkin kanun adı, kanun numarası, kanun maddesi, kararı veren makam, karar tarihi ve karar sayısı; önceki ad ve soyad bilgilerini gösteren belgeye ilişkin belge türü, belge numarası, belge adedi, ve açıklamaları; isim denklik belgesine başvuran kişinin isim denklik belgesinin ait olduğu kişiye yakınlığı, vatandaşlığı, kimlik numarası, adı, soyadı ve belgeyi düzenleyen makam bilgileri yer almaktadır. İsim denklik belgesine Türk vatandaşlığını sonradan kazanan kişinin kendisi ve/veya alt soyları bağlı bulundukları Nüfus Müdürlüğünden de, e-Devlet üzerinden de başvurabilmektedirler. Uygulamada Bulgaristan göçmenlerinin büyük çoğunluğunun önceki ad ve soyad bilgilerini gösteren belge, Bulgar makamlarından almış olduğu göç pasaportudur ve bu belge isim denklik belgesinin ekinde yer almaktadır. Çoğu göç pasaportunun ön yüzünde göçmen ve ailesinin bilgileri yer almakta, arka yüzünde de Bulgaristan'dan çıkış ve Türkiye'ye giriş tarihlerini gösteren mühürler bulunmaktadır. İsim denklik belgesi hakkında detaylı bilgi için bkz. (Çevrimiçi)

resmî belge ile değişik ismin yer aldığı resmî kimlik belgesi, kimliği tevsik eden belgenin fotokopisi⁴⁰⁶, varsa yabancı bir ülkenin vatandaşlığının kazanıldığına ilişkin belge⁴⁰⁷, göçmen ölmüşse ölüm belgesinin kopyası⁴⁰⁸ ve hizmet bedeli ödemesine ilişkin dekonttan⁴⁰⁹ ibarettir.

Netice itibariyle göçmen veya ölmüşse mirasçıları, göçmenin Bulgar vatandaşlığının tespiti için BVYK'nın 5 numaralı ekinde yer alan formu doldurup gerekli belgelerle birlikte göçmenin Bulgaristan'ı terk etmeden önce daimî adresi veya ikamet adresinin bulunduğu belediyeye müracaat edeceklerdir. İlgili belediye, başvuru üzerine başvuruyu Bulgaristan Adalet Bakanlığının Bulgar Vatandaşlığı Müdürlüğüne havale edecek, bunun üzerine başvuru, başvuru tarihinden sonraki 30 gün içerisinde cevaplandırılacaktır. Başvuru, göçmenin Bulgar vatandaşlığının korunduğu yönünde olumlu veya göçmenin Bulgar vatandaşlığının korunmadığı yönünde olumsuz sonuçlanabilir. Bulgaristan göçmeni veya alt soyları, işte Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemi sonucunda elde edecekleri belge neticesinde vatandaşlık işlemlerini başlatacaklardır.

Bu bahiste ayrıca değinilmesi gereken bir husus daha vardır ki, o da göçmenlerin doğum tarihlerine ve doğum yerlerine ilişkindir. Bilindiği üzere, göçmenler doğduğunda Bulgaristan'da doğum belgeleri oluşturulmuş, bu doğum belgelerinde doğum tarihleri gün, ay ve yıl olarak belirtilmiş ve doğum yerleri de belgede yer almıştır. Göçmenler Türkiye'ye göç ettiklerinde de bu bilgiler kimi zaman Bulgaristan'daki resmî kayıtlara uygun olarak, kimi zaman ise göçmenin beyanına göre göçmenin muhacir kağıdına ve akabinde nüfus kaydına işlenmiştir. Uygulamada göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun doğum gün ve ayları eski tarihlerde gün ve ayın nüfus kayıtlarında yer almaması nedeniyle 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun⁴¹⁰ 39. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, daha yeni tarihlerde ise 2510 sayılı

<https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/talimat/vatandazlikislemleri/18052-022-Tarihli-Isim-Denklik-Belgesi-Islemleri.pdf>, 17 Kasım 2024.

⁴⁰⁶ Yani kimlik veya pasaport fotokopisi.

⁴⁰⁷ Uygulamada bunun için göçmenin Türk vatandaşlığını göçmen olarak Bakanlar Kurulu kararıyla kazandığını gösterir vukuatlı nüfus kayıt örneği kullanılmaktadır.

⁴⁰⁸ Türk makamlarından alınan Formül C belgesi yeterlidir.

⁴⁰⁹ Güncel olarak 50 Bulgar Levasıdır.

⁴¹⁰ RG. 29.04.2006 - 26153.

İskân Kanunu'nun 38. maddesinin A bendi uyarınca "1 Temmuz" olarak kaydedilmiştir. Ayrıca doğum yerinde de dil ve alfabe farklılığından ötürü yerin adının yanlış yazılması veya daha küçük bir yerleşim yerinden gelen göçmenin doğum yeri doğum belgesinde burası olarak kayıtlı olmasına rağmen Türkiye'deki nüfus kaydına bu yerleşim yerinin bağlı olduğu yerleşim yeri olarak kaydedilmiş olması (söz gelimi Filibe *oblastına* bağlı olan Asenovgrad şehrinde doğmuş olan göçmenin doğum yeri doğum belgesinde Asenovgrad olarak kayıtlıyken Türkiye'deki nüfus kaydına Filibe olarak kaydedilmiş olması) da uygulamada rastlanan hatalardandır. Bu gibi durumlarda göçmenin Bulgaristan'daki doğum belgesinde yer alan bilgilerle Türkiye'deki nüfus kaydında yer alan bilgiler eşleşmemekte, dolayısıyla göçmenin aynı kişi olup olmadığı yönünde çelişki doğmaktadır. Bu nedenle uygulamada Bulgaristan'daki doğum belgesindeki doğum tarihi ve doğum yeri bilgileriyle Türkiye'deki nüfus kaydındaki doğum tarihi ve doğum yeri bilgileri birbiriyle aynı olmayan göçmenler için Bulgaristan'dan alınan doğum belgesi dayanak belge olarak gösterilerek Türkiye'de "nüfus kaydının düzeltilmesi" davası açılmakta ve nüfus kaydındaki doğum tarihi ve doğum yerine ilişkin bilgiler doğum belgesiyle uyumlu olarak düzeltilmektedir.⁴¹¹

C. Tespit Neticesinde Elde Edilebilecek Sonuçlar

1. Göçmenin Vatandaşlığının Korunuyor Olması

Bulgar vatandaşlığının tespiti neticesinde elde edilebilecek ilk sonuç, göçmenin Bulgar vatandaşlığının korunuyor olduğudur. Bu, göçmenin Adalet Bakanlığı kayıtlarında hâlâ Bulgar vatandaşı olarak kayıtlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu sonuca ulaşabilecek kişiler arasında, 29 Mart 1948 - 22 Kasım 1950

⁴¹¹ Nüfus kaydının düzeltilmesi davası hakkında detaylı bilgi için bkz. Gençcan, **a.g.e.**, s. 277-482. Ayrıca özel olarak doğum tarihinin ve doğum yerinin düzeltilmesi davaları için bkz. Ömer Uğur Gençcan, **Nüfus Hukuku Özel Hükümler**, Ankara, Yetkin, 2022, s. 142-188, 190-203.

tarifleri arasında ve 1 Haziran 1989 tarihinden sonra göç etmiş olan göçmenler bulunmaktadır.

Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemin neticesinde bu sonuca varılması halinde, göçmenin kendisinin Bulgar vatandaşlığını kazanmak için ayrıca bir usule başvurmasına gerek yoktur. Zira göçmen zaten halihazırda Bulgar vatandaşdır. Bu durumda göçmenin yapması gereken tek işlem, tespit evrakıyla birlikte Bulgar vatandaşlarına ait *lična karta*⁴¹² ve pasaportunu almak için yetkili Bulgaristan makamlarına başvuru yapmaktır.^{413 414}

Bulgaristan göçmeninin alt soyları tarafından bu sonuca varılması halinde ise, göçmenin bir alt soyu olan kişinin BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendindeki "Bulgar vatandaşlığının ebeveynin Bulgar vatandaşı olması veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüş olması koşuluyla istisnaî yoldan kazanılması" yoluna başvurusu gerekir. Bu yol, çalışmanın bir sonraki kısmında detaylı olarak incelenecektir.

2. Göçmenin Vatandaşlığının Korunmuyor Olması

Bulgar vatandaşlığının tespiti neticesinde elde edilebilecek diğer bir sonuç ise, göçmenin Bulgar vatandaşlığının korunmuyor olduğudur. Bu, göçmenin Adalet Bakanlığı kayıtlarında Bulgar vatandaşı olarak kayıtlı olmadığı anlamına gelmektedir. Bu sonuca ulaşabilecek kişiler arasında, Bulgaristan'ın kurulmasından 29 Mart 1948 tarihine kadar ve 22 Kasım 1950 tarihinden 1 Haziran 1989 tarihine kadar göç etmiş olan göçmenler bulunmaktadır.

Bulgar vatandaşlığının korunmuyor oluşu, çeşitli sebeplerden kaynaklanabilir. Göçmen, mülga kanunların ilgili hükümleri uyarınca vatandaşlığı göçle birlikte rızası dışında kaybetmiş olabileceği gibi vatandaşlıktan kendi rızasıyla çıkmış da olabilir.

⁴¹² Türkçesi "kimlik kartı". Türkiye Cumhuriyeti kimlik kartıyla aynı işlevdedir.

⁴¹³ Bunun için gerekli usul, 1999 tarihli Nüfus Kayıt Kanunu'nda düzenlenmiştir. Zakon za Grajdanskata Registratsiya, DV. 27.07.1999 - 67.

⁴¹⁴ Bulgaristan konsoloslukları, kimlik kartı ve pasaport çıkarma hizmeti vermektedirler ve uygulamada Bulgaristan göçmenlerinin birçoğu Türkiye'de ikamet ediyor olduklarından, kimlik kartları ve pasaportlarını Türkiye'deki Bulgaristan konsolosluklarından almaktadırlar. Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.mfa.bg/tr/embassies/turkey/2421>, 11 Kasım 2024.

Ayrıca vatandaşlığın kaybettirilmiş olması da bir başka ihtimaldir. Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemi neticesinde bu sonuca varılması halinde, vatandaşlığın hangi sebepten korunmuyor olduğu, hangi tarihte ve hangi kanunun hangi hükmü uyarınca kaybedildiği gibi hususlar, Bulgar vatandaşlığı hakkının elde edilebilmesi için takip edilmesi gereken yolu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bulgaristan göçmeninin kendisi tarafından 1940, 1948 veya 1968 tarihli kanunların ilgili hükümleri uyarınca vatandaşlığın rıza dışında göçle birlikte kaybedildiği ve bu sebeple Bulgar vatandaşlığının korunmuyor olduğu sonucuna varılması halinde, göçmenin BVK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendindeki “Bulgar vatandaşlığının Bulgaristan’da doğmuş olma koşuluyla istisnâ yoldan kazanılması” yoluna başvurması gerekir. Bu yol, çalışmanın bir sonraki kısmında detaylı olarak incelenecektir.

Ayrıca belirtmelidir ki, vatandaşlığın kaybettirilmesi halleri bakımından, şayet vatandaşlık 1940 veya 1948 tarihli kanunların ilgili hükümleri uyarınca kaybettirilmiş ise, bu durumda Bulgaristan göçmeni BVK'nın 3. ek maddesi hükmü uyarınca Bulgar vatandaşlığını geri alma yoluna da başvurabilir.⁴¹⁵ Ancak Bulgaristan göçmenlerine vatandaşlığın kaybettirilmiş olması, uygulamada oldukça istisnâ olarak görülen bir durumdur ve çalışmada bu nedenle vatandaşlığın kaybettirilmesi durumunda geri alınması halleri üzerinde özel olarak durulmamıştır.

Bulgaristan göçmeninin ölmüş olması durumunda alt soyları tarafından bu sonuca varılması halinde ise, başvurulabilecek tek yol gerekli şartların karşılanması halinde BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendindeki “Bulgar vatandaşlığının Bulgar soylu olma koşuluyla istisnâ yoldan kazanılması” yoludur. Bir diğer deyişle, Bulgaristan göçmeninin Bulgar vatandaşlığı korunmuyor ise, göçmenin -üçüncü dereceye kadar- alt soyları Bulgar vatandaşlığı üzerinde “Bulgar soylu olma” hariç BVK’da yer alan göçmenliğe dayalı herhangi bir istisnâ yola başvuramayacaktır.⁴¹⁶

⁴¹⁵ 3. ek maddedeki ilgili hükme s. 130’da değinilmiştir.

⁴¹⁶ Aslında Bulgar soylu olma durumu mevcut ise, Bulgar vatandaşlığının tespiti neticesinde diğer sonuçların elde edilmesi halinde de bu yola müracaat edilebilir. Burada anlatılmak istenen, göçmenin Bulgar vatandaşlığının korunmuyor olması durumunda alt soyunun bu yoldan başka herhangi bir yolla Bulgar vatandaşlığını göçmenliğe ilişkin bir istisnaya dayanarak kazanmasının mümkün olmadığıdır.

III. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ VE ALT SOYLARININ BULGAR VATANDAŞLIĞINI İSTİSNAÎ YOLDAN KAZANMASI

A. Genel Olarak

Çalışmanın bir önceki kısmında, yürürlükteki BVK’da öngörülen hukukî rejim ana hatlarıyla izah edilmiş, ardından Bulgaristan göçmeninin hâlâ Bulgar vatandaşı olup olmadığının tespit edilebilmesine ilişkin Bulgar vatandaşlığının tespiti kurumuna değinilmiştir. Bu kısımda ise, yürürlükteki düzenlemelerde doğrudan Bulgaristan göçmenlerini ve alt soylarını özel olarak ilgilendiren istisnaî hükümler ele alınacaktır. Daha önce ele alındığı üzere, Bulgaristan göçmenlerinin bazılarının vatandaşlık hakkı korunmuş, bazılarının ise çeşitli sebeplerden ötürü korunmamıştır. Bunlardan Bulgar vatandaşlığı korunuyor olanlar, zaten halihazırda vatandaş olduklarından bunların yalnızca vatandaşlık hakkının kullanılmasına yarayan kimlik kartı ve pasaport gibi belgeleri elde etmelerinin yeterli olacağı belirtilmiştir. Bulgar vatandaşlığı korunmayan göçmenlerin ise, yürürlükteki BVK’da öngörülmüş olan belirli şartları yerine getirerek vatandaşlığı istisnaî yoldan kazanmaları mümkündür. Bunların alt soyları bakımından ise, göçmen olan üst soylara bağlı olarak belirli şartların yerine getirilmesi halinde kimi zaman bir, kimi zaman üç alt soya kadar vatandaşlık hakkı doğabilecektir.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, bundan sonraki kısımda BVK’da yer alan hükümler arasından Bulgaristan göçmenlerinin ve alt soylarının yalnızca “Bulgaristan göçmeni” veya “bir Bulgaristan göçmeninin alt soyu” olmalarına dayalı istisnaî hükümlerin ele alınacağıdır. Söz gelimi, daha önce değinildiği üzere BVK’nın 13. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendine göre “bir Bulgar vatandaşıyla en az 3 yıldır evli olan ve evliliği devam eden kişi” de belirli şartları yerine getirmesi halinde Bulgar vatandaşlığına istisnaî yoldan hak kazanabilir, ancak bu durum bir Bulgaristan göçmenine veya alt soyuna mahsus, göçmenlikle ilgili bir durum değildir. Yine benzer şekilde, BVK’nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 2. bendi uyarınca “bir Bulgar vatandaşı tarafından evlat edinilen kişi” de bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak bunlar, herhangi bir kişi olabilir ve işbu çalışma kapsamında değerlendirilmeleri mümkün değildir. Anlatılmak istenen, ele alınacak hükümlerin -duruma göre başka durumdaki

kişilere de uygulanabilecek olmakla birlikte- “göçmenlere” mahsus olduğu ve ağırlıklı olarak bu kişilerin içinde bulunduğu hukukî duruma yönelik uygulama alanı bulduğudur. Çalışmanın bu kısmının, bu doğrultuda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarına yönelik bu istisnâ hükümlerin neler olduğu bahsine gelinecek olursa, temel olarak üç yol mevcuttur: “Bulgaristan’da doğmuş olma”, “Bulgar soylu olma” ve “ebeveynin Bulgar vatandaşı olması veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüş olması”.

B. Bulgar Vatandaşlığının “Bulgaristan’da Doğmuş Olma” Koşuluyla İstisnâ Yoldan Kazanılması

1. Başvuru Koşulları

BVK’nın 13. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendinde, Bulgar vatandaşı olmayan bazı kişilerin belirli koşulları yerine getirmeleri halinde Bulgar vatandaşlığını 12. maddedeki genel koşullardan bazılarını yerine getirmeksizin istisnâ yoldan kazanmalarına imkan tanınmıştır. İlgili madde şu şekildedir:

“(1) Bulgar vatandaşı olmayan kişi, 12. maddenin 1. fıkrasının 1, 3, 4, 5 ve 6. bentlerindeki koşulları yerine getiriyorsa ve başvurunun yapıldığı tarihten en az 3 yıl önce Bulgaristan Cumhuriyeti’nde daimî veya uzun süreli ikamet izni almışsa, aşağıdaki şartlardan birini karşılaması halinde Bulgar vatandaşlığını yetkili makam kararıyla kazanabilir:

...

3. Bulgaristan Cumhuriyeti’nde doğmuşsa”⁴¹⁷

Buna göre Bulgar vatandaşı olmayan kişiler, Bulgaristan’da doğmuş iseler 12. maddedeki genel koşullardan bir kısmını yerine getirmeleri ve başvurunun yapıldığı tarihten en az 3 yıl önce Bulgaristan’da daimî veya uzun süreli ikamet izni almış

⁴¹⁷ (1) Litse, koeto ne e Bılgarski grajdanin, otgovarya na usloviyata po čl. 12, al. 1, t. 1, 3, 4, 5 i 6 i predi ne po-malko ot 3 godini kim datata na podavane na molbata za naturalizatsiya e poluçılo razreşenie za postoyanno ili dılgosročno prebivavane v Republika Bılgariya, moje da pridobie Bılgarsko grajdanstvo, ako otgovarya i na edno ot slednite iziskvaniya:

...

3. Rodeno e v Republika Bılgariya.

olmaları koşullarıyla Bulgar vatandaşlığını istisnâî yoldan kazanabileceklerdir. Bulgaristan göçmenlerinin her birinin Bulgaristan’da doğduğu düşünüldüğünde, hükmün Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık hakkı ile doğrudan ilişkili olan istisnâî hükümlerden olduğu ortadadır. Bu hüküm, çalışma kapsamında ele alınan gruplardan Bulgar vatandaşlığını kaybetmiş olan göçmenler için uygulama alanı bulan bir hükümdür. Nitekim uygulamada da Bulgaristan göçmenlerinin çok büyük bir çoğunluğu Bulgar vatandaşlığını bu yolla kazanmaktadır.⁴¹⁸

Bulgar vatandaşlığının bu yolla kazanılması için üç şartın yerine getirilmesi gerekmektedir: Bulgaristan’da doğmuş olma, başvurunun yapıldığı tarihten en az 3 yıl önce Bulgaristan’da daimî veya uzun süreli ikamet izni almış olma ve 12. maddedeki genel koşullardan bir kısmını yerine getirme.

a. Bulgaristan’da Doğmuş Olma

Kanun metninde bu hususu ifade etmek için “Bulgaristan Cumhuriyeti” anlamına gelen “Republika Bılgariya” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadenin Bulgaristan Prensiği, Krallığı ve Halk Cumhuriyeti’ni de kapsadığı şüphesizdir. Bu doğrultuda Bulgaristan göçmenlerinin her biri, çalışmanın başında Bulgaristan göçmenleri için yapılmış olan “kendi ülkesi olarak Bulgaristan’da doğan, belli bir süre burada yaşayan, bu süre zarfında Bulgar vatandaşı olan; bunun ardından Bulgaristan’ı terk ederek anavatanı olan Türkiye’ye yerleşmek için göç eden Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı kişi” tanımı uyarınca⁴¹⁹, Bulgaristan’da doğmuşlardır.

Ayrıca belirtilmelidir ki, istisnâî olarak başka bir ülkeden gelerek Bulgaristan’a yerleşip belirli bir süre burada yaşayan, bu süre zarfında Bulgar vatandaşı olan; bunun ardından Bulgaristan’ı terk ederek anavatanı olan Türkiye’ye yerleşmek için göç eden Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı göçmenler de mevcut olabilir. Ancak uygulamada bu şekilde örnekler neredeyse hiç görülmediğinden, bu kişiler tanımın kapsamı dışında bırakılmıştır.

⁴¹⁸ Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 324; Sert, **a.g.t.**, s. 174, 198, 203-204, 257.

⁴¹⁹ Bkz. s. 7-8.

Bütün bu sebeplerle, madde metninde aranan bu şart Bulgaristan göçmenleri tarafından halihazırda karşılanmaktadır. Zaten hükmün Bulgaristan göçmenlerine yönelik istisna teşkil eden hükümlerden olmasının esas sebebi, bu şartın bütün göçmenler tarafından karşılanıyor olması, bir nevi göçmenlere mahsus olmasıdır.

b. Başvurunun Yapıldığı Tarihten En Az 3 Yıl Önce Bulgaristan’da Daimî veya Uzun Süreli İkamet İzni Almış Olma

BVK’nın 13. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendi, bu madde uyarınca Bulgar vatandaşlığı kazanmak isteyen kişinin başvuru tarihinden en az 3 yıl önce Bulgaristan Cumhuriyeti’nde daimî veya uzun süreli ikamet izni almış olması şartını öngörmüştür.

Daimî ikamet izni alma hakkı, Bulgaristan’daki Yabancılar Kanunu (BYK)⁴²⁰ uyarınca Bulgar soylular, Bulgar vatandaşlarının aile üyeleri, Bulgaristan’da belli miktarda yatırım yapanlar gibi çeşitli gruplara tanınmıştır. Uzun süreli ikamet izni alma hakkı ise, BYK uyarınca Bulgaristan’da halihazırda 5 yıl kısa dönem ikametiyile kalmış olanlar, iş kurarak istihdam sağlamış olanlar, öğrenciler, bilim adamları ve aile üyeleri gibi çeşitli gruplara tanınmıştır.⁴²¹

BYK’nın 25. maddesinin 1. fıkrasının 9. bendinde, “*Bulgaristan Cumhuriyeti topraklarında doğan, Bulgar soylu olmayan, göç antlaşmaları kapsamında veya kendi isteğiyle Bulgar vatandaşlığını kaybeden ve ülke topraklarına daimî olarak yerleşmek isteyen kişiler*”⁴²², Bulgaristan’da daimî ikamet izni alabilecek kişiler arasında sayılmıştır. Daha önce değinildiği üzere, Türkiye ve Bulgaristan arasındaki göçler 1925 Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi ile düzene bağlanmış ve bu tarihten günümüze kadar olan göçler esasen bu antlaşma kapsamında gerçekleşmiştir. Bir insanın ortalama ömrü dikkate alındığında, Bulgaristan’da

⁴²⁰ Закон за Çujdentsite v Republika Bılgariya, DV. 23.12.1998 - 153.

⁴²¹ Bulgaristan hukukunda daimî ve uzun süreli ikamet izni hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Nadejda Hristova, **Administrativnopraven Statut na Çujdentsite v Republika Bılgariya**, Sofiya, Universtetsko İzdatelstvo Stopanstvo, 2024.

⁴²² 9. koito ne sa litsa ot bılgarski proizvod, rodeni na teritoriyata na Republika Bılgariya, izgubili sa bılgarskoto si grajdanstvo po izselniçeski spogodbi ili po sobstveno jelanie i jelayat trayno da se ustanovyat na teritoriyata na stranata.

doğmuş olup 1925 yılından sonraki bir dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenler, yani aslında bütün Bulgaristan göçmenleri, Bulgaristan'da daimî ikamet izni alabilir.⁴²³

BYK'nın 24. maddesinin 1. fıkrasının 5. bendinde, “*Daimî ikamet izni verilebilecek kişiler*”⁴²⁴, Bulgaristan'da uzun süreli ikamet izni alabilecek kişiler arasında zikredilmiştir. Bu doğrultuda Bulgaristan göçmenleri, yukarıda izah edildiği üzere Bulgaristan'da daimî ikamet izni alabilecek kişilerden olduklarından aynı zamanda ilgili hükümler uyarınca Bulgaristan'da uzun süreli ikamet izni de alabilirler.

İşbu hükümler doğrultusunda, BVK'nın 13. maddesi uyarınca Bulgar vatandaşlığını istisnaî yoldan kazanmak isteyen Bulgaristan göçmenleri, BYK'nın ilgili hükümleri uyarınca Bulgaristan doğumlu olup daha sonra Bulgar vatandaşlığını göçle kaybettikleri için Bulgaristan'da daimî veya uzun süreli ikamet izni alabilecek olan kişilerden olduklarından, ilgili hükümler uyarınca Bulgaristan'da daimî veya uzun süreli ikamet izni almaları gerekmektedir. Ayrıca mevzubahis ikamet izni BVK'nın 13. maddesi uyarınca başvurunun yapıldığı tarihten en az 3 yıl önce alınmış olmalı, bir diğer deyişle göçmen başvurudan önce en az 3 yıl ikamet izni statüsüne sahip olmalıdır. Son olarak değinilmesi gereken husus ise şudur ki, aranan şart “Bulgaristan'da 3 yıl ikamet izniyle kalma” değil, “Bulgaristan'da 3 yıl ikamet iznine sahip olma”dır. Bu doğrultuda, göçmenin ikamet iznini aldıktan sonra Bulgaristan'da ikamet etmesi gerekli değildir. Bir takvim yılı içinde 24 saat Bulgaristan'da bulunmuş olma, prosedürün yerine getirilmiş olması bakımından yeterlidir. Yani göçmen, halihazırda bulunduğu Türkiye'de ikamet etmeye devam edebilir.⁴²⁵

⁴²³ Bir göçmenin 1925 yılında doğmuş olup aynı yıl göç ettiği varsayımında bile bugün kişi 99 yaşında olacaktır. Böyle bir ihtimal teoride mümkün olmakla birlikte, pratikte daha önce rastlanmamış olması olasıdır. Günümüzde Türkiye'de beklenen yaşam süreleri için bkz. (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tabloları-2021-2023-53678>, 13 Kasım 2024.

⁴²⁴ 5. imat osnovanie da im bide razreşeno postoyanno prebivavane.

⁴²⁵ Sert, **a.g.t.**, s. 170, 174, 193.

c. 12. Maddedeki Genel Koşullardan Bir Kısımını Yerine Getirme

BVK'nın 12. maddesindeki vatandaşlığın genel yoldan kazanılması için aranan şartlar hatırlanacak olursa, bunlar özetle ergin olma, 5 yıl ikamet, adli sicil kaydının temiz olması, geçim sağlayabilme, Bulgarca dilini bilme ve önceki vatandaşlıktan çıkma idi.

BVK'nın 13. maddesinde ise, Bulgaristan'da doğmuş olan kişilerin 12. maddenin 1. fıkrasının 1, 3, 4, 5 ve 6. bentlerinde aranan koşulları yerine getirmesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu bentlerdeki koşullar şunlardır: Ergin olma, adli sicil kaydının temiz olması, geçim sağlayabilme, Bulgarca dilini bilme ve önceki vatandaşlıktan çıkma.

Netice itibariyle, Bulgaristan göçmenleri 12. maddedeki ergin olma, adli sicil kaydının temiz olması, geçim sağlayabilme, Bulgarca dilini bilme ve önceki vatandaşlıktan çıkma şartlarını karşılamaları halinde, diğer gereklilikleri de yerine getiriyorlarsa Bulgar vatandaşlığına istisnâ yoldan hak kazanacaklardır. Bulgarca dilini bilme bakımından, Bulgaristan göçmenlerinin birçoğunun burada doğup belli bir yaşa kadar burada kaldığından halihazırda Bulgarca biliyor olduğu veya çocuk yaşta göç etmiş olsalar dahi Bulgarca aile büyükleri tarafından göçten sonra da kendi aralarında konuşulmaya devam edildiğinden bunların da birçoğunun Bulgarca biliyor olduğu ve bu şartın birçok göçmen tarafından karşılanabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca dikkat edilmelidir ki, bu yolla Bulgar vatandaşlığı kazanmak isteyen göçmenler, Türk vatandaşlığından çıkmak zorundadırlar.

2. Başvuru Usulü

BVK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendindeki yolla Bulgar vatandaşlığının istisnâ yoldan kazanılabilmesi için gerekli usul, BVK'nın beşinci kısmı ve BVKY'de düzenlenmiştir.

Göçmen, öncelikle başvuru için gerekli belgeleri temin etmelidir. Bu belgeler, BVKY'nin 4. maddesinde zikredilmiştir.⁴²⁶ Bunlar doğum belgesi⁴²⁷, adlî sicil kaydı⁴²⁸, göçmen Bulgaristan'da ikamet ediyorsa hakkında genel nitelikte kasıtlı bir suçtan dolayı herhangi bir soruşturma veya kovuşturma olmadığına ilişkin Savcılıktan alınacak belge, göçmenin iş veya hizmet ilişkisi kapsamında çalıştığına dair işverenden veya ilgili vergi dairesinden bir önce yıla ait beyan edilen gelire ilişkin belge, Bulgarca dilinde yeterlilik belgesi, ikamet yerinden alınacak sağlık raporu, BVKY'nin ekindeki 4 ve 4a numaralı formlar, 1 adet güncel biyometrik fotoğraf, kimliği tevsik eden belgenin fotokopisi, hizmet bedeli ödemesine ilişkin dekont⁴²⁹, göçmenin bir önceki vatandaşlığından çıktığına ilişkin belge⁴³⁰, isim değişikliği varsa bunu belgeleyen resmî belge ile değişik ismin yer aldığı resmî kimlik belgesi ve özgeçmişten ibarettir. Göçmenin bir önceki vatandaşlığından çıktığına ilişkin belge, başvuru esnasında mevcut değilse Konseyin başvurucuya Bulgar vatandaşlığı verilmesinin onaylandığını bildirmesinin ardından 3 yıl içerisinde ibraz edilebilir. Bu durumda, BVKY'nin 5a maddesi uyarınca göçmenin iş veya hizmet ilişkisi kapsamında çalıştığına dair işverenden veya ilgili vergi dairesinden bir önce yıla ait beyan edilen gelire ilişkin belge de güncellenecektir.

BVK'nın 32. maddesinin 3. fıkrası uyarınca, başvuru ve ekindeki belgeler Bulgarca olmalıdır.

Gerekli belgeler hazırlandıktan sonra, BVK'nın 29. maddesinin 1. fıkrası uyarınca göçmen bizzat Sofya'daki Adalet Bakanlığına veya bulunduğu ülkedeki Bulgaristan konsoloslughuna başvuru yapar. Aynı maddenin 3. fıkrası uyarınca,

⁴²⁶ Gerekli belgeler listesi, daha detaylı ve açıklamalı olarak Bulgaristan Adalet Bakanlığının resmî internet sitesinde İngilizce dilinde yer almaktadır. Bkz. (Çevrimiçi) <https://mjs.bg/api/part/GetBlob?hash=3E9A76B73B26F3309737BB71240ED1DE>, 13 Kasım 2024.

⁴²⁷ Doğum belgesi hakkındaki açıklamalar için bkz. dn. 404.

⁴²⁸ Adlî sicil kaydı, göçmen Türkiye'de ikamet ediyorsa Türkiye'deki, Bulgaristan veya üçüncü bir ülkede ikamet ediyorsa buradaki yetkili makamlardan alınmalıdır. Belgede, belgenin Bulgar vatandaşlığı işlemleri için düzenlendiği ayrıca belirtilmelidir.

⁴²⁹ Güncel olarak 100 Bulgar Levasıdır.

⁴³⁰ Bu belgeler, TVK'nın 25. maddesindeki çıkma izin belgesi ve Bulgar vatandaşlığının kazanılmasına müteakiben çıkma belgesinden ibarettir. Bu hususta bkz. Necla Öztürk/Güven Yazar, "Türk Vatandaşlığından İzin Almak Suretiyle Çıkma", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2020, s. 33-41.

belgelerin teslimi sırasında göçmenle mülakat yapılır. Bu mülakat da Bulgarca dilindedir.

BVK'nın 32. maddesi uyarınca yapılmış olan bu başvuru, başvuru merciince Adalet Bakanına gönderilir. Daha sonra Adalet Bakanı, 33. madde uyarınca Adalet Bakanlığı bünyesindeki “Vatandaşlık Konseyini”⁴³¹ toplar ve Konsey, İçişleri Bakanlığı⁴³² ve Ulusal Güvenlik Devlet Ajansının⁴³³ yazılı görüşünü aldıktan sonra başvuruya ilişkin görüş bildirir. Ardından 34. madde uyarınca Adalet Bakanı, Konseyin görüşü doğrultusunda Cumhurbaşkanı'na başvurucunun yetkili makam kararıyla Bulgar vatandaşlığını kazanması yönünde kararname⁴³⁴ çıkarılması veya kararname çıkarılmasının reddi yönünde teklifte bulunur. 35. maddenin 1. fıkrasının 1. bendi uyarınca bu teklif, en fazla 12 ay içerisinde verilir.⁴³⁵ Son olarak 36. madde uyarınca Cumhurbaşkanı, Adalet Bakanından gelen teklifin olumlu yönde olması durumunda başvurucunun yetkili makam kararıyla Bulgar vatandaşlığını kazandığına ilişkin bir kararname çıkararak resmî gazetede yayınlacaktır. Kararname, yayımlandığı tarihte yürürlüğe girecek ve başvuru böylece Bulgar vatandaşı olacaktır.

Göçmenin Bulgar vatandaşlığını kazandığı tarih, ilgili kararın resmî gazetede yayımlandığı tarihtir. Bundan sonra BVK'nın 37. maddesi uyarınca Adalet Bakanlığı, Bulgar vatandaşlığının kazanıldığına ilişkin bir belge düzenler ve vatandaşlık değişikliğinin göçmenin nüfus kaydına girilmesi için göçmenin doğum belgesinin saklandığı belediyeyi, nüfus kütüğüne girilmesi için göçmenin daimî adresinin bulunduğu belediyeyi ve kimlik ve pasaport gibi kişisel belgelerin düzenlenmesi için İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarını bilgilendirir. Böylece, BVK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendi uyarınca Bulgar vatandaşlığının Bulgaristan'da doğmuş olma koşuluyla istisnâî yoldan kazanılması usulü tamamlanmış olur. Bundan sonra

⁴³¹ Сивет по Гражданството.

⁴³² Министерството на Вътрешните Работи.

⁴³³ Държавна Агенция на Национална Сигурност.

⁴³⁴ Указ.

⁴³⁵ Aynı maddenin son fıkrası uyarınca Adalet Bakanının 12 aylık bu süre içerisinde teklifte bulunmaması ve yürütülen süreci sona erdirmesi halinde idarî yargı hükümleri uyarınca Sofya İdare Mahkemesine müracaat edilebilir. Bu durumda mahkeme, yalnızca usule ilişkin inceleme yapar ve verdiği karar kesindir.

göçmenin tek yapması gereken, Bulgaristan kimliği ve pasaportunu almak için ilgili makamlara başvuru yapmaktır.⁴³⁶

C. Bulgar Vatandaşlığının “Bulgar Soylu Olma” Koşuluyla İstisnaî Yoldan Kazanılması

1. Başvuru Koşulları

BVK’nin 15. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendinde de, m. 13/1(3)’e benzer şekilde Bulgar vatandaşı olmayan bazı kişilerin belirli koşulları yerine getirmeleri halinde Bulgar vatandaşlığını 12. maddedeki genel koşulları yerine getirmeksizin istisnaî olarak kazanmalarına imkan tanınmıştır. İlgili madde şu şekildedir:

“(1) Bulgar vatandaşı olmayan kişi, aşağıdaki şartlardan birini karşılıyorsa, 12. maddenin 1. fıkrasının 2, 4, 5 ve 6. bentlerindeki koşulları yerine getirmeden yetkili makam kararıyla Bulgar vatandaşlığını kazanabilir:

1. Bulgar soyluysa

...

(2) 1. fıkranın 1. bendi uyarınca yetkili makam kararıyla Bulgar vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin işlemlerde, başvuru sahibinin Bulgar soylu en az bir kişinin üçüncü dereceye kadar alt soyu olduğunu belgeleyen Bulgaristan makamlarınca veya yabancı makamlarca verilen resmî belgelerin başvuruyla birlikte sunulması gerekmektedir. Belgeler, üst soyun adı ve başvuru sahibiyle olan ilişkisi hakkında bilgi içermelidir.”

Buna göre, 1. fıkranın 1. bendi kapsamında, Bulgar vatandaşı olmayan kişiler, Bulgar soylu -yani Bulgar soylu en az bir kişinin üçüncü dereceye kadar alt soyu- iseler 12. maddedeki genel koşullardan bir kısmını yerine getirmeleri koşuluyla Bulgar vatandaşlığını istisnaî yoldan kazanabileceklerdir. Bu yol, aranan şartlar ve başvuru usulü bakımından diğer yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kazanılması halleri arasında en avantajlı yollardan biridir.⁴³⁷ Ancak bu yol bakımından sorgulanması

⁴³⁶ Bu hususta bkz. dn. 414.

⁴³⁷ Hüküm, bu yönden 1991 Anayasası’nın 25. maddesinin 2. fıkrasındaki “*Bulgar soylu kişiler, Bulgar vatandaşlığını kolaylaştırılmış bir usulle kazanır.*” düzenlemesiyle aynı doğrultudadır.

gereken, Bulgaristan göçmenlerinin ilgili hüküm bakımından “Bulgar soylu” kabul edilip edilemeyecekleridir. Öyle ki, bu hüküm belki de BVK’daki en tartışmalı hükümlerden biridir. Cevap verilmesi gereken soru ise şudur: Yıllardır Bulgaristan’da yaşayan “Müslüman Türkler” ve alt soyları Bulgar soylu olarak kabul edilebilir mi, yoksa bu hüküm yalnızca “Ortodoks Bulgar” olan kişileri mi kapsamına almaktadır? Bu soru, oldukça detaylı bir şekilde irdelenmeyi hak etmektedir.

Bulgar vatandaşlığının bu yolla kazanılması için iki şartın yerine getirilmesi gerekmektedir: Bulgar soylu olma ve 12. maddedeki genel koşullardan bir kısmını yerine getirme.

a. Bulgar Soylu Olma

(1) “Bulgar Soylu” Kavramı

Maddede, Türkçeye “Bulgar soylu” olarak tercüme edilebilecek “Bilgarski proizhod” ifadesi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, belirtilen Bulgar soylu olma şartı, esasen başvurucunun “etnik olarak Bulgar” olmasına işaret etmektedir ve bunun için başvuru, üçüncü dereceye kadar üst soylarının etnik olarak Bulgar olduğunu ispat etmelidir. Uygulamada bunun için üst soyların doğum belgeleri, Bulgar Ortodoks Kilisesi gibi Bulgar kurumlarına üyeliklerine ilişkin belgeler, okulları, daha önce Bulgar vatandaşı olmaları gibi hususlar kullanılmaktadır⁴³⁸ ve bu yolla başvuru yapanlar arasında Moldova ve Ukrayna’da bulunan Besarabya Bulgarları ve Makedonya, Sırbistan, Rusya, Tataristan, Arnavutluk gibi ülkelerde yaşayan Bulgar azınlıklar bulunmaktadır.⁴³⁹

Aslına bakılacak olursa, BVK’da Bulgar soylulara Bulgar vatandaşlığını kazanmada tanınan bu ayrıcalık, bir yönden politik sebeplere dayanmaktadır. Zira Bulgaristan, özellikle Avrupa Birliği’ne üye olduktan sonra ülkedeki nüfusun ekonomik anlamda daha gelişmiş denilebilecek Batı ülkelerine yoğun olarak göç

⁴³⁸ Daniel Smilov/Elena Jileva, “Country Report: Bulgaria”, **EUDO Citizenship Observatory (Revised and Updated 2013)**, May 2013, (Çevrimiçi) <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/19606>, 18 Kasım 2024, s. 13.

⁴³⁹ Smilov/Jileva, **a.g.m.**, s. 15; Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 337; Sert, **a.g.t.**, s. 247-257.

etmeleri sonucu ciddi bir demografik krizle karşı karşıya kalmış; yurtdışında bulunan Bulgar vatandaşı olmayan Bulgar soylu yabancıları ülkeye çekerek ülkenin nüfusunu arttırmak amacıyla bu kişilere vatandaşlık vermeyi de bu sorunun çözümlerinden biri olarak görmüştür.⁴⁴⁰

Bu doğrultuda 1992 yılında “Yurtdışı Bulgarlar Ajansı” kurulmuş, ajansın adı daha sonra “Yurtdışı Bulgarlar Devlet Ajansı” (YBDA) olarak değiştirilmiştir. Yine 2000 yılında “Bulgaristan Cumhuriyeti Dışında Yaşayan Bulgarlar Kanunu”⁴⁴¹ kabul edilmiş, bu kanunun 2. maddesinde “*Üst soylarında Bulgar soylu en az bir kişi bulunan, Bulgar millî bilincine sahip olan ve başka bir ülkenin topraklarında daimî olarak ikamet eden kişi*”⁴⁴² Bulgaristan Cumhuriyeti dışında yaşayan Bulgar olarak kabul edilmiştir.⁴⁴³

Önemle belirtmek gerekir ki, YBDA, 2021 yılına kadar Bulgar vatandaşlığını Bulgar soylu olma koşuluyla kazanmak isteyenlerin vatandaşlık başvurusundan önce müracaat ettikleri bir ön merci sıfatını taşıyordu. Buna göre Bulgar soylu olduğunu iddia eden kişiler ellerindeki belgelerle YBDA’ya başvuruyorlar, YBDA da bu belgelere dayanarak kişinin gerçekten Bulgar soylu olup olmadığını araştırıyor ve şayet kişi Bulgar soylu ise kişiye bunu belgeleyen bir “Bulgar soylu belgesi” veriyordu.⁴⁴⁴ Ancak süreç içerisinde YBDA’nın kişilerin Bulgar soylu olduklarına ilişkin sundukları belgeleri objektif olarak incelemeyeceği ve inceleme neticesinde verilecek Bulgar soylu belgelerini rüşvet karşılığı düzenlediği iddiaları sebebiyle 2018 yılında soruşturma açılmış ve kurum başkanı gözaltına alınmıştır. Daha sonra 12 Mart 2021 ve 21 sayılı DV’de yayınlanan değişiklik metniyle BVK’da öngörülen usul değiştirilmiş, değişiklikle Bulgar vatandaşlığına Bulgar soylu olma gerekçesiyle

⁴⁴⁰ Özcan Sert, “Bulgaristan’da Demografik Kriz Söylemi ve Çoklu Vatandaşlık Siyaseti”, **International Journal of Politics and Security**, Cilt 5, Sayı 2, 2023, s. 78-100.

⁴⁴¹ Закон за Българите, Живеещи Извън Република България. DV. 11.04.2000 - 30.

⁴⁴² Българин, живеещ извън Република България, сгласно този закон е литсе, което:

1. има поне един възход от български произход;
2. притежава българско национално съзнание;
3. пребивава трайно или постойно на територията на друга държава.

⁴⁴³ Yurtdışında yaşayan Bulgarlar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Veselin Tsankov, **Bilgarskite Obştnosti Zad Granitsa Pravni Aspekti**, Sofiya, Albatros, 2009.

⁴⁴⁴ 2021 yılındaki değişiklik öncesi hukukî rejim hakkında bkz. Vesco Paskalev, Naturalisation Procedures for Immigrants: Bulgaria, **EUDO Citizenship Observatory**, 2013/34, May 2013, (Çevrimiçi) <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/29775>, 18 Kasım 2024.

yapılacak başvuruların doğrudan Sofya'daki Adalet Bakanlığı veya başvuru kişinin bulunduğu ülkedeki Bulgaristan konsoloslukuna yapılacağı, başvuru kişinin Bulgar soylu olduğunun ispatına yarayacak belgelerin yalnızca Bulgaristan veya yabancı devlet resmî makamları ile Bulgar Ortodoks Kilisesi'nden alınabileceği, değerlendirmenin başvuru makamı tarafından yapılacağı ve yalnızca gerekli görüldüğü takdirde danışma amacıyla belgelerin adı değiştirilen ve bütçesi Adalet Bakanlığına bağlanan “Yurtdışındaki Bulgarlar Devlet Ajansı Danışma Konseyi”ne⁴⁴⁵ (YBDADK) gönderilerek görüş isteneceği hüküm altına alınmıştır.⁴⁴⁶

Böylece günümüzde Bulgar soylu olduğu gerekçesiyle Bulgar vatandaşlığına istisnâî yoldan başvurmak isteyen kişiler, önce Bulgaristan veya yabancı devlet resmî makamlarından üçüncü dereceye kadar üst soylarının etnik olarak Bulgar olduğuna dair doğum belgesi, Kilise kaydı gibi belgeler toplayacaklar, daha sonra bu belgelerle Bulgaristan makamlarına müracaat edecekler, yapılan inceleme sonucu Bulgar soylu oldukları sonucuna varılırsa Bulgar vatandaşlığına BVK'nın 15/1(1) maddesi uyarınca başvurmak için gereken bu koşulu yerine getirmiş olarak kabul edileceklerdir.

Burada çalışma bakımından önem arz eden husus şudur: Görüldüğü üzere, Bulgar mevzuatında Bulgar soylu olma “üst soyların etnik Bulgar olması”, “Bulgar millî bilincine sahip olma”, “Bulgar Ortodoks Kilisesi'ne kaydı olma” yani dolayısıyla dinen Ortodoks Hristiyan olma gibi şartlara bağlı olarak tanımlanmıştır. Peki yüzyıllardır Bulgaristan'da yaşayan “Müslüman Türkler” ve bunların alt soyları, Bulgar mevzuatı uyarınca Bulgar vatandaşlığına başvuru yönünden Bulgar soylu olarak kabul edilebilecekler midir? Yoksa bu hüküm yalnızca “Ortodoks Bulgar” olan kişileri mi kapsamına almaktadır? Teori bir yana, somut uygulamada Bulgaristan göçmenleri bu yolla Bulgar vatandaşlığını kazanabilmekte midir? Kanaatimizce bütün bu sorular, detaylı bir şekilde incelenmeyi cevaplandırılmayı hak etmektedir.

⁴⁴⁵ Konsultativniya Siveta pri Dırjavnata Agentsiya za Bılgarite v Çıjbına.

⁴⁴⁶ Sert, a.g.t., s. 178-179.

(2) Bulgaristan Göçmenlerinin “Bulgar Soylu” Olarak Kabul Edilip Edilemeyeceği

Bulgaristan göçmenleri, yani Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türklerinin BVK uyarınca Bulgar soylu olma gerekçesiyle Bulgar vatandaşlığına başvurmalarının mümkün olup olmadığı, teorik olarak tartışmaya oldukça açık bir konudur. Her şeyden önce belirtilmelidir ki, Bulgaristan göçmenlerinden Türk soylu olanların, etnik olarak Bulgar olmadıkları konusunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Gerçekten, bunlar -Türkler ve Bulgarların ortak atadan geliyor oldukları kabulünde dahi- günümüzde etnolojik anlamda Bulgar ırkından tamamen farklı bir ırk olan Türk ırkına mensuplardır. Göçmenlerden Pomak soylu olanların ise, -tartışmalı olmakla birlikte- etnik olarak Bulgar ırkına mensup oldukları söylenebilir.⁴⁴⁷ Ancak meselenin etnik olup olmadığı dahi, başlı başına tartışma konusu yapılabilir.

Şöyle ki, BVK’nın 15/1(1) maddesinde Bulgar “soylu” olmayı ifade etmek için “proizhod” ifadesi kullanılmıştır. Ancak hatırlanacağı üzere, 1991 Anayasası’nın 25. maddesinin 1. fıkrasında da, BVK’nın Bulgar vatandaşlığının soy bağıyla kazanılmasına ilişkin 8. maddesinde de Bulgar vatandaşı ebeveynlerden doğan kişi, “soy bağı” yani “proizhod” ile Bulgar vatandaşlığını kazanan kişi olarak zikredilmiştir. Ayrıca yalnızca BVK’da değil, en eski Bulgar vatandaşlığı kanunlarında dahi Bulgar veya Bulgar vatandaşı ebeveynlerden doğma Bulgar vatandaşlığının “soy bağı” yani “proizhod” ile kazanılması yolu olarak zikredilmiştir ve bu kanunlar döneminde Bulgar vatandaşı ebeveynlerden doğan Bulgaristan Türkleri, Bulgar vatandaşlığını soy bağı yoluyla kazanmışlardır. Bu doğrultuda, Bulgaristan göçmenlerinin Bulgar vatandaşlığını soy bağı yoluyla kazandıkları, dolayısıyla bunların ve alt soylarının BVK 15/1(1) anlamında Bulgar soylu oldukları iddia edilebilir. Böylece mesele etnik olmaktan çıkacak, vatandaşlık ekseninde yorumlanacaktır.

Ancak uygulamada, Bulgar makamları ve mahkemeleri bu şekilde bir yorumu kabul etmemektedir. Mahkeme içtihatları, bunun aksine “Bulgar soylu olma” ile “Bulgar vatandaşı olma” kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olduğu, Bulgar

⁴⁴⁷ Bu yönde daha önceki açıklamalar için bkz. dn. 20.

soylu olmayan bir kişinin Bulgar vatandaşı olabileceği ve bu hususun kendisinin veya alt soylarının Bulgar vatandaşlığını Bulgar soylu olma yoluyla kazanması yönünden gerekçe teşkil etmeyeceği yönündedir. Örneğin, Eski Zağra İdare Mahkemesi, 2020 tarihli bir kararında YBDA'nın Bulgar soylu belgesi vermeye yetkili olduğu dönemde anne ve babasının 1978 yılına kadar Bulgar vatandaşı olduğu gerekçesiyle Bulgar soylu olduğunu iddia ederek YBDA'dan Bulgar soylu belgesi verilmesini talep eden ve talebi YBDA tarafından reddedilen Türk vatandaşı ve Türk soylu davacının açmış olduğu iptal davasını, *“Bulgar soylu olma ve Bulgar vatandaşı olma kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olduğu, Bulgar soylu olmayan bir kişi Bulgar vatandaşı olabileceği gibi Bulgar soylu herkesin de Bulgar vatandaşı olmadığı, dolayısıyla Bulgar vatandaşı olan herkesin Bulgar soylu olarak addedilmesinin kabul edilemez olduğu”* gerekçesiyle reddetmiştir.⁴⁴⁸ Yine Sofya Şehir Mahkemesi, 2022 tarihli bir kararında babası 1936 yılında Eski Cuma'da doğan ve henüz iki aylıkken Türkiye'ye göç eden davacının Bulgar soylu olduğu iddiasını *“Bulgar soylu olma ve Bulgar vatandaşı olma kavramlarının birbirinden bağımsız iki kavram olduğu, davacının babasının doğum belgesine göre Türk soylu olduğu, Türkiye'ye göç ettikten sonra Türk vatandaşı olduğu ve bundan sonra Bulgaristan'la hiçbir ilişki kurmadığı, ayrıca davacının Bulgar soylu olduğu yönündeki beyanının hiçbir delille desteklenmediği”* gerekçesiyle reddetmiştir.⁴⁴⁹ Bu yöndeki mahkeme kararlarına ilişkin örnekler çoğaltılabilir.⁴⁵⁰

Bu doğrultuda, uygulamada Türk soylu Bulgaristan göçmenlerinin Bulgar soylu oldukları gerekçesiyle Bulgar vatandaşlığını kazanmaya yönelik yapmış oldukları başvurular idarece reddedilmekte ve ret kararları mahkemelerce onanmaktadır. Bulgar mahkemelerince verilen bu ret kararlarına karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurulup başvurulamayacağı meselesi ise, apayrı bir tartışma konusudur. AİHM, gerçekten taraf ülkelerde vuku bulan kimi vakılarda kişilerin vatandaşlığa başvurularının reddine ilişkin mahkeme kararlarına karşı yapılan

⁴⁴⁸ Eski Zağra İdare Mahkemesi'nin 238 sayılı ve 16.06.2020 tarihli kararı. (Çevrimiçi) <http://www.adms-sz.com/pages/0061d821/27560821.htm>, 17 Kasım 2024.

⁴⁴⁹ Sofya Şehir Mahkemesi'nin 2700 sayılı ve 07.10.2022 tarihli kararı. (Çevrimiçi) <https://legalacts.justice.bg/GetActContent/ECLI:BG:DC110:2022:20220503127.001>, 17 Kasım 2024.

⁴⁵⁰ Bu doğrultuda emsal nitelikte bir karar için Yüksek İdare Mahkemesi'nin 3444 sayılı ve 05.03.2020 tarihli kararına bakınız.

başvurularda ihlal kararı vermiştir. Uygulamada henüz BVK'nın 15/1(1) maddesi kapsamındaki bir uyuşmazlık AİHM önünde görülmemiş olsa da, teoride bu yöndeki başvuruların önünde herhangi bir engel olmadığı düşüncesindeyiz.⁴⁵¹

Ayrıca belirtilmelidir ki, bu uygulamanın Bulgaristan'da üye ve seçmen kitlesini ağırlıklı olarak Türk soylu Bulgar vatandaşlarının oluşturduğu siyasî parti olan Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) milletvekillerince defalarca mecliste dile getirilerek eleştirilmiş, Bulgaristan doğumlu olduğu için soy bağıyla Bulgar vatandaşlığını kazanmış olan Türk, Roman ve Ermeni soylu kişilerin vatandaşlıklarını tekrar almak istediklerinde Bulgar soylu kişilerden farklı muamele görmelerinin ayrımcılık olduğu belirtilmiştir. Konu hakkında yoğun tartışmalar yürütülmüş ve HÖH milletvekillerince muhtelif zamanlarda verilmiş olan kanun teklifleriyle Bulgaristan göçmenlerinin ve alt soylarının Bulgar vatandaşlığını Bulgar soylu olma yoluyla istisnaî yoldan kazanmalarının yolu açılmaya çalışılmış olsa da, mevzubahis kanun teklifleri diğer partilerce reddedilmiştir.⁴⁵²

Bununla beraber uygulamada, Türk soylu göçmenlerin aksine Pomak soylu göçmenlerin Bulgar vatandaşlığını Bulgar soylu olma yoluyla kazandığı görülmektedir. Zira Pomaklar, gerçekten etnik olarak Bulgar ırkına mensup olmakla birlikte bu göçmenlerin doğum belgelerinde ve aile kütüklerinde de ırk hanesinde Bulgar yazmakta, dolayısıyla bu göçmenler bu belgelere ulaşabildikleri takdirde Bulgar soylu olduklarını ispat ederek Bulgar vatandaşlığına BVK 15/1(1) uyarınca başvuru yapabilmektedirler. Pomak ve Türk soylu göçmenlere yönelik uygulamadaki bu fark ise, şüphesiz politik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bulgaristan, Pomakları etnik olarak Bulgar soylu kabul ettiği için bu göçmenler her ne kadar İslam dinine mensup ve zamanla “Türkleşmiş” olsalar da⁴⁵³, Bulgar vatandaşlığının kazanılması yönünden Türk soylu göçmenlere nazaran ayrıcalıklı bir konumda yer almaktadırlar.

Aslında bu uygulama bir yönden anlaşılabilir, zira “yurtdışındaki soydaşların ülkeye getirilerek vatandaşlığa alınmasını” hedef alan bütün uygulamalar

⁴⁵¹ Nuray Ekşi, **Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdari Davalar**, İstanbul, Arıkan, 2008, s. 110-119.

⁴⁵² Sert, **a.g.t.**, s. 196-210. Yazar, eserinde süreci oldukça detaylı biçimde aktarmıştır.

⁴⁵³ Gerçekten, Türkiye'deki Türk soylu ve Pomak soylu göçmenler arasında kültür ve yaşayış olarak neredeyse hiçbir fark bulunmamaktadır.

bir yönden politiktir. Türk hukukundaki iskân mevzuatı hatırlanacak olursa, 2510 sayılı İskân Kanunu döneminde Türkiye’ye gelen Boşnak, Arnavut, Çerkes, Tatar gibi Türk soylu olmayan yabancılar “Sünnî İslam” inancına mensup oldukları için “tercih edilen” göçmenlerden olmuşlar, ancak ironik bir şekilde Gagavuzlar Türk soylu olmalarına rağmen “Hristiyan” oldukları için göçmen olarak kabul edilmemişlerdir. Bugün ise Türkiye’nin yürürlükteki 5543 sayılı İskân Kanunu’nu hiçbir Bulgaristan göçmenine uygulamadığı görülmektedir. Yine dikkat edilecek olursa, Bulgaristan, muhtelif zamanlarda Türkiye’ye göç eden göçmenleri Türk veya Pomak soylu olmalarına göre ayırmamış ve iki grubun mensupları da Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşları olarak kabul edildiğinden Bulgar vatandaşlığını kanunen kaybetmiştir, ancak bu kişilerin alt soyları Bulgar vatandaşlığına başvururken Türk veya Pomak soylu olmalarına göre farklı muameleye tabi tutulmaktadır. Bu gibi uygulamalar, mevzubahis pratiğin politik ve zamana bağlı olarak değişen yönlerini gözler önüne sermektedir.

Netice itibariyle şu sonuca varılabilecektir: Bu yöndeki uygulama dönemin ihtiyaçlarına ve politikasına bağlı değişebilecek olmakla birlikte, güncel uygulamada Türk soylu Bulgaristan göçmenleri, Bulgar vatandaşlık mevzuatı anlamında Bulgar soylu olarak kabul edilmemektedirler ve dolayısıyla Bulgar vatandaşlığına BVK 15/1(1) uyarınca başvuramazlar. Ancak Pomak soylu Bulgaristan göçmenleri, bu anlamda Bulgar soylu olarak kabul edilmektedirler ve bu göçmenler ile üçüncü dereceye kadar olan alt soyları, BVK 15/1(1) uyarınca Bulgar soylu oldukları gerekçesiyle Bulgar vatandaşlığını istisnâî yoldan kazanabilirler.

b. 12. Maddedeki Genel Koşullardan Bir Kısımını Yerine Getirme

BVK’nın 12. maddesindeki genel yoldan vatandaşlığın kazanılması için aranan şartlar hatırlanacak olursa, bunlar özetle ergin olma, 5 yıl ikamet, adlî sicil kaydının temiz olması, geçim sağlayabilme, Bulgarca dilini bilme ve önceki vatandaşlıktan çıkma idi.

BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendinde ise, Bulgar soylu olan kişilerin 12. maddenin 1. fıkrasının 2, 4, 5 ve 6. bentlerinde aranan koşulları yerine getirmeden de istisnaî yoldan Bulgar vatandaşlığını kazanabilecekleri düzenlenmiştir. Bir diğer deyişle, Bulgar soylu olan kişilerin 12. maddenin 1. fıkrasının 1 ve 3. bentlerindeki koşulları yerine getirmeleri yeterlidir. Bu bentlerdeki koşullar şunlardır: Ergin olma ve adli sicil kaydının temiz olması.

BVK'nın 12. maddesindeki genel şartların 6 bentte düzenlendiği göz önünde bulundurulacak olursa, Bulgar vatandaşlığını 15. maddenin 1. fıkrasının 1. bendindeki yolla istisnaî yoldan kazanacak olan Pomak soylu göçmenler, 6 şartın 4'ünden muaf tutulmuşlardır. Muaf tutulan bu şartlar 5 yıl ikamet, geçim sağlayabilme, Bulgarca dilini bilme ve önceki vatandaşlıktan çıkma şartlarıdır. Bu şekilde değerlendirildiğinde, bu yol, Bulgar vatandaşlığının kazanılması bahsinde gerçekten çok avantajlı bir yoldur. Zira bu yolda ikamet şartı hiç olmamakla birlikte geçim sağlayabilme ve Bulgarca dilini bilmeye de gerek yoktur. Ayrıca bu yolda, önceki vatandaşlıktan çıkmaya da gerek olmadığından Bulgar vatandaşlığını bu yolla kazanmak isteyen göçmenlerin Türk vatandaşlığından çıkması gerekmez, bunlar doğrudan çifte vatandaş olabilirler.

Netice itibariyle, Pomak soylu Bulgaristan göçmenleri, 12. maddedeki ergin olma ve adli sicil kaydının temiz olması şartlarını karşılamaları halinde, diğer gereklilikleri de yerine getiriyorlarsa Bulgar vatandaşlığına istisnaî yoldan hak kazanacaklardır.

2. Başvuru Usulü

BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendindeki yolla Bulgar vatandaşlığının istisnaî yoldan kazanılabilmesi için gerekli usul, BVK'nın beşinci kısmı ve BVKY'de düzenlenmiştir.

Pomak soylu göçmen, öncelikle başvuru için gerekli belgeleri temin etmelidir. Bu belgeler, BVKY'nin 6. maddesinde zikredilmiştir.⁴⁵⁴ Bunlar başvurucunun Bulgar soylu en az bir kişinin üçüncü dereceye kadar alt soyu olduğunu belgeleyen ve üst soyun adı ve başvuru sahibiyle olan ilişkisi hakkında bilgi içeren Bulgaristan makamlarınca veya yabancı makamlarca verilen resmî belgeler, doğum belgesi⁴⁵⁵, adli sicil kaydı⁴⁵⁶, Bulgaristan'da ikamet ediyorsa hakkında genel nitelikte kasıtlı bir suçtan dolayı herhangi bir soruşturma veya kovuşturma olmadığına ilişkin Savcılıktan alınacak belge, ikamet yerinden alınacak sağlık raporu, BVKY'nin ekindeki 4 ve 4a numaralı formlar, 1 adet güncel biyometrik fotoğraf, kimliği tevsik eden belgenin fotokopisi, hizmet bedeli ödemesine ilişkin dekont⁴⁵⁷, isim değişikliği varsa bunu belgeleyen resmî belge ile değişik ismin yer aldığı resmî kimlik belgesi ve özgeçmişten ibarettir.

Bundan sonraki usul ve işlemler, birçok yönden m. 13/1(3)'e göre yapılan başvurudaki usul ve işlemlerle aynıdır. Bu doğrultuda, bundan sonraki süreç bakımından yalnızca farklılık arz eden hususlara değinilecektir.

Bu yolda, Bulgar soylu kişi yine m. 13/1(3)'e göre yapılan başvuruya benzer şekilde Adalet Bakanlığına veya bulunduğu ülkedeki Bulgaristan konsoloslughuna başvuru yapar ve belgelerin teslimi sırasında mülakat yapılır. Ancak bu kez, 29. maddenin 4. fıkrası uyarınca Bulgar soylu olma hususunun ispatı için sunulan belgelere ek olarak belge sunulması talep edilebilir ve bunun için 14 günlük bir süre verilir.

Ayrıca yine başvurucunun Bulgar soylu olup olmadığı hususunun ispatı için, Adalet Bakanınca “Yurtdışındaki Bulgarlar Devlet Ajansı Danışma Konseyine” başvurucunun Bulgar soylu olup olmadığının tespit edilmesine yönelik bir talimat da verilebilir. Danışma Konseyi, 29. maddenin 6. fıkrası uyarınca başvuru sahibinin Bulgarca dilini kullanıp kullanmadığı, kendisini Bulgar soylu olarak tanımlayıp

⁴⁵⁴ Gerekli belgeler listesi, daha detaylı ve açıklamalı olarak Bulgaristan Adalet Bakanlığının resmî internet sitesinde İngilizce dilinde yer almaktadır. Bkz. “<https://www.mjs.bg/api/part/GetBlob?hash=8C64D3515C2DC4A9B23D6BE91CBDBC66>” (Çevrimiçi), 13 Kasım 2024.

⁴⁵⁵ Doğum belgesi hakkındaki açıklamalar hakkında bkz. dn. 404.

⁴⁵⁶ Adli sicil kaydı hakkındaki açıklamalar için bkz. dn. 428.

⁴⁵⁷ Güncel olarak 30 Bulgar Levasıdır.

tanımlamadığı ve başka bir ülkedeki Bulgar topluluğunun veya Bulgar azınlığının bir parçası olma, geçmişte Bulgaristan devletinin veya Bulgar Eksarhlığının bir parçası olan bir yerleşim yerinden geliyor olma ve adı Bulgar geleneksel aile adı sistemine göre olan üst soyları olma niteliklerinden en az birini taşıyıp taşımadığı hususlarını da dikkate alarak görevlendirilmesinden sonraki 2 ay içerisinde Adalet Bakanına olumlu veya olumsuz görüş bildirecektir.

Bundan sonraki süreç, daha önce izah edilen m. 13/1(3) kapsamında yapılan başvurudaki süreç ile aynıdır. Yalnızca bu kez Adalet Bakanının Cumhurbaşkanına vatandaşlığın kazanılması yönünde kararname çıkarılması veya kararname çıkarılmasının reddi yönünde teklifte bulunması için öngörülen süre 12 ay değil, 35. maddenin 1. fıkrasının 2. bendi uyarınca 9 aydır.

D. Bulgar Vatandaşlığının “Ebeveynin Bulgar Vatandaşı Olması” Koşuluyla İstisnaî Yoldan Kazanılması

1. Başvuru Koşulları

BVK'nin 15. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendinde, daha önce ele alınan m. 13/1(3) ve m. 15/1(1)'e benzer şekilde Bulgar vatandaşı olmayan bazı kişilerin belirli koşulları yerine getirmeleri halinde Bulgar vatandaşlığını 12. maddedeki genel koşulları yerine getirmeksizin istisnaî olarak kazanmalarına ilişkin bir yol daha mevcuttur. İlgili madde şu şekildedir:

“(1) Bulgar vatandaşı olmayan kişi, aşağıdaki şartlardan birini karşılıyorsa, 12. maddenin 1. fıkrasının 2, 4, 5 ve 6. bentlerindeki koşulları yerine getirmeden yetkili makam kararıyla Bulgar vatandaşlığını kazanabilir:

...

3. Ebeveynlerinden biri Bulgar vatandaşıysa veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüşse.”

Buna göre, 1. fıkranın 3. bendi kapsamında, Bulgar vatandaşı olmayan kişiler, ebeveynlerinden biri Bulgar vatandaşıysa veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüş ise 12. maddedeki genel koşullardan bir kısmını yerine getirmeleri koşuluyla Bulgar

vatandaşlığını istisnaî yoldan kazanabileceklerdir. Bu yol, aranan şartlar ve başvuru usulü bakımından 1. fıkranın 1. bendindeki yolla birlikte diğer yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kazanılması halleri arasında en avantajlı yollardan biridir. Bulgaristan göçmenlerinin alt soylarından bir kısmının ebeveynlerinin Bulgar vatandaşlıkları hâlâ korunmaktadır ve bir kısmının ebeveynlerinin Bulgar vatandaşlıkları korunmamış olsa da bu kişiler daha sonra BVK'nın 13. maddesi kapsamında Bulgar vatandaşlığını istisnaî yoldan kazanmışlardır. Böylece, bu göçmenlerin alt soyları bakımından bunların ebeveynlerinin Bulgar vatandaşı olduğu veya Bulgar vatandaşı olarak öldüğü göz önünde bulundurulduğunda, hükmün Bulgaristan göçmenlerinin alt soylarının vatandaşlık hakkına ilişkin hükümlerden olduğu ortadadır.

Bulgar vatandaşlığının bu yolla kazanılması için iki şartın yerine getirilmesi gerekmektedir: Ebeveynin Bulgar vatandaşı olması veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüş olması ve 12. maddedeki genel koşullardan bir kısmını yerine getirme.

a. Ebeveynin Bulgar Vatandaşı Olması veya Bulgar Vatandaşı Olarak Ölmüş Olması

Daha önce de değinildiği üzere, bazı Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlıkları korunmuştur. Bunlara örnek olarak 29/03/1948 - 22/11/1950 tarihleri arasında ve 01/06/1989 tarihinden sonra göç edenler verilebilir. Bu durumda, bu göçmenler yaşıyorlarsa hâlâ Bulgar vatandaşı olduklarından ve ölmüşlerse Bulgar vatandaşı olarak ölmüş olduklarından bunların alt soyları, BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendinde aranan bu şartı karşılamaktadırlar.

Bazı Bulgaristan göçmenleri ise, vatandaşlıkları korunmasa da daha önce değinilen BVK'nın 13. maddesi kapsamında Bulgar vatandaşlığını kazanmışlardır. Bunların alt soyları da, ebeveynleri Bulgar vatandaşı olduğundan veya Bulgar vatandaşı olarak ölmüş olduğundan işbu şartı karşılamaktadırlar. Esasen, uygulamada çoğunlukla Bulgaristan göçmenleri BVK'nın 13. maddesi kapsamında Bulgar vatandaşlığını istisnaî yoldan kazanmakta, buna müteakiben göçmenin sırasıyla önce çocukları, sonra çocuklarının çocukları, daha sonra bunların çocukları gibi bir silsile

halinde göçmenin bütün alt soyları BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendi uyarınca Bulgar vatandaşlığını istisnâî yoldan kazanmaktadırlar.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, madde metnindeki “ebeveynler”⁴⁵⁸ ifadesinin yalnızca anne ve babayı ifade ettiği; dede, anneanne, babaanne gibi diğer üst soyların Bulgar vatandaşı olmasının aranan şartı karşılamayacağıdır. Bir diğer deyişle, kişi, ancak annesi veya babası Bulgar vatandaşıysa onun üzerinden Bulgar vatandaşlığını istisnâî yoldan kazanabilir, daha üst soylar üzerinden başvuruda bulunulamaz.

b. 12. Maddedeki Genel Koşullardan Bir Kısımını Yerine Getirme

Bu yolda da 12. madde kapsamında karşılanması gereken genel koşullar, BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendindeki koşullarla aynıdır. Dolayısıyla bu bahisteki açıklamalarımızı aynen tekrar etmekle yetiniyoruz.

Burada yalnızca şu noktaya tekrar dikkat çekmek isteriz: Bu yolda ikamet şartı hiç olmamakla birlikte, geçim sağlayabilme ve Bulgarca dilini bilmeye de gerek yoktur. Ayrıca bu yolda, önceki vatandaşlıktan çıkmaya da gerek olmadığından Bulgar vatandaşlığını bu yolla kazanmak isteyen ebeveyni göçmen olan kişilerin Türk vatandaşlığından çıkması gerekmez, bunlar doğrudan çifte vatandaş olabilirler. Kısaca ebeveyni Bulgar vatandaşı olan ya da Bulgar vatandaşı olarak ölen kişiler, 12. maddedeki ergin olma ve adlî sicil kaydının temiz olması şartlarını karşılamaları halinde, diğer gereklilikleri de yerine getiriyorlarsa Bulgar vatandaşlığını istisnâî yoldan kazanabileceklerdir.

⁴⁵⁸ Roditel.

2. Başvuru Usulü

BVK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendindeki yolla Bulgar vatandaşlığının istisnaî yoldan kazanılabilmesi için gerekli usul, BVK'nın beşinci kısmı ve BVKY'de düzenlenmiştir.

Göçmenin alt soyu, öncelikle başvuru için gerekli belgeleri temin etmelidir. Bu belgeler, BVKY'nin 6. maddesinde zikredilmiştir.⁴⁵⁹ Bunlar ebeveynlerden birinin Bulgar vatandaşı olduğunu veya bu şekilde öldüğünü gösteren resmî belge⁴⁶⁰, doğum belgesi⁴⁶¹, adli sicil kaydı⁴⁶², Bulgaristan'da ikamet ediyorsa hakkında genel nitelikte kasıtlı bir suçtan dolayı herhangi bir soruşturma veya kovuşturma olmadığına ilişkin Savcılıktan alınacak belge, ikamet yerinden alınacak sağlık raporu, BVKY'nin ekindeki 4 ve 4a numaralı formlar, 1 adet güncel biyometrik fotoğraf, kimliği tevsik eden belgenin fotokopisi, hizmet bedeli ödemesine ilişkin dekont⁴⁶³, isim değişikliği varsa bunu belgeleyen resmî belge ile değişik ismin yer aldığı resmî kimlik belgesi ve özgeçmişten ibarettir.

Bundan sonraki usul ve işlemler, m. 13/1(3)'e göre yapılan başvurudaki usul ve işlemlerle tamamen aynıdır. Bu doğrultuda, bu bahisteki açıklamalarımızı aynen tekrar etmekle yetiniyoruz.

E. Diğer İstisnaî Hükümler

BVK'da Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının Bulgar vatandaşlığını istisnaî yoldan kazanmalarına ilişkin yukarıda değinilmiş olan 13. maddenin 1. fıkrasının 1. bendi ile 15. maddenin 1. fıkrasının 1. ve 3. bentlerindeki hükümler hariç, Bulgaristan göçmenlerinin ve alt soylarının vatandaşlık hakkıyla doğrudan ilişkili iki hüküm daha

⁴⁵⁹ Çalışmada Bulgaristan Adalet Bakanlığının resmî internet sitesinde yer alan İngilizce dilinde gerekli belgeler listesine daha önce yer verilmişti. Bkz. dn. 454.

⁴⁶⁰ Bu belge, Bulgar vatandaşlığının tespiti işlemi sonucunda verilen belgedir.

⁴⁶¹ Doğum belgesi hakkındaki açıklamalar için bkz. dn. 404.

⁴⁶² Adli sicil kaydı hakkındaki açıklamalar için bkz. dn. 428.

⁴⁶³ Güncel olarak 30 Bulgar Levasıdır.

mevcuttur. Bunlar, BVK'nın geçiş hükümleri ve son hükümler kısmında bulunan 3. ve 4. ek madde hükümleridir.

BVK'nın 3. ek maddesinde, *“Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte 1940 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu ve 1948 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu uyarınca Bulgar vatandaşlığı kaybettirilen kişilere Bulgar vatandaşlığının geri verileceği”* düzenlenmiştir.⁴⁶⁴ Bu hüküm, TVK'nın mülga 403 ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunları hükümlerine göre vatandaşlığını kaybetmiş veya vatandaşlıktan ıskat edilmiş olan kişilerin Türkiye’de ikamet şartı aranmaksızın yeniden Türk vatandaşlığına alınabileceklerine ilişkin 43. madde hükmüne benzer bir hkmdr.⁴⁶⁵ Uygulamada Bulgaristan göçmenlerinin oldukça büyük bir kısmı, daha önce değinildiği üzere mevzubahis kanunların Bulgar soylu olmayan vatandaşların g ile birlikte vatandaşlığını kaybedeceğine ilişkin maddeleri uyarınca Bulgar vatandaşlığını kaybetmişlerdir ve göçmenler arasında bu kanunların vatandaşlığın kaybettirilmesine ilişkin hükümleri doğrultusunda vatandaşlığı kaybettirilenler mevcut olsa da, bu durum bir hayli istisnaî niteliktedir. Bu nedenle, çalışma kapsamında bu hükmü detaylı olarak incelemeye gerek görmüyoruz.

BVK'nın 4. ek maddesinde de, *“Bulgar vatandaşlığından talep edilmeden çıkarılan ve Bulgaristan'ın g anlaşması yapmadığı ülkelere göç eden Bulgar vatandaşlarına, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde Adalet Bakanı'na resmî talepte bulunmaları halinde Bulgar vatandaşlığının geri verileceği”* düzenlenmiştir.⁴⁶⁶ Bu hükmün Bulgaristan göçmenlerine uygulanıp uygulanamayacağı tartışmalıdır, zira madde metninde “Bulgaristan'ın g antlaşması imzalamadığı ülkelere göç eden” göçmenlerden bahsedilmektedir. Daha nce

⁴⁶⁴ S v lizaneto v sila na tozi zakon se vızstanovyava bilgarskoto grajdanstvo na litsa, koito sa lişeni ot bilgarsko grajdanstvo po Zakona za Bilgarskoto Podanstvo ot 1940 g. i po Zakona za Bilgarskoto Grajdanstvo ot 1948 g.

⁴⁶⁵ Gerçekten, her iki hüküm de önceki kanunlar döneminde politik nedenlerle vatandaşlığını kaybeden kişilere bu yöndeki haklarını iade etmeyi amaçlamaktadır. Bu hususta bkz. Bliznaşki, **a.g.e.**, s. 26; Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması”, **Ankara niversitesi Hukuk Fakltesi Dergisi**, Cilt 70, Sayı 3, 2021, s. 918-923.

⁴⁶⁶ Vızstanovyava se bilgarskoto grajdanstvo na bilgarski grajdani, osvobodeni ot bilgarsko grajdanstvo, bez da sa napravili iskane za tova, i izselili se v strani, s koito Bilgariya ne e sklyuila izselnieski spogodbi, ako v ednogodişen srok ot v lizaneto v sila na tozi zakon napravyat formalno iskane do ministira na pravosidieto. Kogato litsata jiveyat v jbina, iskaniyata mogat da se pravyat rez diplomateskite ili konsulskite predstavitelstva na Republika Bilgariya.

değinildiği üzere, Türkiye ve Bulgaristan arasındaki 1925 Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi ile göçler düzene bağlanmıştır ve bu tarihten itibaren gerçekleşen bütün göçler esasen bu antlaşma doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu anlamda aslında antlaşmanın akdedilmesinden sonra gerçekleşen bütün göçlerin göç antlaşması kapsamında gerçekleştirildiği söylenebilir. Ancak Özgür Baklacioğlu, eserinde hükmün Bulgaristan göçmenlerine de uygulanabileceği yönünde bir yorumda bulunmuştur.⁴⁶⁷ Her halde, hükümde öngörülen bir yıllık süre çalışma tarihinde çoktan sona ermiş olduğundan, maddenin herhangi bir uygulanabilirliği kalmamıştır. Bu nedenle, çalışma kapsamında ek madde 3 hükmüne benzer şekilde bu hükmü de detaylı olarak incelemeye gerek görmüyoruz.

⁴⁶⁷ Özgür Baklacioğlu, **a.g.m.**, s. 324.

SONUÇ

Çalışmada Bulgaristan göçmenleri ve alt soyları; geçmişi, dünü ve bugünüyle ele alınmış, bu kapsamdaki kişilerin Türk vatandaşlığını nasıl kazandıkları ve bugün Bulgar vatandaşlığı hakkına sahip olup olmadıkları, şayet bu hakka sahipler ise bunun nasıl olduğu, değilse ise, bir diğer deyişle Bulgar vatandaşlığını kaybetmişler ise bunun nasıl gerçekleştiği, her halde mevcut durumlarını nasıl tespit edecekleri, kaybedilmiş olan Bulgar vatandaşlığının tekrar kazanılmasının mümkün olup olmadığı ve mümkün ise bunun nasıl olacağı gibi konular açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada bu meselelerin açıklığa kavuşturulabilmesi için, çalışmanın ilk bölümünde öncelikle Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının tanımı yapılmış, böylece tanımın kapsamına kimlerin girdiği ve girmediği hususu aydınlatılmıştır. Bunun ardından ilerleyen süreçte “göçmen” sıfatını kazanacak Bulgaristan Türklerinin tarih içerisindeki seyrine yer verilmiştir. Bu doğrultuda bugünkü Bulgaristan coğrafyasında Türklerin çok eski tarihlerden itibaren var oldukları, hatta Bulgarların dahi özünde Türk soylu bir millet olduğu yönündeki tezlere değinilmiştir. Ardından bugünkü Bulgaristan göçmenlerinin ataları kabul edilebilecek olan Türk soylu, İslam inancına mensup ve Türk kültürüne bağlı toplulukların Osmanlı döneminde bölgeye iskân edilme süreçleri irdelenmiştir. Sonraki aşamada, tarihî süreç içerisinde Bulgaristan’ın önce Osmanlı’ya bağlı Bulgaristan Prensliği olarak kuruluşu, daha sonra bağımsızlığını ilan edip Bulgaristan Krallığı olarak varlık bulması, ardından komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve sonrasında günümüzdeki Bulgaristan Cumhuriyeti rejimlerine geçişi izah edilmiştir. Bütün bu süreç, Osmanlı Devleti’nin dağılması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ve ardından Türkiye’deki gelişmelerle eş zamanlı bir şekilde aktarılmaya gayret edilmiştir. Zira çalışmada da değinildiği üzere, Bulgaristan göçmenleri, Bulgaristan’ın kuruluşundan beri var olan tarihî bir gerçekliktir ve Bulgar ve Türk tarihinde kendine her zaman önemli bir yer bulmuştur; bugün Bulgaristan göçmenlerine uygulanan vatandaşlık politikasının anlaşılması, meselenin tarihsel gelişimi anlaşılmadan mümkün olamaz.

Kavramların tanımları yapıp her iki devletin tarihine ana hatlarıyla değinilmesinin ardından göç meselesine giriş yapılmış, Bulgaristan göçmenlerinin

Bulgaristan'ın kurulduğu 1878 yılından günümüze değin Bulgaristan'dan önce Osmanlı, daha sonra Türkiye'ye gerçekleştirmiş oldukları göç hareketlilikleri, göçlerin istisnaî kesilme periyotları hariç durmaksızın devam ettiği ve bu göç hareketlilikleri bakımından “kırılma noktası” teşkil edebilecek olan tarihlerdeki göçlere değinilmiştir. Bunlardan ilkinin 1877-1878 tarihleri arasında devam eden 93 Harbi döneminde gerçekleşen göç olduğu, bunu 1912-1913 tarihleri arasında devam eden Balkan Savaşları dönemindeki göçlerin takip ettiği belirtilmiştir. Ardından Cumhuriyet döneminde göçlerin devam ettiği, II. Dünya Savaşı yıllarında meydana gelen azalmanın ardından vuku bulan kriz sonucu 1950-1951 tarihlerinde yaşanan toplu göç, bu göçün ardından sınırların kapatıldığı ve 18 yıl boyunca herhangi bir göçe izin verilmediği, bunu müteakip iki devlet arasında yapılan antlaşmayla yakın akrabaları daha önceki göçler kapsamında halihazırda Türkiye'ye göç etmiş olan göçmenlerin göçüne izin verildiği hususları aktarılmıştır. Bu bahiste son olarak 1984-1989 arası yaşanan süreç ve devamında 1989-1990 tarihlerinde vuku bulan göç hareketliliğine değinilmiş, bu göçten itibaren göçlerin mahiyetinin değişmiş olduğu belirtilmiştir. Bütün bunlar, sürecin bütün yönleriyle anlaşılabilmesi için detaylı biçimde irdelenmiştir.

Daha sonra konu, öncelikle Türk vatandaşlık hukuku bakımından değerlendirilmiş ve Bulgaristan göçmenlerinin Türk vatandaşlığını nasıl kazandıkları izah edilmiştir.. Zira Bulgaristan göçmenleri, 1878-1908 yılları arasındaki zaman dilimi hariç önce Osmanlı, ardından Türkiye tarafından “Bulgar tebaası/vatandaşı” olarak kabul edilmiş, dolayısıyla bunlar ülkeye geldiklerinde öncelikle “yabancı” statüsünü haiz olmuşlardır. Devlet, Türk soylu ve İslam dinine mensup göçmenlerin bir an önce Osmanlı tabiiyetine/Türk vatandaşlığına kazandırılmaları için gereken kanunî düzenlemeleri her zaman ihdas etmiş ve bunların vatandaşlık kazanımları bakımından her zaman genel usule göre kolaylaştırılmış bir usul öngörmüştür. Bu husus önce Osmanlı dönemindeki düzenlemeler, ardından Cumhuriyet dönemindeki ilk düzenlemeler ve ardından göçlerin çok büyük bir çoğunluğunda uygulanan 2510 sayılı İskân Kanunu hükümleri izah edilmek suretiyle ortaya konulmuştur. Göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanma süreçleri önemlidir, zira bu husus göçmenlerin ülkeye gelmeden önce Bulgar vatandaşı olduğu hususunu ortaya koyduğu

gibi göçmenlerin gerek bu süreçte ülkeye getirdikleri belgeler, gerekse sonradan kayıtlara geçen bilgiler (ülkeye Bulgaristan'dan geldikleri, vatandaşlığı göçmen olarak kazandıkları, ülkeye geliş tarihleri, doğum yerleri, doğum tarihleri gibi) daha sonra Bulgar vatandaşlığına başvurmada temel teşkil etmektedir.

Konu tarihî bakımdan ele alındıktan ve Türk hukukunda göçmenlerin vatandaşlığına uygulanan rejimden bahsedildikten sonra, çalışmanın ikinci bölümünde mesele bu kez Bulgar hukuku ekseninde alınmıştır. Bulgaristan göçmenlerine Bulgar vatandaşlığı yönünden Bulgar mevzuatının ilgili hükümlerinin tatbik edileceği, şüphesizdir. Bu nedenle, Bulgar mevzuatında vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerin olduğu bütün temel kaynaklar çalışmada zikredilmiş ve bu kaynaklarda Bulgar vatandaşlığının kazanılması, kaybedilmesi ve bilhassa göç halinde vatandaşlığa uygulanacak hükümlere değinilmeye gayret edilmiştir. Bu doğrultuda Bulgaristan'ın kuruluşundan günümüze bütün anayasaları, konuya ilişkin milletlerarası antlaşmalar hükümleri ve vatandaşlık kanunları konu bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirme sonucunda, şu şekilde bir çıkarıma varılmıştır: 1879 Tırnova Anayasası ve ardından bu anayasaya dayanılarak ihdas edilmiş olan 1880, 1883 ve 1903 tarihli kanunlar ile Bulgaristan'ın kurulduğu 1878 tarihinden 1940 yılına kadar vatandaşlığın kazanılmasında temel esas olarak toprak esası benimsenmiş, böylece Bulgaristan kurulduğunda ülkede ikamet eden ve daha sonra ülkede doğan kişiler Bulgar vatandaşı olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda vatandaşlar arasında etnik bir ayrım yapılmamış, ülkede yaşayan herkese kanun önünde eşit bir vatandaşlık rejimi uygulanmıştır. Bu dönemde başka bir ülkenin vatandaşlığını kazananların Bulgar vatandaşlığını kaybedeceği öngörülmüş olsa da, dönemin ruhu ve diğer ülkelerdeki benzer hukukî düzenlemeler de göz önünde bulundurulduğunda, düzenlemenin zamanı için emsallerine benzer nitelikte olduğu söylenebilecektir.

Ancak 1940 tarihli Bulgar Tabiiyeti Kanunu ile yeni bir döneme geçilerek “ülkeden göç eden Bulgar soylu olmayan vatandaşların göç ile birlikte Bulgar vatandaşlığını kaybedeceği” öngörülmüş, aynı kanunda ülkenin kuruluşundan kanunun yürürlüğe girmesine kadarki dönemde göç edenlere de aynı hükmün uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Hüküm, bir sonraki 1948 tarihli Bulgar

Vatandaşlığı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 29 Mart 1948 tarihine kadar yürürlükte kalmış, bu tarihte hüküm kanundan kaldırılmış iken 22 Kasım 1950 tarihinde aynı hüküm tekrar kanuna eklenmiştir. Hüküm, bir sonraki 1968 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'nda da kendisine yer bulmuş, kanundaki 1989 değişikliklerine kadar uygulanmaya devam etmiştir. Kanunda meydana gelen 1989 değişiklikleri ile hükmün kaldırılmasının ardından 1989-1990 Zorunlu Göçü yaşanmış, ardından 1991 Anayasası ile komünist rejim yıkılarak demokrasi rejimine geçilmiş, nihayet yürürlükteki 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu yürürlüğe girmiş ve çifte vatandaşlık yolu kanunen açılarak göçmenlere uygulanan ayrımcı vatandaşlık politikası tamamen sona erdirilmiştir. Ayrıca Adalet ve Avrupa Hukuk Uyumlu Bakanlığının 1997 tarihli genelgesiyle 1 Haziran 1989 tarihinden itibaren göç eden kişilerin vatandaşlık haklarının korunduğu da açıkça hüküm altına alınmıştır. Çalışmada da bu dönemler ayrı başlıklar altında ele alınmış, böylece hangi dönemde hangi göçmenlere hangi kanun hükümleri uygulandığı ve kimlerin vatandaşlığının korunduğu ile kimlerin vatandaşlığını kaybetmiş olduğu tamamen açık ve net bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, buraya kadar Bulgaristan göçmenleri ve göçlerinin tarihi anlatıldıktan, bunların Türk vatandaşlığını nasıl kazandıklarına değinildikten ve Bulgar mevzuatı uyarınca günümüzdeki vatandaşlık durumları tam olarak ortaya konulduktan sonra yürürlükteki 1998 tarihli Bulgar Vatandaşlığı Kanunu'nun ilgili hükümleri çerçevesinde Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının Bulgar vatandaşlığı hakkına sahip olabileceği durumlar ve bu hakkı nasıl kullanabileceklerine değinilmiştir. Bu bölüme kadarki tarihî ve teorik izahlardan sonra, bu bölümde Bulgaristan göçmenleri ve alt soylarının yürürlükteki Bulgar mevzuatına göre pratikte bulabilecekleri çözümler ve Bulgar vatandaşlığını elde etme yolları açıklanmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle yürürlükteki vatandaşlık kanunundaki rejimin anlaşılması gerektiğinden Bulgar Vatandaşlığı Kanunu ele alınmış, kanunun genel çerçevesi izah edilmiş ve kanunda yer vatandaşlığın kazanılması ile kaybedilmesine ilişkin hükümler Türk vatandaşlık hukukuyla mukayeseli bir şekilde değerlendirilmiştir. Daha sonra kanunda yer alan Bulgar vatandaşlığının tespiti kurumuna yer verilmiş, önceki kısımlarda değinilen sebeplere

dayanarak vatandaşlığı korunan veya vatandaşlığını kaybetmiş olan göçmenlerin veya göçmen sağ değil ise bunların alt soylarının bu hususu resmî bir şekilde nasıl belgeleyebileceği izah edilmiştir. Çalışmada son olarak, halihazırda Bulgar vatandaşlığını kaybetmiş olan göçmenler için Bulgar vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin kanundaki vatandaşlığın istisnâ yoldan kazanılmasına ilişkin hükümlere değinilmiştir. Bu doğrultuda, özellikle göçmenlere ve bunların alt soylarına ilişkin hükümler ele alınmıştır.

Bütün bunlar sonucunda, çalışmada şu sonuca varılmıştır: Bulgaristan'ın kurulduğu tarihten itibaren 29 Mart 1948 - 22 Kasım 1950 tarih aralığında ve 1 Haziran 1989 tarihinden daha sonra göç etmiş olanlar hariç bütün göçmenler, göç ettikleri dönemde yürürlükte olan hükümlere göre Bulgar vatandaşlığını Bulgar soylu olmayıp ülkeyi göç ederek terk ettikleri için kaybetmişlerdir. Belirtilen tarihlerde göç eden göçmenlerin ise vatandaşlığı korunmaktadır. Bu doğrultuda, yürürlükteki kanun hükümleri doğrultusunda çeşitli gruplar için çeşitli çözüm önerileri ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle, şayet göçmenin vatandaşlığı korunuyorsa, göçmen hâlâ Bulgar vatandaşı olduğundan herhangi ek bir işlem yapmasına gerek yoktur. Vatandaş olduğuna dair aldığı tespit kararıyla birlikte gerekli mercilere başvurarak kimlik ve pasaportunu alabilir. Yine şayet göçmenin vatandaşlığı korunuyorsa ancak göçmen sağ değil ise, göçmenin alt soyu ebeveyninin Bulgar vatandaşı olduğu gerekçesiyle vatandaşlığa istisnâ yoldan başvurabilecektir. Bunun için yapması gereken, göçmenin vatandaş olduğuna dair alacağı tespit kararıyla birlikte vatandaşlık başvurusu yapmaktır. Bu durumda ergin olma ve adlî sicil kaydının temiz olması şartlarının karşılanması yeterlidir. Ancak göçmen vatandaşlığını kaybetmiş ise, bu durumda göçmenin elinde tek bir imkan bulunmaktadır, o da Bulgaristan doğumlu olma gerekçesiyle ve ülkede halihazırda 3 yıl daimî ve uzun süreli ikamet iznine sahip olması koşuluyla vatandaşlığa istisnâ yoldan başvurusıdır. Bu durumda göçmen ergin olma, adlî sicil kaydının temiz olması, geçim sağlayabilme, Bulgarca dilini bilme ve önceki vatandaşlıktan çıkma şartlarının her birini karşılamalıdır. Göçmenin bu şekilde vatandaş olması halinde, alt soyları da sırasıyla ebeveyninin Bulgar vatandaşı olduğu gerekçesiyle vatandaşlığa başvurabilir. Göçmenin vatandaşlığını kaybettiği ve

sağ olmadığı durumda ise, bu durumda alt soyları yürürlükteki kanun uyarınca Bulgar vatandaşlığına herhangi bir gerekçeyle başvuramayacaklardır. Son bir yol ise şudur ki, yukarıda sayılmış yollara alternatif olarak göçmen Pomak yani Bulgar kayıtlarına göre Bulgar soylu ise, göçmen ve üçüncü dereceye kadar bütün alt soyları vatandaşlığa Bulgar soylu olma gerekçesiyle istisnâ yoldan başvurabileceklerdir. Bunun için göçmenin Bulgar veya yabancı devlet resmî kayıtlarından elde edeceği Bulgar soylu olduğuna ilişkin belgeleri başvurusu sırasında ibraz etmesi gerekmektedir. Bu yolda da ergin olma ve adlî sicil kaydının temiz olması şartlarının karşılanması yeterli olacaktır.

KAYNAKÇA

Acaroğlu, M. Türker:

Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006.

Ahmetaj, Muhamed:

“Berlin Kongresi ve Sonuçlarının Osmanlı Devleti ve Arnavutlar Üzerindeki Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Bursa, 2011.

Ağanoğlu, H. Yıldırım:

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makus Talihi Göç, İstanbul, Kum Saati, 2001.

Akşahin Polat, Sibel:

“Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Evlilik Yoluyla Vatandaşlığın Kazanılması”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2019, s. 184-200.

Aybay, Rona; Özbek, Nimet;

Ersen Perçin, Gizem:

Vatandaşlık Hukuku, İstanbul,

Siyasal, 2019.

Bliznaşki, Georgi:

Bilgarskoto Grajdanstvo,

Sofiya, Universtetsko İzdatelstvo

Sv. Kliment Ohridski, 2020.

Börklü, Meşkure Yılmaz:

“Tarihî Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye’nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 10, 1999, s. 61-79.

Can, Hacı; Tuna, Ekin:

Mavi Kartlı Yabancılar, 2.

Baskı, Ankara, Yetkin, 2023.

Ceylan, Ahmet; Uslu, İsa:

“Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitlesel Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı 36, 2019, s. 199-221.

Ceylan, Ali:

“Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç ve Göçmenlerin İskânı (1923-1945)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2021.

Ceylan, Ayhan:

Bulgaristan Emâreti (Prensliği) Anayasası: 1879 Tırnova Anayasası, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Sayısı**, Cilt: 21, Sayı: 44, 2022, s. 630-677.

Crampton, R. J.:

Bulgaristan Tarihi, Çev. Nuray Ekici, İstanbul, Jeopolitika, 2007.

Çağaptay, Soner:

Türkiye’de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik: Türk Kimdir?, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

Çeçen, Berrak:

“Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Düzensiz Göçmenlerin Yasallaşma Süreçlerinde Değişen Yasal Düzenlemelerin Rolü”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 15,

Sayı 16, Bahar 2016/2, s. 265-282.

Çelikel, Aysel; Öztekin Gelgel, Günseli:

Yabancılar Hukuku, 27. Baskı, İstanbul, Beta, 2022.

Çolak, Filiz:

“Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Hareketi (1950-1951)”, **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt 2013, Sayı 14, 2013, s. 113-145.

Dimitrov, Vesselin:

“In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria’s Turkish Minority, 1984-1985”, **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe**, 23 December 2000, (Çevrimiçi) <https://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf>, 13 Kasım 2024.

Doğan, Adnan Tarık:

“Geçici Koruma Statüsü Altındaki Sığınmacıların Terör Bağlantısı Sebebiyle Sınır Dışı Edilmesi”, Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2023.

Doğan, Vahit; Yılmaz, Alper Çağrı;
Ayhan İzmirli, Lale:

Türk Vatandaşlık Hukuku, 19. Baskı, İstanbul, Savaş, 2023.

Ekşi, Nuray:

Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdari Davalar, İstanbul, Arıkan, 2008.

Ekşi, Nuray:

Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü, 2. Baskı, İstanbul, Beta, 2005.

Erdem, B. Bahadır:

Türk Vatandaşlık Hukuku, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2022.

Erdem, Ufuk:

“Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi (1913-1922)”, **Zeitschrift Für Die Welt Der**

Türken, Cilt 9, Sayı 1, 2017, s. 57-80.

Erdem, Ufuk:

“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Erzurum, 2014.

Ergin Çağatay, Hacer Hande:

“1969-1978 Yılları Arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yapılan Yakın Akraba Göçü (Trakya Bölgesine İskân Edilmiş Göçmenler Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bölgesel Araştırmalar Ana Bilim Dalı, Çanakkale, 2017.

Erim, Nihat:

Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri Cilt: I Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1953.

Eroğlu, Hamza:

“Türk-Bulgar İlişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Andlaşması”, **Belleten**, Cilt 51, Sayı 201, 1987, 1339-1348.

Erten, Rifat:

“Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 70, Sayı 3, 2021, s. 899-932.

Erten, Rifat:

“Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması Yollarında Aranılan Ortak Şart: Millî Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Bir Hâli Bulunmamak”, **Public and Private International Law Bulletin**, Cilt 40, Sayı 2, 2020, s. 1351-1371.

Gençcan, Ömer Uğur:

Nüfus Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Yetkin, 2022.

Gençcan, Ömer Uğur:

Nüfus Hukuku Özel Hükümler, Ankara, Yetkin, 2022.

Görücü, Çağdaş:

“1934 İskân Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfusu “Mütecanis” Hale Getirmeye Yönelik Bir Girişim”, **Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, Ekim 2020, s. 82-109.

Gül, Murat; Karapınar, Emrah:

“Bulgaristan: Yok Olmanın Eşiğinden Batı Ortaklığına”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, Ocak 2021, s. 1-18.

Güngör, Gülin:

Tâbiyet Hukuku Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler - Şeyler, 11. Baskı, Ankara, Yetkin, 2023.

Gürgen, Orhan:

“Kanunların Hukuki Mahiyetinin İzahı”, **Adalet Dergisi**, Yıl 42, Sayı 11, Kasım 1951, s. 1691-1706.

Hristova, Nadejda:

Administrativnopraven Statut na Čujdentsite v Republika Bulgariya, Sofiya, Universtetsko İzdatelstvo Stopanstvo, 2024.

Hüseyinoğlu, Ali; Emin, Hayri:

“Post-Komünist Süreçte Başmüftülük ve Bulgaristan Türklerinin Dinî Hürriyetleri”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 39, 2021, s. 247-287.

Kuyucuklu, Nazif:

“Bulgaristan’dan 1989 Göçünün Nedenleri, Oluşumu ve Olası Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 3-4-5, 1993, s. 269-294.

Lyubenov, Milen; Stanev, Vladimir:

Bilgarski Konstitutsii, Sofiya, Sdruchenie Bilgarska İstoria, 2020.

İnalcık, Halil:

Tanzimat ve Bulgar Meselesi, 5. Baskı, İstanbul, Kronik, 2019.

İnalcık, Halil:

“Türkler ve Balkanlar”, **Bal-Tam Türklük Bilgisi**, Sayı 3, 2005, s. 20-44.

İnan, Canan Emek:

“Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, **Göç Araştırmaları**

Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, Ocak-Haziran 2016, s. 10-33.

İnbaşı, Mehmet:

“Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti”, **Türkler**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye, Cilt 9, 2022, s. 154-164.

Maranki, Ahmet:

“Sosyal Yönleri İtibariyle Bulgaristan’dan Göç”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1990.

Karadjov, Alexander:

“The Turkish Minority in Bulgaria and the “Revival Process”: The Construction of a Political Minority”, Supervisor: Szabolcs Pogonyi, Budapest, Hungary, 2011, (Çevrimiçi) https://www.etd.ceu.edu/2011/karadjov_alexander.pdf, 13 Kasım 2024.

Karagöl, Dilara:

**Türk Soylu Yabancıların
Hukuki Rejimi**, İstanbul,
Onikilevha, 2023.

Kamil, İbrahim:

“Bulgaristan’dan Türkiye’ye
Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün
Nedenleri”, **Balkan Araştırma
Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2,
2016, s. 31-45.

Kamil, İbrahim:

“Pomak Türklerinin “Kimlik”
Mücadelesi ve Bulgaristan
Komünist Partisinin Gizli
Kararları (1948-1984)”, **Atatürk
Üniversitesi Türkiyat
Araştırmaları Enstitüsü
Dergisi**, Sayı 59, 2017, s. 435-
477.

Kâmil, İbrahim:

**“İkili ve Çok Taraflı Siyasî
Antlaşmalar, İnsan Haklarına
İlişkin Belgeler ve Bulgar
Anayasasına Göre”
Bulgaristan’daki Türklerin
Hakları**, Ankara, Yükseköğretim
Kurulu Matbaası, 1989.

Kayapınar, Ayşe:

“Tuna Bulgar Devleti (679-
1018)”, **Türkler**, Ed. Hasan Celal

Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca,
Ankara, Yeni Türkiye, Cilt 2,
2002, s. 630-640.

Kirişçi, Kemal:

“Disaggregating Turkish
Citizenship and Immigration
Practices”, **Middle Eastern
Studies**, Cilt 33, Sayı 3, 2000, s.
1-22.

Koltuk, Nuran:

“1913 İstanbul Antlaşması ve
Osmanlı-Bulgar Nüfus
Mübadelesi”, **Uluslararası
Mübadele Sempozyumu ve
Mübadelelerin 94. Yılı Anma
Etkinlikleri (30 Ocak-1 Şubat
2017)**, Haziran 2017, Tekirdağ, s.
127-141.

Köse, Osman:

“Bulgaristan Emeti ve Türkler
(1878-1908)”, **Turkish Studies**,
Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 259-302.

Martin, Volkan:

“Bir Osmanlı Kurumunun Adı ve
Etkinliği Üzerine”, **International
Journal Of Eurasia Social
Sciences**, Cilt 2011, Sayı 5, 2011,
s. 14-30.

McCarthy, Justin:

Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kiyımı (1821-1922), Çev. Fatma Sarıkaya, 6. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2024.

Mirkova, Anna M.:

“Citizenship Formation in Bulgaria: Protected Minority or National Citizens?”, **Journal of Muslim Minority Affairs**, Vol. 29, No. 4, December 2009, s. 469-482.

Nalçacıoğlu Erden, Hümevra Zeynep:

“Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptalinde Süre”, **Public and Private International Law Bulletin**, Cilt 36, Sayı 1, 2016, s. 1-32.

Nomer, Ergin:

Türk Vatandaşlık Hukuku, 31. Baskı, İstanbul, Filiz, 2023.

Önler, Besna:

“Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Krallığı İlişkileri (29 Eylül 1913-12 Ekim 1915)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,
İstanbul, 2022.

Özden, Bülent:

**Türkiye'nin Taraf Olduğu
Milletlerarası Özel Hukuk
Sözleşmeleri**, İstanbul, Beta,
1991.

Özgür, Gülay:

“Balkan Savaşları ve Sonrasında
Bulgaristan ve Osmanlı Devleti
Arasında Nüfus Göçü”,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans
Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü, İzmir, 2008.

Özgür, Ulvi:

“Bulgaristan Türklerinin 1950-
1951 Yıllarında Türkiye'ye
Göçleri”, Yayımlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk
İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana
Bilim Dalı, İstanbul, 2007.

Özgür Baklacıoğlu, Nurcan:

“Dual Citizenship, Extraterritorial
Elections and National Policies:
Turkish Dual Citizens in the
Bulgarian-Turkish Political

Sphere”, **Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?**, Slavic Research Center, 2006, s. 319-358.

Özkan, Işıl:

“Yeni Vatandaşlık Türleri: Çağdaş Bir Tipoloji Mi?”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, Cilt 21, Özel Sayı, 2019, s. 2205-2251.

Özkan, Vildane:

“Bulgaristan’da Siyasi Otoritenin Ulusal Türk Azınlığı Üzerindeki Politikaları: Belene Toplama Kampı Örneği (1985-86)”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 20, Bahar 2014, s. 117-162.

Özlem, Kader:

“Bulgaristan Pomaklarının Kimliğinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü ve Bulgaristan’ın Pomak Politikaları”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Cilt 126, Sayı 246, Mayıs-Haziran 2020, s. 167-192.

Öztürk, Necla:

**Yatırım Yoluyla İkamet Etme
ve Vatandaşlık Kazanma,**
İstanbul, Onikilevha, 2022.

Öztürk, Necla; Yarar, Güven:

“Türk Vatandaşlığından İzin
Almak Suretiyle Çıkma”,
**Avrasya Sosyal ve Ekonomi
Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7,
Sayı 1, 2020, s. 33-41.

Öztürk, Necla; Yarar, Güven:

“Türk Vatandaşlığının Evlat
Edinilme Yoluyla Kazanılması”,
**Avrasya Sosyal ve Ekonomi
Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7,
Sayı 1, 2020, s. 18-26.

Öztürk Yılmaz, Necla:

“5543 Sayılı İskân Kanunu
Hükümleri Uyarınca Türk
Vatandaşlığının Kazanılması”,
TBB Dergisi, Sayı 68, 2007, s.
241-264.

Paskalev, Vesco:

Naturalisation Procedures for
Immigrants: Bulgaria, **EUDO
Citizenship Observatory**,
2013/34, May 2013, (Çevrimiçi)

<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/29775>, 18 Kasım 2024.

Rásonyi, László:

Doğu Avrupa’da Türklük, Yay. Haz. Yusuf Gedikli, İstanbul, Selenge, 2006.

Rásonyi, László:

Tarihte Türklük, 3. Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1993.

Sarıkoyuncu Değerli, Esra:

“Mustafa Kemal Atatürk’ün Sofya Askeri Ataşeliğinden Ölümüne Kadar Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2005.

Sarıkoyuncu Değerli, Esra:

“Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919-1923)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 18, 2007, s. 301-319.

Serbestoğlu, İbrahim:

“Osmanlı Devleti’nde Tabiiyet”,
Yayımlanmamış Doktora Tezi,
On Dokuz Mayıs Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih
Ana Bilim Dalı, Samsun, 2010.

Sert, Özcan:

Özcan Sert, “Bulgaristan’da
Çoklu Vatandaşlık Siyaseti”,
Yayımlanmamış Doktora Tezi,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi
ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim
Dalı, İstanbul, 2023.

Sert, Özcan:

“Bulgaristan’da Demografik Kriz
Söylemi ve Çoklu Vatandaşlık
Siyaseti”, **International Journal
of Politics and Security**, Cilt 5,
Sayı 2, 2023, s. 78-100.

Smilov, Daniel; Jileva, Elena:

“Country Report: Bulgaria”,
**EUDO Citizenship Observatory
(Revised and Updated 2013)**,
May 2013, (Çevrimiçi)
<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/19606>, 18 Kasım 2024.

Smilov, Daniel; Jileva, Elena:

“The Politics of Bulgarian
Citizenship: National Identity,

Democracy and Other Uses”,
Citizenship Policies in the New Europe (Expanded and Updated Edition), Ed. Rainer Bauböck, Bernhard Perchinig, Wiebke Sievers, Amsterdam University Press, 2009, s. 211-246.

Şakacı, Bilge Kağan:

“Türkiye’nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi”,
Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, 2020, s. 36-57.

Şimşir, Bilal N.:

Bulgaristan Türkleri (1878-2008), 3. Baskı, Ankara, Bilgi, 2012.

Şirin, Nedime Aslı:

“Göçmenlerin Vatandaşlık Kazanımları: 1989 Göçmenleri ve Ahıska Türkleri”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 3, 2021, s. 113-134.

Tanrıbilir, Feriha Bilge:

“Vatandaşlığın İrade Dışı Kayıp Halleri”, **Türk Vatandaşlığı**

Kanunu Tasarısı Sempozyumu,
(29 Şubat 2008) Bildiriler, Seçkin,
Ankara, 2008, s. 1-45.

Tekin, Cemile; Altunsoy, Yılmaz:

“Cumhuriyet Döneminde
Bulgaristan’dan Türkiye’ye
Kitlesele Göçler”, **Karatay Sosyal
Araştırmalar Dergisi**, Sayı 2,
2019 Bahar, s. 119-147.

Tsankov, Veselin:

**Az, Grajdanimt na Republika
Bilgariya i na Evropeiski**
Sıyuz, Sofiya, MP, 2005.

Tsankov, Veselin:

**Bilgarskite Obştnosti Zad
Granitsa Pravni Aspekti**,
Sofiya, Albatros, 2009.

Tsankov, Veselin:

**Bilgarskoto Grajdanstvo
Materialnopravni i Protsesualni
Aspekti**, 2. Baskı, Sofiya,
Bilgarska Akademiya na Naukite,
2004.

Tuna, Yunus:

“Osmanlı - Rus Savaşı (93
Harbi)”, **Anadolu Akademi
Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1,
Sayı 2, 2019, s. 1-10.

Turan, Ömer:

The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı 165, 1998.

Tüysüz, Cemre:

“Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2022, s. 48-65.

Ulukaya, Gülşen:

“1869 Osmanlı Tabiiyet Kanunu ve Büyük Devletlerin Bu Kanuna Bakışı”, **Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2022, s. 136-150.

Ulutürk, Rafet:

Dünden Bugüne Bulgaristan 354-1989, İstanbul, Gülmat, 2024.

Ulutürk, Rafet:

Dünden Bugüne Bulgaristan 1990-2020, İstanbul, Tunçel, 2023.

Ünsal, Hande:

“Doğum Anında Vatandaşlığın Kazanılmasında Ius Soli Esası”, **Public and Private International Bulletin**, Cilt 43, Sayı 2, 2023, s. 517-579.

Vásáry, István:

Kumanlar ve Tatarlar, Osmanlı Öncesi Balkanlar’da Doğulu Askerler 1185-1365, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Vulkanov, Velko:

Bulgarskoto Grajdanstvo, Sofiya, Bulgarska Akademiya na Naukite, 1978.

Yavuz, Rengin:

“Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Temmuz 2019, s. 221-232.

Yıldırım, Bülent:

Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011), 2. Baskı, İstanbul, İlgi, 2020.

Yücel, Yaşar:

“Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987, s. 67-91.

Yükselen, Hakan Seyfettin:

“Plevne Müdafaası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006.

Zafer, Zeynep:

“Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, **Akademik Bakış**, Cilt 3, Sayı 6, Yaz 2010, s. 27-44.

Zafer, Zeynep:

Türkçe-Bulgarca Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2018.

DİĞER KAYNAKLAR

<http://www.adms-sz.com/>

<https://data.tuik.gov.tr/>

<https://digital.libplovdiv.com/>

<https://legalacts.justice.bg/>

<https://legislationline.org/>

<https://lex.bg/>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://www.cielanet.net/>

<https://www.grao.bg/>

<https://www.mevzuat.gov.tr/>

<https://www.mfa.bg/>

<https://www.mjs.bg/>

<https://www.nvi.gov.tr/>

<https://www.parliament.bg/>

<https://www.resmigazete.gov.tr/>

<https://www.uni-sofia.bg/>

<https://www5.tbmm.gov.tr/>

<https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/>